

POREZNI SUSTAV U SLAVONIJI S POSEBNIM OBZIROM NA DIKU U VRIJEME JAGELOVIĆA (1490–1526)

Ivan Kampuš

I.

Vladanje Jagelovića u Ugarsko-hrvatskoj državi između 1490. i 1526. obilježeno je slabljenjem njihove vladarske moći kao posljedicom činjenice da je njihova ekonomska podloga bila bitno smanjena prema ranijem razdoblju u vrijeme Matijaša Korvina, pa je zbog toga bila i ograničena mogućnost njihovoga političkog djelovanja. Vladalački i obrambeni sustav te socijalna ravnoteža, mučno izgrađeni od Matijaša Korvina, bili su brzo uništeni. Jagelovići su bili samo periferni dodatak političkim savezima koji se stvaraju u prvim decenijama XVI. stoljeća na europsko-mediteranskom prostoru.¹

Dva tjedna nakon Matijaševe smrti, Stjepan Zapolja, namjesnik u Austriji i zapovjednik Beča obratio se Mađarima s pozivom da se oslobode od ugnjetavanja koje su dosada trpjeli i vrate staroj slobodi.² Feudalna reakcija u Ugarskoj pod vodstvom Zapolje izabrala je za kralja Vladislava II. Jagelovića.

Velike promjene u zemlji najavljene su već 31. srpnja 1490. u krunidbenoj zavjernici. Vladislav je obećao da neće zahtijevati izvanredni porez diku, da će se zadovoljiti redovitim kraljevskim prihodima i da neće ništa poduzimati bez suglasnosti Državnog savjeta.³ Kralj je, također, 11. X. 1490. obavijestio zagrebački Gradec da je Ivanišu Korvinu podijelio vojvodstvo Slavonije sa svim zakonitim i od starine običajnim dohodcima i prihodima.⁴

¹ T. Raukar, *Hrvatska na razmeđu XV. i XVI. stoljeća* (dalje: *Raukar, Hrvatska na razmeđu*). Senjski zbornik 17, 1990, 5; T. von Bogay, *Grundzüge der Geschichte Ungarns*⁴, Darmstadt 1990, 72.

² W. Fraknoi, *Mathias Korvinus König von Ungarn, 1458–1490*. (dalje: *Mathias Korvinus*), Freiburg im Breisgau 1891; A. Dabinić, *Hrvatska državna i pravna povijest* (dalje: *Hrvatska pravna povijest*), Zagreb 1940, 284.

³ *Die Geschichte Ungarns* (dalje: *Die Geschichte*), Budapest 1971, 120.

⁴ Vladislav je 11. X. 1490. zapovjedio Gradecu da Ivaniša Korvina moraju smatrati hercegom i zakonitim gospodarem i iskazivati mu dužno poštovanje "atque eiusdem nec non hominum suorum per ipsum ad id deputandorum mandatis et jussionibus iustis tamen et licitis parere, obedire et obtemperare debeatis ...". Takvom kraljevom odlukom bila je bitno smanjena samouprava Gradeca prema povelji Bele IV. iz 1266. (I. K. Tkalčić, *Monumenta historica Zagrabiae II.* (dalje: *MHZ*), Zagreb 1894, 478, 511, 512).

Naime, ocjenjujući da nema izgleda u izboru za kralja, Ivaniš Korvin je još 17. VI. 1490. sklopio ugovor s barunima i prelatima, tajnim Vladislavljevim pristašama, kojim mu je bila priznata herceška čast u Slavoniji s kunovinom i tridesetinom, a za uzdržavanje grada Jajca i drugih gradova u Bosni i Hrvatskoj, određeno je da će mu ugarski kralj svake godine doznačiti 12 tisuća zlatnika i 10 tona soli.⁵

Iako je Vladislav obećao da će se zadovoljiti svojim redovitim prihodima, on 4. IV. 1491. piše staležima kraljevine Slavonije neka se ne ustručavaju platiti kunovinu i diku⁶, jer smrću kralja Matijaša završava primirje utanačeno s Turcima⁷. Međutim, zaključci sabora od 9. III. 1492. ograničili su vladareve novčane prihode. Ukinute su porezne reforme kralja Matijaša. Krunska carina zamijenjena je tridesetinom, a u Slavoniji je uvedena ponovno kunovina koja se plaćala kao i u vrijeme Sigismunda i Alberta Austrijskog⁸. Vladislav je obećao da će kraljevinu Slavoniju održati u starim slobodama i običajima, te će se od plaćanja koja će biti određena iz bilo kojeg razloga u dogovoru s Ugarskim saborom, u Slavoniji ubirati polovica tih davanja.⁹

U listopadu 1493. na saboru u Budimu vladar traži izvanrednu diku od 1/2 florena, ali taj se porez nije mogao ubrati u Slavoniji južno od Save, jer su ti krajevi bili opustošeni od Turaka.¹⁰ Vladislav se 1. XI. obraća županijama i kraljevskim gradovima i određuje da se dika ubere od kraljevskih i svih ostalih posjeda. Predijalci i jednoselci koji nemaju jobagione, moraju se oporezovati zbog hitnih potreba kraljevstva.¹¹

U zadnjim decenijama XV. i u XVI. st. najvažniji prihod u Slavoniji bio je izvanredni ratni porez ili dika. Zbog toga su se o toj daći sačuvali brojni popisi poreznih razreza, pa i obračuni. Za god. 1494-1495. sačuvao se obračun kraljevskog supsidija za kraljevinu

⁵ F. Šišić, Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473-1496.) (dalje: Šišić, Rukovet spomenika), Zagreb 1936, 289; Lj. Thallóczy, Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca 1450-1527: (dalje: Thallóczy, Povijest Jajca), Zagreb 1916., 124. Vidi: J. Ch. von Engel, Geschichte des Ungarischen Reichs III/2 (dalje: Engel, Geschichte III/2) Wien, 1813., 11, 12. Još 1480. M. Korvin je odredio da se dohodci benediktinskog samostana u Beli u Križevačkoj županiji upotrijebe za uzdržavanje Jajca i njegove posade. Godine 1491. stanovnici Jajca tražili su u Budimu pomoć. Kralj im je odobrio 300 fl. za živež, a to je Ivaniš Korvin jedva dobio od slavonskih dikatora (Thallóczy, Povijest Jajca, 121, 130).

⁶ Dabinović, Hrvatska pravna povijest, 285. U ožujku 1505. Vladislav potvrđuje povelju kralja Matijaša iz 1472. kojom se građani Gradeca i stanovnici podgrađa oslobađaju plaćanja marturine, svih taksa i izvanrednih podavanja "in medium regnicolarum regni nostri Sclavonie quancumque fiendarum et impenderarum" (MHZ II, 335, 336).

⁷ Vj. Klaić, Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. st., II/3 (dalje: Klaić, Povijest II/3), Zagreb 1903, 179; J. Šidak, HN Jugoslavije I (dalje: Šidak, HNJ I) Zagreb 1953, 756.

⁸ Dabinović, Hrvatska pravna povijest, 288; Corpus juris Hungarici I (dalje: Corpus juris), Tynmaviae 1751, 213.

⁹ Corpus juris, 281; Dabinović, Hrvatska pravna povijest, 289.

¹⁰ Mletačka vlada obavještava 23. V. 1493. svog poslanika u Rimu o provali Turaka u Hrvatsku. Obavijest su dobili od rektora u Zadru da su Turci došli oko Knina i "universe Dalmatie magnam stragem intulerunt". Kralj Maksimilijan javlja bavarskom vojvodi Albrehtu da su Turci prešli Dravu, a 13. IX. 1493. papinski poslanik javlja u Rim o porazu Hrvata na Krbavskom polju. Nakon što je naveo one koji su poginuli piše: "Beatissime pater, nullus in tota Corvatia remansit qui posset resistere." (Šišić, Rukovet spomenika, 7, 33, 35, 36).

¹¹ Ne oporezuju se oni koji nemaju njive i vinograde ili se ne bave nekom trgovinom i siromasi, a plemići koji imaju 100 seljaka ili jobagiona, moraju se osloboditi dike za 6 služitelja ili pomoćnika (Šišić, Rukovet spomenika, 60).

Slavoniju i Požešku županiju iz knjige računa kralja Vladislava Jagelovića.¹² U obračunu o razrezu dike u Slavoniji za 1494. g. koji obuhvaća Virovitičku, Križevačku, Zagrebačku i Varaždinsku županiju, razrez je bio 1/2 fl. od dima. Popisano je 31225 dimova, a trebalo je ubrati 15612,5 fl. No ukupno su ubrana i obračunana 11064 dima ili 5532 fl., to jest 35,43% od ukupnog broja dimova, od toga u gotovu novcu 4730,50 fl., a iskazano je 801,50 fl. za neubrane nagrade s posjeda plemićkih sudaca, zamjenika banova i župana, te za plaće i troškove dikatora.¹³ Pod naslovom "Restant inexacti" upisan je 20161 ili 64,57% svih dimova, oslobođeno je samo 398 ili 1,27% dimova, a zaostaci i dimovi spaljeni od Turaka iznose 1945 dimova, ili 6,23% a nije ubrano 17818 dimova, to jest 57,06% svih dimova, odnosno 8909 fl.¹⁴ Dika u Slavoniji 1495. g. ubirana je u dva navrata. U prvom obračunu popisano je u Slavoniji 29390 dimova, dakle 5,88% manje od broja popisanih dimova godinu dana ranije, a razrezana svota iznosila je 14695 fl. ili 1/2 fl. po dimu.¹⁵ Iako je 1495. popisano manje dimova, broj ubranih i obračunanih dimova bio je osjetno veći, a iznosio je 62,44%, odnosno 18350 dimova od ukupnog broja dimova ili 9175 fl. Od 18350 dimova, 250 obračunanih dimova otpada na posjede plemićkih sudaca, 386 obračunanih dimova na posjede banova i župana, a 664 dima na posjede dikatora. U rubrici "restant inexacti" iskazano je 7786 neubranih dimova, 572 dima plemića jednoselaca, 1813 dimova zaostataka i 869 popaljenih dimova, a ukupno je bilo 11040 neubranih dimova ili 37,56% svih dimova.¹⁶ Među poreznim dužnicima na prvom je mjestu Križevačka županija s 1031 dimom onih posjednika koji nisu htjeli platiti "zbog neposlušnosti", Virovitička sa 107, Varaždinska sa 125, a Zagrebačka županija s 550 dimova,¹⁷ no ni vladar nije platio 266,50 fl. sa svojih posjeda Bela i Ternawa. U obračunu je iskazano 749 dimova spaljenih od Turaka i Nijemaca. To se ne odnosi na krajeve preko Save i Kupe, jer oni nisu bili popisani. Turci su, naime, u kolovozu 1484. prešli Savu kod Mitrovice i robili po Slavoniji, a osobito po Zagorju i oko Samobora. U rujnu iste godine druga turska vojska pod vodstvom Jakub paše provalila je preko Une, zatim je od Modruša krenula prema Zagrebu, prešla je Savu i poharala južnu Štajersku.¹⁸ A Nijemci su palili posjede na području Slavonije u vrijeme građanskog rata. Naime, dok je 1494. Ivaniš Korvin ratovao protiv Turaka, zagrebački biskup Tuz napao je s njemačkim plaćenicima varoš i kaštel Rakovec. Za uzvrat je Ivaniš Korvin provalio u Zagrebačko

¹² Gotov novac iz tog obračuna primio je kraljevski blagajnik biskup pečujski Sigismund (J. Adamček - I. Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću (dalje: Popisi i obračuni), Zagreb 1976, 3.

¹³ U navedenoj knjizi Adamčeka i Kampuša tiskarskom pogreškom odštampan je pogrešni iznos 16112,50 fl. U četiri županije dikatori su dobili za plaće i troškove 305 fl. Račun su predali Lj. Zerečen i magistar Andrija (Popisi i obračuni, 4).

¹⁴ Porez sa svojih posjeda nisu uplatili vojvoda Korvin, vojvoda Laurencije, palatin, N. Banfi, P. Gereb, J. Pankirčer, zagrebački biskup i neki drugi biskupi (Popisi i obračuni, 4; Tablica I).

¹⁵ Račun su položili magistar Andrija i Ivan Pastor, a popisali su dimove samo iznad Save "ex ista parte Save", a s druge strane Save gdje su Turci popalili sela, posjedi nisu popisani niti su bilo što platili. Ni preko Kupe nisu popisali posjede niti su skupljali porez (Popisi i obračuni, 5, 6).

¹⁶ Tablica II. Iako 1495. nije bilo ratnih okršaja, ipak prihodi od 136636 dukata nisu pokrili izdatke od 139000 dukata. Naime, biskup Sigismund morao je pokriti deficit u 1494. od 19625 guldena, pa je od prihoda u 1495. uzeo 29625 guldena (Engel, Geschichte III/2, 78, 79).

¹⁷ Popisi i obračuni 6.

¹⁸ Na dobra spaljena od Turaka otpalo je 1495. oko 17% poreznih dimova u Požeškoj županiji. U Križevačkoj i Zagrebačkoj županiji opustošeno je blizu 2000 dimova (Popisi i obračuni, 5).

DIMOVI POSJEDNIKA IZNAD 200 DIMOVA I IZNOS U FLORENIMA KOJI NISU PLATILI IZVANREDNU DIKU ILI SU BILI OSLOBOĐENI

Naziv posjednika	God. 1494.		God. 1495/I.		God. 1495/II.	
	fumi	floreni	fumi	floreni	fumi	floreni
Bona prioris Auranae	2193	1096 1/2	-	-	-	-
Bona domini Nicolai Banffy	1149	547 1/2	470	235	450	225
Bona Andreo de Bathor	220	110	-	-	-	-
Bona Bathasaris Bathyan	-	-	-	-	580 ¹	294
Bona domini ducis Coruini	2157	1078 1/2	-	-	-	-
Bona domini Petri Bwthkay	-	-	-	-	200 ²	100
Bona domini Bartholomei Dragfy	536	268	-	-	-	-
Bona domini episcopi Agriensis	572	286	1051	525 1/2	1020	510
Bona domini episcopi Quinqueecclesiensis unacum fratre suo	1855	927 1/2	1255	627 1/2	1232	616
Bona domini episcopi Zagrabienisi	2885	1442 1/2	382 ³	191	-	-
Bona domini Petri Gereb	1130	565	1368	684	1362	681
Bona domini Petri de Gwdowch	-	-	-	-	200 ²	100
Bona Johannis Kyshorvath	486	243	-	-	-	-
Bona Laurentii ducis	1661	830 1/2	845	422 1/2	1400 ²	700
Bona Alberti Lonyay	200 ²	100	-	-	-	-
Bona domini Georgii Pankyrcher	1556	778	1500	750	-	-
Bona regiae maiestatis	446	223	533	266 1/2	-	-
Bona Bernardi Thwrochy	-	-	-	-	284	142
Bona domini Jacobi Zekel	267	313 1/2	-	-	-	-
Bona capituli Quinqueecclesiensis in Monoslo	-	-	-	-	300	150

¹ Ad rationem sui sallarii officii banatus sunt relaxata

² Sunt relaxata

³ In pertinentiis Harazthowych

polje te osvajao i harao po biskupskim selima i imanjima.¹⁹ Ne možemo utvrditi koji su sve posjedi pretrpjeli štete, jer je u obračun upisan ukupni broj popaljenih dimova, a nedostaju popisi po županijama i obilježenim kotarevima u kojima su se nalazili spaljeni posjedi.

¹⁹ Jedan od najvažnijih protivnika Vladislava u borbi za prijestolje bio je kralj Maksimilijan. Ivaniša Korvina zapala je zadaća da uz pomoć bana Ladislava od Egervara potjera njemačke čete iz zapadne Slavonije, osobito iz Zagreba. Oni su to uspješno obavili i vjerojatno je i tada bilo spaljenih dimova. Međutim u obračunu iz 1494. za Slavoniju spomenuti su samo spaljeni dimovi od Turaka (Popisi i obračuni, 4).

U drugom obračunu kraljevine Slavonije za 1495. popisano je 29390 dimova, a prema poreznom razrezu od 1/2 fl. po dimu trebalo je ubrati 14695 fl.²⁰ Od pojedinačno obračunanih 29447 dimova ubrano je i obračunano 21010 dimova ili 71,35%, odnosno 10505 fl. Međutim, samo 2000 dimova i iznos od 1000 fl. predan je jegarskom biskupu Sigismundu, blagajniku kraljevine Slavonije, a 18890 dimova ili 9445 fl. dikatori su ustupili na ubiranje vojvodi Korvinu.²¹ Zbog toga u ovom obračunu nisu uneseni u rubrici obračunani dimovi, ni dimovi posjeda plemićkih sudaca, banova, župana i dikatora, već je priznato 120 dimova ili 60 fl. za troškove dikatora na poravnavanju dimova. U rubrici koja u ovom obračunu nosi naslov "Bona dominorum per litteras regie maiestatis libertata" iskazano je 8437 neubranih i ostalih dimova ili 28,65% svih dimova. Iako je u podnaslovu tog obračuna navedeno da je riječ o posjedima koji su vladarevim pismima oslobođeni od dike, osim 3372 dima koji čine 11,45% svih dimova, iskazano je 4318 dimova kod kojih nije upisano da su oslobođeni, ali među njima se nalaze dimovi 13 plemićkih sudaca i B. Turocija ili 14,66% svih dimova, te 747 spaljenih dimova odnosno samo 2,54% svih dimova.²²

Pišući o odobravanju i obračunu izvanredne dike na saboru 25. svibnja 1494. u Košicama Vj. Klaić smatra da su je prelati i velikaši odobrili "to radije što su njihova imanja bila oproštena od plaćanja tako da je dika pala samo na niže plemstvo i svećenstvo". On ističe da su u saboru održanom 9. V. 1495. niži plemići odbili izglasavati novu izvanrednu diku, a prošlogodišnju diku prelati i magnati su ubirali na svojim posjedima, ali je nisu predavali u kraljevsku blagajnu. Kada su se niži plemići razišli kućama, magnati su prihvatili zahtjev da se raspiše dika.²³ Za ocjenu koliko je takvo Klaićevo mišljenje točno potrebno je razmotriti detaljne podatke o nenaplaćenim dimovima koji se nalaze u obračunu za 1494-1495. g., a poslužiti će popis onih velikaša, prelata i plemića kod kojih nije ubrana izvanredna dika.

Posjednici i neubrani dimovi iskazani su u obračunu iz 1494. g. i u prvom obračunu iz 1495. u rubrici neubrani dimovi, a u drugom obračunu iz 1495. u istoj rubrici posjedi one gospode koja su oslobođena kraljevim pismima. U prikazu *Dimova posjednika*

²⁰ U drugom popisu dikatori su bili magistar Andrija i Ivan Pastor zvan Sovan (Popisi i obračuni, 6).

²¹ Korvinu nisu ustupljeni dimovi koji su kraljevskim pismima bili oslobođeni od plaćanja, kao ni posjedi podžupana B. Turocija (Popisi i obračuni, 6).

²² Tablica III; Dabinović, Hrvatska pravna povijest, 291.

g. 1494. ubrano je od dike u gotovom novcu	4730,50 fl.
g. 1495. u prvom obračunu ubrano je u gotovom novcu	8525 fl.
g. 1495. u drugom obračunu ubrano je u gotovom novcu	1000 fl.
Ukupno:	14255,50 fl.
Vidi str. 72-74.	

Međutim u *Registru svih kraljevih prihoda g. 1494. i 1495. koje je u gotovini primio biskup Sigismund kraljev blagajnik* zabilježeno je da je g. 1494. za obranu gradova u Hrvatskoj i Slavoniji isplaćeno 11294 fl. (CDPRH, 104-110). G. 1494. zamjenik blagajnika M. Dombai utrošio je 2550,50 fl. (CDPRH 110-114) u novcu i suknu

g. 1495. isplaćeno	1955 fl. (CDPRH, 114-116)
g. 1495. utrošeno	7336,50 fl. (CDPRH, 117-123)

Pojedinačne isplate vidi u Tablici: *Registar svih kraljevih prihoda 1494.-1495. biskupa Sigismunda.*

²³ Klaić, *Povjest*, II/3, 202, 203.

Registar svih kraljevskih prihoda kraljevskog blagajnika biskupa Sigismunda za god.
 1494.-1495. pojedinačne isplate po nalogu kralja

Baltazaru Baćanu	za obranu kastruma u Jajcu	dano je	138 fl.	in comitatu Simigiensi	CDPRHA, 105
Franji Berislaviću	za obranu kastruma u Jajcu	dano je	1200 fl.	in comitatu de Posega	CDPRHA, 106
Petru Tarnoku	dovco pješake u Senj i ostale kastrume	dano je	616 fl.	in regno Sclavonie	CDPRHA, 106
B. Baćanu	za obranu kastruma u Jajcu	dano je	394 fl.	in Sclavonia	CDPRHA, 106
F. Berislaviću	za plaću u Jajcu zajedno s posjedima ¹	dano je	613 fl.	in Sclavonia	CDPRHA, 106
građanima Jajca	za pomoć	dano je	50 fl.	in Sclavonia	CDPRHA, 106
Ladislavu od Kaniže	za obranu kastruma u Hrvatskoj	dano je	2076 fl.	in comitatu Zaladiensi	CDPRHA, 107
L. od Kaniže	za obranu kastruma u Hrvatskoj ponovo	dano je	850 fl.	ex pecuniis vectigalium ² in regno Sclavonie	CDPRHA, 107
građanima Bocha- cha, Banyalwke, Lewacha	za pomoć	dano je	90 fl.	in Sclavonia	CDPRHA, 107
B. Baćanu, jajačkom banu	u ime plaće	dano je	1000 fl.		CDPRHA, 111
B. Baćanu	za radove na zidu	dano je	100 fl.		CDPRHA, 112
Nikoli literatu de Pesth	poslanom dikatorima kraljevine Slavonije radi isplate jajačkog bana i bana Slavonije iz kraljevske takse prema registru koji je dan dikatorima	dano je	3,50 fl.		CDPRHA, 112
F. Berislaviću, jajačkom banu	na račun njegove plaće	dano je	700 fl.		CDPRHA, 113
B. Baćanu	za obranu kastruma Jajce dano po Matiji literatu		300 fl.		CDPRHA, 114
B. Baćanu	za obranu kastruma Jajca, dok je obećao da hoće vratiti kastrume novim banovima	dano je	1000 fl.	(in) Bude	CDPRHA, 116
Marku Horvatu	za pomoć i plaću	dano je	250 fl.	in comitatu Vesprimensi	CDPRHA, 116
B. Baćanu	za obranu kastruma Jajce dodijeljeni njegovi posjedi ¹		34 fl.	in comitatu Albensi	CDPRHA, 116

J. Stresemliu, banu od Srebrenika	nakon obračuna vladar je ostao dužan za bansku plaću 750 fl., odredio je da mu se u Slavoniji dađe 500 fl., ali zbog nestašice novca	dano je	150 fl.	in regno Sclavonie	CDPRHA, 116
B. Bačanu	za obranu kastruma Jajce	dano je	400 fl.	in regno Sclavonie	CDPRHA, 119
Marku vojvodi od Jezera	u ime 100 fl. koje je vladar odredio za njegove službe i za pomoć iskupiti sina iz turskog zarobljeništva, zbog nestašice novca	dano je	16 fl.	in regno Sclavonie	CDPRHA, 119
Jurju Mikuličiću	za račun 300 fl. koje je vladar odredio za obranu i održavanje njegovih kastruma zbog nestašice novca	dano je	201 fl.	in regno Sclavonie	CDPRHA, 120
Magistru Nikoli Vojkfiu	za račun onih 25 fl. koje je vladar odredio iz prošle taxe za iskazane mu službe	dano je	25 fl.	in regno Sclavonie	CDPRHA, 120
Petru Gudovci i Petru Bočkaju	zbog dogovora s regnikolama ³ zajedno s njihovim posjedima ¹	dano je	200 fl.	in regno Sclavonie	CDPRHA, 120
Nikoli Kendi, banu od Šapca	u ime plaće za bansku službu od 200 fl. koju mu vladar odredio dati	dano je	4 fl.	in regno Sclavonie	CDPRHA, 121
Nikoli Koloniću i Ivanu iz Zagreba, senjskim kapetanima	za obranu toga i ostalih primorskih kastruma	dano je	100 fl.	in regno Sclavonie	CDPRHA, 121
vojvodi Ivanišu Korvinu	za račun plaće banske službe kraljestva Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u ime od vladara određenih 5000 fl.	dano je	2079,50 fl.	in regno Sclavonie	CDPRHA, 121
Stjepanu Bradaču	za račun 200 fl. koje mu je vladar odredio dati za pomoć i nadoknadu njegovih troškova u obrani kastruma Lipovac iz njegovih posjeda ¹	dano je	35,50 fl.	in regno Sclavonie	CDPRHA, 121
Baltazaru Bačanu	u ime plaće za bansku službu u Jajcu	dano je	294 fl.	in regno Sclavonie	CDPRHA, 122
Franji Berislaviću	u ime plaće za bansku službu u Jajcu	dano je	251 fl.	in regno Sclavonie	CDPRHA, 122
fratrima u Jajcu			132 fl.	in comitatu de Pozega	CDPRHA, 123

građanima Jajca	za pomoć		100 fl.	in comitatu de Pozega	CDPRHA, 123
Vuku Ninkoviću			40 fl.	in comitatu de Pozega	CDPRHA, 123
Radiću iz Jajca			40 fl.	in comitatu de Pozega	CDPRHA, 123
Jurju Farkasiću			40 fl.	in comitatu de Pozega	CDPRHA, 123
građanima Bannyalwke			47 fl.	in comitatu de Pozega	CDPRHA, 123
građanima de Salomkw			40 fl.	in comitatu de Pozega	CDPRHA, 123
Ivanu Substiću i ostalim vojnicima koji služe u Jajcu			64 fl.	in comitatu de Pozega	CDPRHA, 123
građanima de Orbaswara			50 fl.	in comitatu de Pozega	CDPRHA, 123
građanima de Bossach			40 fl.	in comitatu de Pozega	CDPRHA, 123
građanima de Jezero			61 fl.	in comitatu de Pozega	CDPRHA, 123
stanovnicima Peecgha			38 fl.	in comitatu de Pozega	CDPRHA, 123
građanima de Lewach			61 fl.	in comitatu de Pozega	CDPRHA, 123
B. Baćanu	za plaću		160 fl.	in comitatu Simigiensi	CDPRHA, 124
Ladislavu de Kaniža	za obranu kastruma Jajce		145 fl.		CDPRHA, 124

¹ Dozvoljeno ubiranje dike na vlastitim posjedima

² Vectigal Coronae - kraljevska carina, Z. Herkov, Građa za financijsko pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske II (dalje: Građa II), Zagreb 1956.

³ "Ut nullum contrarium in facto taxe regie tenerent".

iznad 200 dimova i iznos u florenima koji nisu platili izvanrednu diku ili su bili oslobođeni, u obračunu iz g. 1494. iskazano je 15 takvih posjednika, u prvom obračunu iz 1495. upisano je samo 8 ranijih posjednika, a u drugom obračunu samo 5 posjednika, a tada se javlja i 5 novih koji u ranijim obračunima nisu iskazani. Među njima je i posjed B. Baćana koji je bio oslobođen plaćanja dike na račun banske plaće²⁴, a od plaćanja su također bili oslobođeni posjedi N. Banfija, P. Butkaja, P. Gudovca i vojvode Laurencija²⁵. Među dimovima koji nisu ubrani, u obračunu za 1494. iskazana su 2193 dima vranskog

²⁴ Jajačkom banu Baltazaru Baćanu vladar je za plaću dugovao 2300 fl. On mu je u obrocima vraćao dug, a 300 fl. plaćeno je i slavonske dike g. 1496. Baćani je potraživao 1200 fl. i kralj je obećao isplatiti dug iz zemaljskog poreza (Thallóczy, Povijest Jajca, 137).

²⁵ Vidi tablicu: Dimovi posjednika iznad 200 dimova.

priora, 2157 dimova vojvode Korvina, 536 dimova B. Dragfija, 486 dimova J. Kiš Horvata, 200 dimova A. Lonjaja koji su bili oslobođeni i 267 dimova J. Zekela. Svi ti posjedi i dimovi nisu više iskazivani kao neubrani u oba obračuna iz 1495. godine. Neubrani dimovi nekih posjednika koji se javljaju u obračunu iz 1494. smanjuju se u obračunima iz 1495. g. Tako s posjeda N. Banfia g. 1494. nije naplaćeno 1149 dimova, ali iste godine on je za posjed Gregurjevinu u Križevačkoj županiji platio diku od 70 dimova²⁶. Prema prvom obračunu iz 1495. na njegovim posjedima nije ubrana dika od 470 dimova, a u drugom obračunu iste godine oslobođen je dika od 588 dimova, odnosno 294 fl. na račun banske plaće.²⁷ Također se smanjio i broj neubranih dimova na posjedima pečujskog biskupa od 1855 neubranih dimova u 1494. g. na 1232 dima u 1495. g. ili na posjedima zagrebačkog biskupa od 2885 dimova u 1494. g. na samo 382 dima u prvom obračunu iz 1495., a u drugom obračunu nema neubranih dimova na njegovim imanjima. Ni na posjedima vojvode Korvina 1494. g. nije ubran porez od 2157 dimova. U ostalim obračunima u 1495. nisu više iskazani njegovi neubrani dimovi. No Korvinov je slučaj nešto drugačiji od ostalih, jer je on po spomenutom ugovoru iz 1490. koji je priznao i vladar, trebao primati određena novčana sredstva. Vjerojatno je Ivaniš Korvin sam naplatio taj novac ubirući diku na svojim posjedima, a prilikom drugoga ubiranja bilo mu je dopušteno ubrati diku od 18890 dimova ili iznos od 9445 florena.²⁸ Samo je u pojedinim slučajevima navedeno zašto su neki dimovi feudalaca oslobođeni od plaćanja dike. Osim slučaja B. Bačana koji je na račun svoje plaće bio oslobođen od dike, ali je on, ubirući taj novac od svojih dimova, omogućio da se banska plaća ne daje na teret drugih prihoda. Ni P. Gereb nije trebao platiti diku od 200 dimova zbog napora koje je imao prilikom njezina ubiranja.²⁹ Ova analiza naplate dike u Slavoniji opovrgava, dakle, Klaićevo mišljenje da su 1494. velikaši odobrili izvanrednu diku, jer su njihova imanja bila oproštena od plaćanja, ali je vjerojatno da su oni koji nisu platili, sami ubrali diku od svojih seljaka.

U obračunima dike iz 1494. i 1495. g. nalaze se i obračuni za županiju Požegu koja ne pripada Slavoniji. Razrez je iznosio 1 fl. od dima, a 1494. popisano je 3632 1/2 dima, a 1495. g. 2824 dima.³⁰ U obračunu iz 1494. iskazano je 808 1/2 dimova više nego sljedeće godine. Ne može se, nažalost, utvrditi zašto se razlika pojavila, jer nisu sačuvani popisi te županije iz kojih bismo mogli uočiti razlike u broju dimova. Iz obračuna vidimo da 1495. među neubranima nema 488 dimova s posjeda Franje i Ivana Berislavića³¹ kao i 90 dimova opatije Bela. Godine 1494. u županiji Požega ubrano je 48,82% dike, iduće godine 52,12%, a neubrana dika iznosila je 51,18% od ukupnog broja

²⁶ Upisano je u sačuvanom popisu iz Križevačke županije za 1494. Popisi ostalih županija iz te godine nisu sačuvani (Popisi i obračuni, 8).

²⁷ Popisi i obračuni, 6. Posjedi Pečujskog kaptola u Moslavini u drugom popisu iz 1495. imaju 300 neuplaćenih dimova, a u popisu iz 1507. g. platili su kraljevski porez za dimove na tom posjedu, ali ih je bilo manje 1/3 (Popisi i obračuni, 34).

²⁸ Popisi i obračuni, 6.

²⁹ Popisi i obračuni, 7.

³⁰ U 1494. dikatori su bili Palko i Mihajlo Madar, a 1495. Bošnjak i Getev (Popisi i obračuni 3, 5).

³¹ U tablici IV. u rubrici *Neubrani porezi od velikaša i plemića* uvršteni su neubrani dimovi iz posjeda Franje i Ivana Berislavića povrh njihove plaće (Popisi i obračuni, 3).

dimova prema 47,82% u 1495. godini. Među oslobođenim od plaćanja zabilježen je 551 dim 1494. g., a 578 dimova u 1495. g.³²

Godine 1498. u Slavoniji je bio odobren supsidij od 1/2 fl. No plemići i ostali posjednici bili su veoma nemarni pri isplati. Zbog toga je Vladislav, jer mu je trebalo hitno novaca za izvršenje poslova, naložio svojim pismom od 14. IX. iste godine banu Jurju od Kaniže, da bez daljnjeg odgađanja prema registru i informaciji E. Bosnjaka, provizora kurije kastruma Jajce i dikatora kraljevine Slavonije mora naplatiti i dostaviti diku od svih dobara "per omnia oportuna remedia".³³

Iako je 1490. prema ugovoru kojim je Vladislav, uz ostalo, dodijelio Ivanišu Korvinu prihod kunovine u Slavoniji, koju su slavonski hercezi i banovi ubirali i ranije, pismo od travnja 1499. u kojem Vladislav zahvaljuje plemstvu kraljevine Slavonije što mu je uz dužnu kunovinu od 20 denara dopustilo i izvanredni supsidij od 25 denara, govori o tome da je prihod od kunovine prešao u kraljevsku nadležnost, a to je, također, potvrđeno vladarevom odlukom da će napose taj novac upotrijebiti za plaćanje bana hrvatskog i jajačkog.³⁴ U rujnu 1499. pismom iz Požuna kralj je obavijestio slavonske staleže da pošalju predstavnike na Ugarski sabor u Rakošu koji se održao u travnju 1500. g. Vladar je pisao i 20. kolovoza iste godine da se nitko ne smije osloboditi od izvanredne dike, a one koji bi uskratili plaćanje neka ban prinudi silom.³⁵ Dika se te godine skupljala u Slavoniji u dva navrata, ali nije poznat ni porezni razrez ni iznos novca.³⁶ Kraljevski blagajnik Ivan Bornemisa piše 28. X. 1501. Franji Berislaviću da mu je poznato kako dikatori u Požeškoj županiji nisu poslani na razrez poreza pa ga moli i prema kraljevu nalogu zahtijeva da se dikatori odmah pošalju i da se što brže skupi i dostavi novac od taxe, potreban za obavljanje poslova gospodina kralja.³⁷

³² Tablica IV. i IVa. Pismom od 9. III. 1496. Vladislav nalaže blagajniku, banu, zamjeniku bana i dikatorima Slavonije da se plemići jednoselci po povelji kralja Matijaša oslobođeni 1/2 fl. daće, sačuvaju u toj slobodi (E. Laszowski, Monumenta historica nob. com. Turopolje II olim "Campus Zagrabienensis" dicto [dalje: Monumenta Turopolje]), Zagreb 1905, 162-163.

³³ Codex diplomaticus partium regni Hungariae adnexarum (dalje: CDPCHA), Budapest 1903, 141, 142.

³⁴ Vladaru je bilo žao što će se ti iznosi isplatiti na rokove te moli i nalaže staležima da ih odmah isplate. Novac će pobrati senjski kapetan Benedikt Vemer, a Vladislav dopušta da staleži uz njega mogu pridodati svog protonotara Nikolu Vojkovića (Klaić, Povjest II/3, 214; Dabinović, Hrvatska pravna povijest, 294). God. 1516. na vlastelinstvu Varaždinske Toplice ubirana je 90 1/2 marturina oko 181 denara, 90 1/2 polonki zobi, 90 1/2 kita lana i 90 kokoši (J. Adameček, Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. st. (dalje: Agrarni odnosi), Zagreb 1980, 124). Ovaj podatak govori o tome da su prelati, napose Zagrebački kaptol ubirali marturinu kao privatnu daću.

³⁵ M. G. Kovachich, Vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum (dalje: Kovachich, Vestigia) Budae 1790, 438. Klaić, Povjest II/3, 214; Oko 1500. g. sačuvan je popis dimova za diku u kotaru Nikole Puneka u Križevačkoj županiji. Popisano je 1351 1/2 dima, ali nije poznato koliko se po dimu ubiralo dike (Popisi i obračuni, 15, 16). G. 1500. supsidij odobren za pokriće izdataka u borbi protiv Turaka (Kovachich, Vestigia, 438).

³⁶ Sačuvan je popis dimova iz drugog ubiranja za kotar plemićkog suca Jurja Puneka u Križevačkoj županiji. Supsidij su ubirali Baltazar Bačan i magistar Petar Gudovc (Popisi i obračuni, 16, 17).

³⁷ Te se godine taxa ubire i u ostalim županijama. U svom pismu B. Bačanu od 9. VII. 1501. Vladislav javlja da mu je u ime plaće jajačkog bana ostao dužan 1850 fl. a jer ne može platiti, dopušta da na svojim posjedima u svim županijama Ugarske i Slavonije od redovitih i izvanrednih daća za račun duga može ubirati novac od kmetova dok ga ne podmire. Dikatorima, ubiračima, županima i podžupanima i plemićkim sucima javlja da Bačanove kmetove ne tjeraju na plaćanje taxe (CDPCHA, 154-156). U knjizi Povijest banovine,

I Vladislav je tražio diku bez dozvole sabora, pa je na Saboru u Rakošu 24. IV. 1504.³⁸ zaključeno da izvanrednu daću odobravaju prelati, baruni i drugi plemići a kralj ne može utjerivati daće ni izvanrednu diku. Određene su veoma oštre kazne za županiju koja bi prekršila ovu odluku. Njihovo bi se plemstvo za kaznu veleizdaje osudilo na gubitak časti i isključilo iz zajednice državnoga plemstva³⁹. Ne raspoložemo podacima je li se 1504. skupljala dika i kakav je bio porezni razrez, ali bila je namijenjena za borbu protiv Turaka.

Iz 1507. g. sačuvani su registri za sve slavonske županije. Razrez po dimu iznosio je 40 denara. U tri zagrebačka kotara upisano je 4385 dimova, u četiri kotara Križevačke županije 16026 dimova, a u četiri kotara Varaždinske županije 3416 dimova, u Virovitičkoj 796 dimova, pa su te godine u Slavoniji ukupno upisana 24623 dima⁴⁰ od kojih je trebalo ubrati 9849,20 f.⁴¹ Ubrani porezni iznos nije iskazan, ali je priključen popis feudalnih posjednika koji u Slavoniji nisu platili diku.⁴² Vjerojatno je, dakle, u čitavoj Slavoniji ubrano za diku samo 2545,20 fl. od 6363 dima ili 25,84% svih dimova. Zbog toga su banovi Andrija Bot i Marko Mišljenović bili smijenjeni, jer su bili nemarni u nadzoru ubiranja kraljevskog supsidija. Međutim, za 1508. g. nije poznat broj dimova, a odobrena je dika od 1 fl. po dimu za potrebe granica.⁴³

grada i varoši Jajca Thallóczy piše, pozivajući se na istu povelju da su mu dugovali 2500 fl. u soli i 1500 fl. u gotovu novcu (n. dj. 144 i bilj. 4). Još 1499. zagrebački biskup O. Tuz ostavio je u svojoj oporuci 32500 fl. za uzdržavanje i popravak utvrde Jajca i ostalih pograničnih tvrđava. Kad su se 1500. g. Turci s velikom vojskom približavali Jajcu, kralj je iz Tuzove zaklade doznačio 2000 fl. za učvršćenje Jajca koji će se nadoknaditi iz zemaljske daće. I 1502. vladar je privolom staleža uzeo još 1500 fl. (Thallóczy. Povijest Jajca, 142 i bilj. 5; CDPRHA, 160). U jesen iste godine Turci su poharali Požegu i Valpo (Engel, Geschichte III/2, 113).

³⁸ U Slavoniji se 1505. održava sabor, što je vidljivo iz pisma kojim je Vladislav zabranio B. Turocu da ga uznemirava. Budući da je umro Ivaniš Korvin, kralj je poslao komesare da za krunu preuzmu njegove posjede (Kovachich, Vestigia, 447).

³⁹ Dabinović, Pravna povijest 294. Iz godine 1504. sačuvan je predračun troškova pod nazivom "Super salariis dominorum" gdje je za plaće kapetana, pješaka, konjanika predviđeno 19707 fl. Iz iste godine sačuvan je predračun pod nazivom "Provisio castrorum finitimum" u kojem je u Jajcu predviđena plaća za banove, popravak zidina, plaća za pješake, konjanike i u ostalim kastrunima, pomoć građanima, u iznosu od 25100 fl. (CDPRHA, 181, 185, 186). Isti proračun pripočeva i Vj. Klaić (isti, Pad Obrovca, Udbine i Jajca, VZA VII, 59). Iz kraljevskog poreza ubranog u Slavoniji djelomično su plaćeni izdaci za obranu Jajca. Međutim, trebalo je iz drugih izvora naći novac za velike troškove oko Jajca. Prema predračunu iz 1504. za osobne izdatke planirano je 21400 fl.

Dohodak banov i za vojnike	14000 fl.
150 pješaka za posadu i 125 konjanika	6600 fl.
franjevcima	200 fl.
meštrima za salitru i topove	300 fl.
pomoć stanovnicima	300 fl.

⁴⁰ Popisi i obračuni, 17-38, 43-44.

⁴¹ Budući da obračun nije sačuvan, moguće je ustanoviti prema kotarevima u pojedinim županijama od koliko je dimova naplaćen supsidij. Naime, u poreznom popisu uz one koji su platili porez piše "solvit". U Zagrebačkoj županiji naplaćeno je od 1760 dimova ili 40,41% dimova u županiji, u Križevačkoj županiji od 3944 dima ili 24,61%, u Varaždinskoj županiji od 395 dimova ili 11,56%, a u Virovitičkoj županiji od 264 dima ili 33,17% dimova u županiji. (Popisi i obračuni, 17-38, 43-44).

⁴² Navedena su poimence 24 feudalna posjednika i neimenovana 4 plemićka suca. Broj dimova nije naveden, a za fratre samostana u Varaždinu i u Lepoglavi zabilježeno je da posjeduju pisma blagajnika o oslobođenju od supsidija (Popisi i obračuni, 44).

⁴³ Na saboru održanom 1508. g. supsidij je određen za potrebe granica (Kovachich, Vestigia, 462).

Iz pregleda isplata ubranoga poreza koji je odredio kraljevski blagajnik podijeljena su oko 1508. g. 12504 florena. Od tog novca prelati su primili najveće iznose: zagrebački biskup 3000 fl., vranski prior 2000 fl., ostrogonski nadbiskup 1300 fl. Od svjetovnih feudalaca banu Jurju Kanižaju isplaćeno je 1600 fl. N. Sekelju, F. Berislaviću, J. Ztrezemlju⁴⁴ svakomu po 500 fl., B. Alapiu 400 fl. a podbanu, P. Čavloviću 200 fl., husarima u Jajcu 300 fl., a fratrima u Jajcu 100 fl.⁴⁵ Ostatak svote isplaćen je trinaestorici plemića.⁴⁶ Priložen je i popis bez dimova i poreznih iznosa onih posjednika koje je kraljevski blagajnik oslobodio od plaćanja poreza: ostrogonskog nadbiskupa, fratre iz Lepoglave i Varaždina, kastrume Čakovec, Kostel, Tabor, dvadesetčetvoricu magnata i plemića, četrnaestoricu plemićkih sudaca, a svaki je primio 6 fl. i zagrebački Gradec.⁴⁷ U tom se popisu nalazi i podatak da ništa nije naplaćeno u dva kotara preko Save gdje je bilo

⁴⁴ Od 1501. do 1503. Franjo Berislavić je bio jajački ban. Kralj mu je dugovao 12 896 fl. u gotovu novcu i 3288 fl. u soli. Taj dug je Berislavić smanjio poklonivši vladaru 6000 fl. (Thálloczy, Povijest Jajca, 233, 149). Vladar je 15. V. 1503. dao isplatiti 10184 fl. i iz Segedinske komore soli 4000 fl. Za razliku od 6000 fl. dogovorio je s Berislavićem da će dobiti na blagdan sv. Jakova 2000 fl. kada treba vratiti banat, kastrume i grad Jajce, a ostatak od 4000 fl. bit će mu potpuno isplaćen iz buduće dike ili iz prihoda kraljevske komore (M. Mesić, Građa mojih rasprava u Radu, Starine V (dalje: Mesić, Građa) Zagreb 1873, 140, 141). I ovaj slučaj pokazuje da je za takve ratne potrebe vladar tražio prihode iz čitave države. Od 1504. do 1507. banovi su bili N. Sekelj i Juraj Strežemlje. U rujnu 1507. kralj je imenovao dva nova bana, B. Berislavića i F. Hedervaria, a Sekelju je ostao dužan 16000 fl. Berislavić je za banske izdatke zatražio 2000 fl. a to mu je Vladislav dao doznačiti iz slavonske dike. (Thálloczy, Povijest Jajca, 234, 162). Prema obračunu N. Sekelja i J. Strežemlja oni potražuju 24 900 fl. do 15. VI. 1507., dakle za 1 godinu i 31 tjedan. U svemu im je isplaćeno 10300 fl., od toga im je M. Tompa iz dike Slavonije platio 400 fl., a A. Bot, hrvatski ban od mletačkih novaca 500 fl. (CDPRHA, 208, 209). Međutim, 15. VII. 1507. Vladislav izjavljuje da "... de et super salariis eorum ipsis ratione eiusdem banatus nostri ..." duguje 16000 fl., a banovi N. Sekelj i J. Ztrezemlje oprostije mu 2000 fl. Za dug od 14000 fl. vladar ih uvjerava da će 8000 fl. isplatiti što prije, a za preostalih 6000 fl. upisuje im opatiju Bela sa svim posjedima koji su u njegovim rukama, dok banovi ne budu namireni od njega i njegovih nasljednika za 6000 fl. Vladislav piše 11. II. 1513. palatinu i banu E. Pereniu da uz fratra Matiju, opata crkve sv. Martina odredi dva svoja familijara koji će pregledati obračun N. Sekelja i J. Strežemlja o uživanju plodova i prihoda opatije Bela koju su navedeni dobili zbog duga banske plaće. Ako nisu sve namirili, dat će im opat Matija, a ako su plaće namirene, neka se opatija od njih presuzme i vrati redu (CDPRHA, 211, 237).

⁴⁵ Popisi i obračuni 45, 46.

⁴⁶ Vojvoda Balša i G. Kerečen dobili su po 300 fl. a najmanji iznos od 16 fl. isplaćen je literatu od Jartolovca i A. Mincetu (Popisi i obračuni, 46; Mesić, Građa, 149, 150). G. 1507. trebalo je izvršiti isplate u iznosu od 7010 fl., ali nije bilo novca.

Predviđene isplate:

udovici Bornemise 20 fl.

vojvodi P. Balši zbog njegove službe 290 fl.

ostrogonskom nadbiskupu za pozajmljeni novac za pogranične kastrume 1300 fl.

Bartolomeju, vranskom prioru i jajačkom banu za plaću 2000 fl.

Zagrebačkom biskupu Luki za pozajmljeni novac za pogranične utvrde 3000 fl.

g. Kerečenu, suprisjedniku kraljevskog suda na račun plaće 200 fl.

g. Blagi za popravak njegovih tvrđava 200 fl.

(Mesić, Građa, 145). Iznosi zagrebačkom biskupu, vranskom prioru i ostrogonskom nadbiskupu isplaćeni su 1508. g.

⁴⁷ Popisi i obračuni, 45. Među njima su bili posjedi magnata palatina, vojvode Laurencija, udovice J. Korvina, B. Ratkaja, I. Gjulaja, J. Batoria. Samo P. Simonfui oslobođeno je 20 dimova, a posjedi L. Pekria i F. Nelepčia bili su oslobođeni, jer su njihovi vlasnici obnašali čast podbana. Oni su od svakoga plemićkog suca iznudili 12 fl., a svaki plemićki sudac primio je 6 fl. (na i. mj.).

800 dimova niti su tamo dopustili obaviti porezni razrez.⁴⁸ U 1509. g. sačuvan je fragmentarni *Popis dimova za kraljevski porez u kotaru plemićkog suca P. Imprića u Zagrebačkoj županiji i Pregled dimova u dijelu Zagrebačke županije*. U kotaru P. Imprića upisano je 2096 dimova, ali ništa nije poznato ni o razrezu ni o ubranom iznosu. Iste godine u reambulaciji dimova I. Humskog i Baltazara popisano je 1915 dimova. Nije poznat razrez ni porezni iznos, a bez oznake svote upisano je da je 546 dimova platilo subzidij, a iznosom od 16 dimova dikator je naplatio svoje usluge.⁴⁹ Na saboru održanom 24. IV. 1511. prelati, baruni i velikaši kraljevine Ugarske odobrili su za obnovu pograničnih utvrda od porte svojih kmetova 100 den., za lucrum camerae 20 den., za dvije godine do sabora koji će se održati 1512. u svetkovini sv. Jurja mučenika.⁵⁰

Za 1512. g. sačuvan je *Popis dimova za kraljevski porez od 75 denara u kotaru plemićkoga suca P. Fintića u Križevačkoj županiji i Sumarni pregled dimova i poreza u kraljevini Slavoniji*. Prema *Sumarnom pregledu* od 15138 dimova ubrana su 11404 fl.⁵¹ U ostalim pojedinačnim upisima tog pregleda naveden je 441 neubrani dim na posjedima nepoznatih plemića, 1290 nenaplaćenih dimova onih koji obično nisu plaćali diku⁵², 6465 dimova na posjedima vladara, velikaša, crkve, plemića i gradova,⁵³ 1351 dim na

⁴⁸ Popisi i obračuni, 45.

⁴⁹ U kotaru P. Imprića upisano je da je od 189 dimova ili 9% svih dimova naplaćen porez, a u bilješki uz 56 dimova trgovišta Samobor upisano je da je od tih dimova Ludovik podžupan Andrija Bota primio 12 fl. (Popisi i obračuni, 46, 47 i bilj. 3). Vladislav je 6. I. 1509. naložio banovima G. Kaniži i I. Ernuštu da plemićke suce i neke od glavnijih plemića koji su za sebe prisvojili velik dio skupljenog subzidija, prisile na svaki način vratiti novac (Mesić, Građa, 150).

⁵⁰ Tko ne plati, ako su to prelati, izgubit će beneficije, sva dobra i čast te postati izdajnici (CDPRH, 227, 228; Corpus juris, 462). U listopadu 1511. B. Alapi potvrđuje da mu je L. Senpetri u vrijeme povratka banske časti dao 700 fl., poslao iz Zagreba 100, a iz županije Željezno 65 fl., ukupno 1450 fl. (CDPRH, 230).

⁵¹ Netočan je iznos ubranih dimova, jer je trebalo biti 11353,50 fl. Po odluci Sabora u Križevcima 5. XII. 1512. od ubranog novca isplaćena je Ivanu Karloviću 1200 fl. u obranu Ostrovice, Sinja, Klisa, Skradina, Ripča (Klacić, Povjest II/3, 252).

⁵² markiz Brandenburški 61 dim

B. Bačani 501 dim

F. Berislavić 203 dima

B. Ratkaj 25 dimova

kastrum Chazarwara 500 dimova

ukupno: 1290 dimova

(Popisi i obračuni, 53).

⁵³ Porez nisu platili:

na posjedima kralja 718 dimova

na posjedima vojvode Transilvanije 122 dima

na posjedima vojvode Laurencija 1815 dimova

na posjedima B. Alapia 309 dimova

na posjedima B. Turoci s podžupanima 326 dimova

na posjedima L. Pekria 100 dimova

na posjedima grofa Bernardina 700 dimova

na posjedima vranskog priorata 1303 dima

na posjedima N. Zekelja s dobrima za opatiju 437 dimova

grada Zagreba (Gradeca) 425 dimova

grada Varaždina 210 dimova

Ukupno 6465 dimova

(Popisi i obračuni, 53).

posjedima podbana, dikatora protonotara, plemićkih sudaca koji su vjerojatno bili oslobođeni od plaćanja, 342 dima na posjedima plemića jednoselaca i slobodnih varoši u Zagrebačkoj biskupiji i u Moslavini, te 144 dima oslobođena od poreza. Dakle 1512. u Slavoniji je popisano 25171 dim, dika je ubrana od 15138, odnosno 60,14% dimova, a neubranih, oslobođenih i ostalih dimova bilo je 10033, odnosno 39,86% svih dimova ili 7524,75 fl.⁵⁴

Palatin i ban Mirko Peren saznaje od dikatora da plemićki suci Zagrebačke županije ne žele ići preko Kupe na razrez dobara plemića, navodeći da su ti posjedi preko rijeke slobodni i izuzeti od poreza. Nalaže plemićkim sucima u svom pismu od 29. XI. 1512. da bez teškoće i otezanja izađu s dikatorima na razrez poreza. One koji bi odbili treba poslati k njemu. Podbani neka zauzmu njihove posjede i zadrže ih za vladara.⁵⁵

I sljedeće, 1513. g. ubirana je dika od dimova⁵⁶. U toj godini raspoložemo *Popisima dimova u Križevačkoj, Varaždinskoj i Virovitičkoj županiji*.⁵⁷ Ubrani i obračunani porezni iznosi u kraljevini Slavoniji bili su mnogo manji nego godinu dana ranije. Za 1513. sačuvani su podaci u *Pregledu dimova i poreznih obveza u Križevačkoj, Virovitičkoj, Zagrebačkoj i Varaždinskoj županiji*. Najveća dika od 4547,10 fl. ubrana je u Križevačkoj županiji od 7578 1/2 dimova, a najmanji iznos od 243 fl. u Virovitičkoj županiji samo od 405 dimova. U Zagrebačkoj županiji naplaćeno je 1065 fl. od 1775 dimova, a ništa nije ubrano od 1841 dima. U Varaždinskoj županiji ubrano je 571,80 fl. od 953 dima, a od 2684 dima ništa nije naplaćeno. U navedene četiri županije od 10741 1/2 dima naplaćeno je 6444,90 fl. ili 60 denara od dima.⁵⁸ Međutim, u *Popisu dimova onih posjednika u kraljevini Slavoniji koji su oslobođeni plaćanja kraljevskog poreza*, u 1513. g. je ubilježeno da je od 25561 dima⁵⁹ daća ubrana od 10713 dimova, odnosno od 41,91% dimova ili 6.427,80 fl., a 14848 dimova, odnosno 58,09% ili 8908,80 fl. oslobođeno je plaćanja poreza. Među oslobođenim dimovima upisana su 82 spaljena dima⁶⁰, 440 dimova koji nisu platili porez,⁶¹ 10866 1/2 oslobođenih dimova

⁵⁴ Tablica IVb.

⁵⁵ Ako bi tko, piše ban, od gospode ili plemića protjerao dikatore, naši podbani su obaviješteni "ut universa gentes, quae istic sunt, et quas hinc missuri sumus, ad bona talis, a connumeratione ipsius subsidii dicatores repellentis, condescendi et subsidium ipsum cum eorum damno exigere faciant" (Mesić, Građa, 156, 157).

⁵⁶ Iako dokument glasi *Popis dimova onih posjednika u kraljevini Slavoniji koji su oslobođeni plaćanja supsidija*, on donosi i brojeve druge podatke (Popisi i obračuni, 75, 76).

⁵⁷ U svim popisima navedena su mjesta, vlasnici i broj dimova. U popisu dimova Virovitičke županije dikatori nisu unijeli 5 dimova onih koji ne posjeduju stvari vrijedne 3 fl. Prilikom ubiranja za svoju plaću i troškove isplatili su 50 fl., dvojici plemićkih sudaca 12 fl., za plaću podžupanu 12 fl., B. Bačanu i G. Gulaiu dali su svakome 85 fl., a za 6 dimova oslobodili su dika J. Banfia (Popisi i obračuni, 54-72).

⁵⁸ Tablica V. Već je Thallóczy u svojoj Povijesti Jajca upozorio da rukovođenje financija u XV. i XVI. st. nije počivalo na točnim unosima, nedostajalo je strogo nadziranje, a konačni je obračun sasvim svojevóljno sastavljen, pri čemu su često posve pogrešno zbrojene pojedine stavke (Thallóczy, n. dj., 135). Međutim, njegovo se mišljenje može odnositi samo na razdoblje Jagelovića, a ne Habsburgovaca u XVI. st. U računskim obračunima i sačuvanim popisima nailazimo u vrijeme Jagelovića na pogreške, nemar i samovoljne postupke, a na to smo u očitim slučajevima u izlaganju upozoravali.

⁵⁹ Zbroj svih dimova iznosi 25560 (Popisi i obračuni, 76, bilj. 1).

⁶⁰ U Zagrebačkoj biskupiji i trgovištu Virovitici (Popisi i obračuni 75).

⁶¹ Od toga je 400 neplaćenih dimova bilo na posjedu Hampona, 2 dima N. Zekelja i 38 dimova udovice Fatunar. No uneseno je "Restant inexacti cum bonis Dersfi Nicolai videlicet fumis 77 ex quibus recepit F. Bachany fumi 1703,5 faciunt fl. 1022 den. 10" (Popisi i obračuni 75, 76).

magnata, vjerskih redova, zagrebačkog Gradeca, Varaždina, dimovi familijara bana⁶², a oslobođeni su bili i dimovi na posjedima B. Turocia, dimovi podbana, plemićkih sudaca, protonotara, podžupana, dikatora te slobodna naselja i plemići jednoselci u Zagrebačkoj županiji⁶³.

Svojim pismom od 18. IV. 1513. palatin i ban Emerik Peren potvrđuje da je B. Bačan, njegov podban kraljevine Slavonije i kraljevski dikator, izvršio isplate prema njegovu nalogu od kontribucije plemića kraljevine Slavonije.⁶⁴

Analiza navedenih poreznih popisa očito govori o slabosti centralne vlasti da ubere kraljevsku kontribuciju osobito od prelata i magnata koji su često tu daću ubirali za svoje potrebe. Ponekad je kraljevski blagajnik oslobodio te feudalce plaćanja dike, kao npr. 1508. g. ili se kao u *Sumarnom pregledu iz 1512.* navode samo posjedi s brojem dimova i iznosom dike bez oznake jesu li oslobođeni od plaćanja, a kod nekih su posjeda ubilježeni neplaćeni dimovi. U 1513. g. u *Popisi dimova onih posjednika u kraljevini Slavoniji koji su oslobođeni plaćanja kontribucije*, broj oslobođenih dimova bio je znatno veći od broja ubranih dimova. Naime, oslobođenim dimovima treba pribrojiti neubrane, neplaćene i spaljene dimove.⁶⁵ A ti oslobođeni dimovi pripadali su uglavnom posjedima onih feudala koji vladaru i inače nisu plaćali supsidij, a kralj ih na to nije mogao prisiliti, pa se slabost centralne vlasti jasno očituje i u takvu njegovu postupku.⁶⁶ Godine 1513. na 10713 dimova od kojih je kraljevski supsidij bio ubran dolazi 14848 dimova koji diku nisu platili, dakle 72.15% više od svih ubranih dimova. Vladarski prihodi pali su na manje od 200000 guldena godišnje, jer su baruni sami

⁶² Popisi i obračuni, 75, 76. Mnogi posjednici oslobođeni u ovom obračunu nisu ni 1512. platili supsidij, a neki su te godine bili upisani s manjim brojem neplaćenih dimova. Markiz Brandenburški nije platio diku od 61 dima, F. Berislavić od 203 dima (Popisi i obračuni, 53). G. 1513. u popisu onih kod kojih porez nije ubran bili su D. Alapi, kastrum Chazarwara i grad Varaždin (Popisi i obračuni 75, 76). Ban E. Peren piše podbanu B. Bačanu da se čudi što ne šalje ljude nakon čestih zahtjeva da obave popis razreza taxe. Budući da je umro G. Kastelanfi, njegov drug u diki, ban traži da supsidij za njegov dio i njegova druga skupljaju takvi ljudi koji pošteno rade i ne čine štetu. Javlja da neće trpjeti nikakvu štetu i da će od njega tražiti račun o supsidiju. (Mesić, Građa, 160).

⁶³ Popisi i obračuni, 76.

⁶⁴ Novac je isplaćen:

	Ban je zahtijevao da se ne kasni s isplatom:
Kaštelanu Jajca, prvi put 220 fl.	I. Krbavskom 100 fl.
istome, drugi put 200 fl.	I. Kopazitu, kaštelanu Ostrovicze 66 fl.
magistru Antoniju, sekretaru bana 2362 fl.	I. Izdarmčitu, kaštelanu kastruma Chyz i Sym 400 fl.
banu Perenu 100 fl.	franjevcima Bl. Marije u Bihaću 100 fl.
kaštelanu de Orman 133 fl.	L. Pekriu 450 fl.
M. Tevereku 16 fl.	S. Martinosoviću, kaštelanu kastruma Scardone 66 fl.
N. Teseniu 100 fl.	G. Blagu, 100 fl.
J. Batoru 100 fl.	D. Orločitu i I. Orločitu, kaštelanima Ripča 100 fl.
P. Mercinu 100 fl.	R. Pribeku 56 fl.
Ukupno 3331 fl.	Ukupno 1438 fl.

⁶⁵ Popisi i obračuni 75, 76.

⁶⁶ Str. uz bilj. 37-41.

ubirali supsidijicarinu.⁶⁷ To su bili vladarski prihodi iz cijele države, a ne može se utvrditi koliko se od toga ostvarivalo u Slavoniji.

Iz studenoga 1514. sačuvan je nalog kralja Vladislava banu Petru Berislaviću da plemiće između Save i Kupe očuva u njihovim starim slobodama, jer su se ti plemići pritužili da ih službenici i familijari Jurja Brandenburškog žele popisati i prisiliti na plaćanje dike kao neplemenite ljude i ljude seljačkog podrijetla.⁶⁸

Zbog smanjivanja prihoda optuživan je i sam Vladislav, ali on je već koncem 1493. izjavio da ne rasipa državnu imovinu i da je u vrijeme svoje vladavine primio 40000 fl. Tada je smijenjen dotadašnji vrhovni blagajnik čanadski biskup Luka pod optužbom da je pronevjerio novac, a umjesto njega je za pokladnika izabran pečujski biskup Sigismund Ernušt. No prigovori nisu prestali. Godine 1496. na Saboru u Budimu niže je plemstvo prigovaralo da je za šest godina platilo 1.800000 zlatnih fl. izvanrednog supsidija, a da za obranu nije ništa učinjeno. Kralj je odgovorio kako je od te svote primio oko 60000 forinti pa je kraljevski blagajnik Ernušt osuđen na globu od 400000 zlatnika, a njegov pomoćnik Mirko Dobaj okrivljen zbog pronevjere i osuđen je na doživotni zatvor u Temišvaru.⁶⁹

Najvažniji kraljev prihod u Slavoniji bio je, doduše, izvanredni porez (dika), a Vladislav je raspolagao i drugim novčanim sredstvima. Na saboru 1492. utvrđena su i neka ranija prava plemića Slavonije. Naime, g. 1472. Slavoniji je bio dopušten uvoz soli iz tuđine. Tako kupljena sol pojavila se i na tržištu. Da to spriječe, kraljevi solari plijenili su zalihe soli ne samo na trgovima nego i po kućama. G. 1492. plemstvo je dobilo pravo ograničiti kraljevski monopol na prodaju. Solarima je bilo zabranjeno tražiti sol po kućama, a mogli su je oduzeti ako je našu na polju, trgovima ili sajmištima. Iako je bilo dopušteno da se morska sol slobodno kupuje, prodaje i zamjenjuje za žito,

⁶⁷ Die Geschichte, 121. Ban Petar Berislavić dobio je u ožujku 1515. pomoć od pape Lava X. u žitu, barutu, topovima i 2000 dukata. Papa je nešto kasnije poslao Vladislavu 20000 dukata s time da se novac najvećim dijelom upotrijebi za utvrđivanje hrvatskih gradova (M. Mešić, Hrvati na izmaku XV. i na početku XVI. vieka (dalje: Mešić, Hrvati na izmaku XV.), Književik II, Zagreb 1865, 211, 212). U svom izvještaju g. 1516. mletački poslanik A. Surian piše da je prihod Vladislava II. pao na 220000 dukata: 36000 od rudnika, 18000 od tridesetine, 140000 od supsidija vladaru. a krunska dobra bila su založena (Klaić, Povjest II/3, 270, 278). Međutim, ne samo da su feudalcı prisvojili neke prihode vladara, neki od njih nisu plaćali ni diku. Od druge polovice 15. st. na mnogim je vlastelinstvima uvedena daća vojščina, a u 16. st. redovito se ubire (Herkov, Grada II, 227, 579, 580; Corpus juris, 311). B. Bačan koji je od 1501. do 1503. bio jajački ban, za ljude koje je držao i hranio za obranu kraljevstva, potrošio je vojščinu ubranu od svojih kmetova (Mešić, Grada 138). Na posjedima Petrinje vojščina je 1501. iznosila 23 fl. Na kaptolskim posjedima oko Zagreba 1511. ubirano je od svakog kmeta 55 denara na ime "taxe exercitualis". Zagrebački kaptol je na petrinjsko-gradračkim posjedima od 1512. do 1515. ubrao 288 fl. i 19 denara. Na grebenskom vlastelinstvu od 1511. do 1515. svake je godine ubirana vojščina koja je vlastelinu donijela 363,40 fl. (Adamček, Agrarni odnosi, 126, 136, 140). Prema obavijesti Zagrebačkog kaptola predjalcı iz Turopolja služili su Medvedgradu i plaćali svojoj gospodi za blagdan sv. Jurja 40 fl., a za blagdan sv. Katarine 8 fl. (M. Mešić, Banovanje Petra Berislavića (dalje: Mešić, Banovanje Berislavića), Zagreb 1868., 60).

⁶⁸ Na saboru u Križevcima plemići T. Pogleđić i G. Lompnıc u ime plemića između Kupe i Save podastri su kraljev nalog banu Berislaviću. Tome se u ime markiza Brandenburškog protivio I. Miškovic, pa je zatraženo da markiz na saboru u Zagrebu "... universas literas si quas et que factı in premissı contra annotatos nobiles pro sui parte habet ... emanatas, exhibituros ..." (Spomenici Turopolja, 337, 338; Engel, Geschichte III/2, 82, 83).

⁶⁹ Klaić, Povjest II/3, 186, 187, 202, 206; Adamček, Agrarni odnosi, 56; Dabinović, Hrvatska pravna povijest, 291; vidi također: Engel, Geschichte, III/2, 82, 83.

prodaja kraljevske soli bila je zaštićena, jer se od morske soli plaćala tridesetina, ako bi ponestalo kraljevske soli. Iz kraljevine se smjelo izvoziti vino, žito i životinje, kada se plati tridesetina te i ostale opravdane i običajne daće, a tridesetina će se ubirati po starim običajima i na mjestima kao u vrijeme vladanja Ludovika, Sigismunda i Albrehta, no tridesetničari nisu smjeli tražiti carinu za stvari koje vrijede manje od florena. G. 1494. Gašpar Pretzner zauzeo je tridesetnice u Nedelyszu i Murazombathu. Veće tridesetnice, one u Zagrebu i Varaždinu, vojvoda Ivaniš Korvin nije dopustio zauzeti. Iz navedenih tridesetnica Pretzner je za godinu dana, izuzevši sve troškove, dao 1750 fl. G. 1495. on je Ivanišu Korvinu dao 800 fl.⁷⁰ Međutim carinici su prilikom ubiranja uveli neke novotarije. Da bi ukinuo neumjereno naplaćivanje te pristojbe, Vladislav je 31. V. 1498. naložio zagrebačkim tridesetničarima B. Vemeru i N. Zeku koji su od robe i trgovine građana Gradeca ubirali veći iznos carine, da odsada od 30 florena ubiru samo 1 fl.⁷¹ U prosincu 1496. opomenuo je kralj Ivaniša Korvina neka poštuje običaje i stara prava slavenskog plemstva i neka se tridesetina ubire po zakonskim propisima.⁷² Iz kraljeva pisma od 6. I. 1500. g. saznajemo da je g. 1499. Vladislav dao tridesetinu zajedno sa svim tridesetničkim ispostavama Mirku Terevku, familijaru vojvode Korvina. No on je u vojvodino ime zamolio da tridesetinu povjeri vojvodi Korvinu. Vladar mu je dao tridesetinu u arendu za 5500 zlatnih fl. na godinu dana, a da lakše može ubirati carinu, Vladislav je ukinuo sva podijeljena oslobođenja od plaćanja tridesetine osim za građane Jajca. Nakon isteka te godine Korvin je tridesetinu morao vratiti kralju.⁷³

Kralju su pritjecali prihodi zagrebačke carinarnice. Godine 1501. odredio je da se tri godine iz prihoda tridesetnice daje Gradecu pomoć od 32 fl., a 1505. doznačilo se gradskoj upravi 100 fl. Mnogo veći iznos odobren je Gradecu 1511. g. Vladislav II. obavijestio je tridesetničare kraljevine Slavonije da ustupe Gradecu za popravak zidina i kula sve prihode koje će trgovci Fabijan i Grga Kokorjavići iz Rače i Matija Her iz Serdahelja platiti tijekom tri godine za robu koju izvoze i uvoze na trideseticama kraljevine Slavonije.⁷⁴ Godinu nakon toga ban Dalmacije, Hrvatske i Slavonije Emerik Perenj mogao je za svoje čete, svoju plaću i krajiške gradove trošiti prihode zagrebačke tridesetnice i Senja i smio je u svojim kraljevinama pobirati daće.⁷⁵

Vladislav je primao i census od zagrebačkog Gradeca. No on je kraljevski grad ustupio Ivanišu Korvinu⁷⁶ koji je 27. XI. 1495. primio od općine 800 fl. i obećao vratiti taj novac. Zbog toga ih je oslobodio od budućeg censusa i zabranio je svojim službeni-

⁷⁰ I. Kukuljević, *Constitutiones comitorum regnum Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae spectantes*, Zagreb 1862, 10; Klaić, *Povjest II/3*, 187; Dabinović, *Hrvatska pravna povijest*, 289.

⁷¹ MHZ II, 513.

⁷² Dabinović, *Hrvatska pravna povijest*, 293.

⁷³ Na saboru 1498. kao glavne tridesetnice u Slavoniji navedene su Zagreb, Nedelišće, Varaždin, a familijale Vinica, Krapina, Stubica (Popisi i obračuni, str. IX, bilj. 10).

⁷⁴ I. K a m p u š, *Prilog poznavanju tridesetine u XVI. st.*, HZ XIX-XX, Zagreb 1968, 195; MHZ III, *Zagrabiae* 1869. 38. U studenom 1506. Vladislav piše općini Gradec kako ban Marko Horvat sa svojim ljudima i familijarima uznemirava tridesetničare i da je u приходима tridesetničkim bilo velike štete, pa traži od njih da brane i štite tridesetničare od svih nasilnika, osobito od bana i njegovih ljudi (MHZ II, 54, 55).

⁷⁵ Klaić, *Povjest II/3*, 249.

⁷⁶ Vidi bilj. 4.

cima da im zbog njega dosađuju.⁷⁷ G. 1511. Vladislav na tri godine oslobađa građane od censusa i redovite ili izvanredne daće u korist popravaka njihovih zidina i kula.⁷⁸

Vj. Klaić je smatrao da su posjedi kralja Vladislava bili založeni. Vjerojatno je bilo i založenih posjeda, a kralj je poklanjao posjede plemstvu, nekim velikašima i velika vlastelinstva, a to je mogao učiniti samo s posjedima kojima je raspolagao. Već u veljači 1491. nastojeći ojačati svoj položaj Vladislav oprašta nevjeru Maksimilijanovim privrženicima braći Nikoli i Jakovu Banfiu, potvrđuje njihove posjede u Križevačkoj i Vukovskoj županiji, a 15. V. iste godine oprašta nevjeru Baltazaru Bačanu, Petru Bočkaju i magistru Petru od Gudovca i vraća im posjede i časti. U kolovozu iste godine poklonio je banu Ladislavu od Egervara koji mu je vjerno služio kastrum Steničnjak, a za 2000 fl. založio mu je Bihać i Krupu te sve posjede nevjernoga Davida de Dombo, Maksimilijanova privrženika.⁷⁹ Da ispuni obećanje zadano još u Matijaševo doba, Vladislav je darovao 1500. g. Petru Balši opatiju Bela i oporovački kastrum.⁸⁰ Vladislav je posjedima nagrađivao i druge plemiće i feudalce za vjerne službe.⁸¹ Kastrum i trgovište Owar i posjede u županiji Požega darovao je 8. XII. 1498. Franji Berislaviću te Ivanu i Nikoli, sinovima Martina Berislavića.⁸² Kralj je također, 19. II. 1515. poklonio svom peharniku Volfgangu Pilzpergeru brojne ošasne posjede grofa Jurja od Zagorja, ali nadarbenik nije bio uveden na posjed. Doduše, staleži su još 1492. onemogućili jačanje kraljeva položaja zabranivši mu poklanjati posjede s više od 100 kmetova, ako prije ne zatraži ovlaštenje magnata. No tu zabranu vladar nije uzimao u obzir prilikom darivanja velikih posjeda.⁸³ O tom govore i velike darovnice izdane 1510. godine. U ožujku je

⁷⁷ MHZ II, 505.

⁷⁸ MHZ III, 115. Još 1505. Vladislav je potvrdio Matijaševu darovnicu iz 1472. građanima Gradeca kojom su svi pa i oni u predgrađu bili oslobođeni od marturine i od svih izvanrednih taxa, ali i od svih plaćanja "in medium regnicolarum regni nostri Sclavonie quandocumque fiendarum et imponendarum ..." (MHZ III, 36, 37).

⁷⁹ Šišić, Rukovet spomenika, 318, 319, 321-324. Vladislav je 24. III. 1492. ponovno poklonio Steničnjak L. Egervaru zbog pobjede nad Turcima, a on je velik broj zarobljenika Turaka sa zastavama poslao u Budim. Istog dana kralj naređuje Zagrebačkom kaptolu da uvede bana u posjed kastruma Steničnjaka, a 14. VII. nalog je bio izvršen (Šišić, Rukovet spomenika, 330-336, 340).

⁸⁰ Thallóczy, Povijest Jajca, 33.

⁸¹ Vladislav daruje 28. II. 1492. plemiću Nikoli Mladinčiću za vjerne službe ošasni posjed Kys Mlaku; Andriji Horvatu i braći Gašparu i Mihajlu, Nikoli Bući i njegovu bratu poklanja 20. I. 1493. posjed Kweche u Zagrebačkoj županiji, a Zagrebačkom kaptolu nalaže da Horvata, njegovu braću i nasljednike uvede u posjed Lomnycze u Zagrebačkoj županiji (Monumenta Turopolje, 79, 92-97); istog dana, mjeseca i godine daruje Vuku Kegleviću te Mihajlu i Ivanu, njegovim sinovima ošasni posjed Gasparov Othok i nalaže Zagrebačkom kaptolu da ih uvede u posjed (Acta Keglevichiana, 39, 40, str. XXXVII) početkom prosinca 1494. J. Golecu, također za vjerne službe, poklanja posjed Chely u Zag. žup. i nalaže Zag. kaptolu da ga uvede u posjed (Monumenta Turopolje, 136-138); Ivanu Kegleviću zapisuje Kozthannycza, Zihabanycha u Zag. žup. za šest godina a Czaglyche za tri godine. Nakon toga posjedi se vraćaju u vlasništvo vladara (Acta Keglevichiana, 49, str. XXXIII); Vladislav poklanja A. Blagi za vjernost ošasni posjed Zynkowcz u Zagrebačkoj županiji (Monumenta Hungariae historica XXVIII, Codex diplomaticus comitum de Blagay, Budapest 1897, 27, 28); također, za vjerne službe u Jajcu Juraj Zresemlei dobio je 1515. sva ošasna imanja L. Sentpeteria i njegova brata Mihajla (Thallóczy, Povijest Jajca, 169, bilj. 6).

⁸² Mesić, Grada, 135, 141.

⁸³ Engel, Geschichte III/2, 23, 46. Vladislav je poklonio kastrum Greben i kaštele Zenth Yakob, Nowy dwor i Chrystalovecz u Križevačkoj županiji, kastrume Wynnycze i Thrakosthyan i kaštele Kamennycze,

Vladislav potvrdio svom nećaku markizu Brandenburškom u Zagrebačkoj, Križevačkoj i Varaždinskoj županiji ošasne Korvinove posjede koji su pripali kruni. U travnju iste godine Vladislav nalaže Zagrebačkom kaptolu da magistra M. Buzhaja, njegova sina i nasljednike uvede u posjed kastruma Medvedgrada i kaštela Rakonok i Lukavec, također ošasnih Korvinovih dobara.⁸⁴

Za potrebe zemaljskih organa vlasti Sabor Slavonije je raspisivao i pobirao dimnicu (*pecuniae fumales*). I ta se daća kao i dika ubirala od dima ili sesije po vlastelinstvima u Slavoniji, a u prekukupskoj Hrvatskoj prema posebnim limitacijama. Prve vijesti o toj daći nalazimo već početkom XVI. st. kad se dimnica ubirala za namirivanje putnog troška poslanicima koje je sabor slao na kraljevski dvor.⁸⁵ Vladislav oslobađa 3. III. 1505. jobagione zagrebačkog Kaptola plaćanja kolekte ili dimnice koja se određuje za potrebe kraljevstva. O tome je obavijestio banove i plemićke suce.⁸⁶ Na grebengradskom vlastelinstvu dimnica je ubirana 1509. 1512., i 1513., 3 do 4 denara po selištu.⁸⁷

*

Prema očuvanim popisima i obračunima dike 1494-1513. za kraljevski porez g. 1494. popisano je u Slavoniji 31225 dimova, ubrano je i obračunano 5532 fl., a u županiji Požega upisano je 3647 1/2 dima. G. 1513. u posljednjem obračunu za vladanja Vladislava II. popisano je u Slavoniji 25561 dim, a ubrano je i obračunano 6428 fl. Dakle, prema očuvanim podacima u 1507. g. ubran je i obračunan najmanji broj dimova, 25,84% od broja popisanih dimova u iznosu od 2545,20 fl., a g. 1495. u drugom popisu ubran je i obračunan najveći broj dimova, 68,08% od broja popisanih dimova u iznosu od 10505 fl.

Sa skromnim prihodima, napose kraljevskim supsidijem ubranim u Slavoniji⁸⁸ kao i onim koje je vladar primao od carine, te drugih prihoda iz Ugarske, Vladislav II. nije mogao ratovati s Turcima, pa je morao sklopiti primirje. Naime, istekom sedmogodišnjeg primirja koje je s njima utanačio Matijaš Korvin, Turci su početkom 90-ih godina XV. st. ponovno provaljivali u Hrvatsku. God. 1500. Venecija je kralja Vladislava

---

Lwdbrek s istočnim trgovištem i posjede Zbela i Zgorycza u Varaždinskoj županiji (Mesić, Građa, 164, 165; Dabinović, Hrvatska pravna povijest, 289). Zagrebački biskup Tuz ostavio je Vladislavu koji je uvijek bio bez novca u oporuci osim dragocjenosti i srebrnog posuda 13500 fl. (MHZ II, 517).

⁸⁴ Monumenta Turopolje, 285-291.

⁸⁵ Popisi i obračuni, str. XXVI.

⁸⁶ MHZ II, 34.

⁸⁷ Ukupno je ubrano 21,84 fl. (Adamček, Agrarni odnosi, 140).

⁸⁸ Na osnovi sačuvanih izvora prikazano je koliko je novca ubrano za supsidij ili diku za vladanja Vladislava II, tko sve nije platio diku i kako se trošio taj novac. No među posjedima u kraljevini Slavoniji od kojih dika nije ubrana bila su i kraljevska dobra. G. 1494. nisu ubrana 223 fl. na posjedima kastruma Bele od 446 dimova, god. 1495. nije ubrano 266,50 fl. na posjedima Bela i Ternawa od 532 1/2 dima, a 1512. od kraljevih posjeda nije naplaćeno 533 fl. od 718 dimova (Popisi i obračuni, 4, 5, 53). Ovi podaci ispravljaju mišljenje poslanika A. Suriana da su sva kraljevska dobra bila založena, a osim toga Vladislav je i poklanjao posjede kojima je raspolagao da nagradi vjernost pojedinih plemića.

POPISI I OBRAČUNI DIKE U SLAVONIJI 1494-1513. GODINE

Godina	Popisani dimovi	Ubrani i obračunani dimovi	% ubranih i obračunanih dimova	Iznos u florenima ubranih je obračunanih dimova	
1494.	31 225	11 064	35,43	5532 fl.	Godine 1494-1495. u obračunu je iskazana županija Požeга, no ta županija ne spada među slavonske županije
1495./I	29 390	18 350	62,44	9175 fl.	
1495./II	29 390	20 010	68,08	10505 fl.	
1507.	24 623	6 363	25,84	2545,20 fl.	
1508.	–	–	–	12504 fl.	Novac podijeljen feudalcima
1512.	25 171	15 138	60,14	11404 fl.	
1513.	25 561	10 713	41,91	6427,80 fl.	

uključila u protuturski savez,⁸⁹ a po ugovoru sklopljenom u siječnju 1503. Venecija je od lipnja 1501. do ožujka 1503. isplatila Vladislavu oko 124000 dukata, a između rujna 1503. i rujna 1510., kralj je primio 116000 dukata. On je preuzeo samo jednu obvezu - braniti od Turaka područje vlastite države.⁹⁰ Nakon 1508. Cambraiska liga uvlači Vladislava II. u protumletački savez sa zadatkom osvajanja Dalmacije.⁹¹ Da je takva politika bila neostvariva, govori i ova raščlamba novčane situacije u Slavoniji. Slično je bilo i u ugarskom dijelu države u kojem je, također, vladala samovolja feudalaca koji su grabili prihode i ponajprije mislili o svojim probicima. Njima se dakako slab i nemoćan vladar nije mogao uspješno suprotstaviti. Tim nevoljama pridružile su se posljedice bune ugarskih seljaka pod Jurjem Doszom 1514. g. koje su podnijeli i seljaci Slavonije. Na temelju zaključaka od 15. X. 1514. kažnjeni su "zaslužnim vječnim kmetstvom" i trajno vezani za zemlju.⁹²

⁸⁹ Raukar, Hrvatska na razmeđu, 6. Opširnije o odnosima između Mletačke republike i Jagelovića vidi Raukarov tekst u knjizi: Raukar-Petricioli-Švelec-Peričić, Zadar 1987, 199-206. Već za Božić 1499. bio je zakazan Ugarski sabor kojem je prisustvovao mletački poslanik Petar Paskvaligo. Tada je poslanik obećao da će se svake godine u vrijeme mletačko-turskog rata isplaćivati kraljevoj blagajni 100000 dukata. Bila je dogovorena i crkva u kojoj će se objaviti savez. Već u rano proljeće 1500. g. poslani su zapovjednici granica, među njima i Ivaniš Korvin s mletačkim novcem da skupljaju vojnike (Engel, Geschichte III/2, 104, 105); (Frederic C. Lane, Venise une république maritime, (dalje: Lane, Venise) tiskano u Francuskoj 1985, 330, 331.).

⁹⁰ Mesić, Hrvati na izmaku XV., 74. Raukar, Hrvatska na razmeđu, 7. Zbog hitnih državnih potreba Vladislav je 23. II. 1502. pozajmio 2000 fl. koje je pokojni biskup Oswald Tuz ostavio zagrebačkoj crkvi za redovite mise za svoju dušu i obvezao se da će ih na blagdan sv. Mihajla vratiti od mletačkih novaca (MHZ II, 16, 17).

⁹¹ Ocjenjujući takvu kraljevu politiku, Raukar je s pravom istaknuo da je zamisao pohoda Vladislava II. na Dalmaciju 1510. bila "višestruko neutemeljena i neostvariva" kako s obzirom na novčane i vojne mogućnosti vladareve, tako i s obzirom na činjenicu da su Turci, a ne Mletačka republika bili glavna sila ugrožavanja (Raukar, Hrvatska na razmeđu, 8; Mesić, Hrvati na izmaku XV., 208; vidi također: Lane, Venise 331-335).

⁹² Šidak, HNJ I, 766.

* *

Vladislav II. Jagelović umro je 13. III. 1516. a naslijedio ga je maloljetni sin Ludovik.⁹³ Borba za vlast između različitih grupa velikaša i nižega plemstva još se više zaoštrila, a stvarna vlast novoga vladara bila je neznatna.⁹⁴ U ožujku 1516. ban Petar Berislavić piše papi Lavu X. o prilikama u zemlji u kojoj je na vlasti mladi kralj, a staleži su u mnogim stvarima nesložni. Tuži se da se velmože brinu za sebe, a on nije opskrbljen novcem ni četama, jer je potrošio svoj novac, od svoje braće i prijatelja.⁹⁵

Sabor u Budimu raspisao je 24. IV. 1516. supsidij od 1 fl. i odredio da će prihod izvanredne daće primati vrhovni blagajnik ili pokladnik, a na tu je dužnost imenovan vacki biskup Ladislav Salkaj. U drugoj polovici te godine Berislavić je sazvao Sabor kraljevine Slavonije, koji je dopustio daću od 25 denara za nabavu živeža za krajiške gradove. Budući da plemići jednoselci nisu htjeli platiti diku, sporazumno s Ugarskim državnim savjetom kralj je 2. IX. naložio da se silom prinude na plaćanje.⁹⁶ Za 1516. sačuvan je obračun dikatora Benedikta Bačana za kraljevsku diku u Slavoniji od 75 denara po porti. Osim 6800 porta preko Kupe koje su nekad bile oporezovane, a od njih se dika nije razrezala, u Slavoniji je bilo 25046 porta odnosno 18784,50 fl. računajući 75 denara po porti. No obračun iznosi 18920 fl., to jest 135,50 fl.⁹⁷ više od iznosa koji se trebao ubrati od navedenog broja porta.⁹⁸ Iz dike je u gotovu novcu ostvareno 4946,50 fl.,⁹⁹ a ostalima, uglavnom magnatima, dopušteno je naplatiti diku u iznosu od 9428 fl.,

⁹³ Engel, *Geschichte* III/2, 188; Mesić, *Hrvati na izmaku* XV, 217; F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda* (daje: *Pregled povijesti*), Zagreb 1962³, 230.

⁹⁴ Adamček, *Agrarni odnosi*, 56; *Die Geschichte*, 127.

⁹⁵ Mesić, *Banovanje Petra Berislavića*, 8. Nešto novaca pritjecalo je Berislaviću od dohotka njegove biskupije, nešto je dobio iz državne blagajne za svoje čete, a pomagao se i zalaganjem većih i manjih dobara vranskog priorata. Berislavić se obraća i papi "koji se mora postarati za sve kršćane kao najbolji i najmilostiviji otac" (Mesić, *na i. mj.*).

⁹⁶ Na zasjedanju Ugarskog državnog savjeta 10. IV. 1516. zaključeno je da se jednim novim pokušajem Jajce opskrbi hranom (Engel, *Geschichte* III/2, 87).

⁹⁷ Iznos od 135,50 fl. koji je Matija Frankopan zadržao na svojim posjedima unesen je dva puta u obračun. U pojedinačnim iznosima, također je dva puta ubilježeno 1043,25 fl. odnosno ostaci neubranog poreza od 1391 porte s posjeda različitih magnata i plemića za koje nisu navedena imena neplatitša. Sve to govori o nemarno sastavljenim obračunima, a nisu, vjerojatno, bili provjereni (Popisi i obračuni, 76-79).

⁹⁸ Na završetku obračuna iz g. 1516. upisano je da plemići jednoselci nisu dopustili porezni razrez, a nisu platili ni kontribuciju (Popisi i obračuni, 79).

⁹⁹ Sljedeće su isplate izvršene u gotovu novcu:

kraljevu blagajniku	1860 fl.
troškovi za Jajce, plaće časnika, vojnika, nabava hrane, stoke	1930 fl.
za službe I. Banfu	100 fl.
za popravak kastruma I. Bačanu, te izgradnju kastruma Zag. kaptolu	247,50 fl.
nagrada za nošenje pisama	5 fl.
troškovi i plaće dikatora	582 fl.
podbanima, podžupanima, plemićkim sucima za plaću	222 fl.
Ukupno	4946,50 fl. ili 26,33%

ukupno 14374,50 fl. ili 76,52%.¹⁰⁰ U taj su obračun uneseni neubrani zaostaci na posjedima različitih velikaša i plemića zbog nemarnosti podžupana i plemićkih sudaca u iznosu 1043,25 fl. ili 5,55% i svi ostali zaostaci u iznosu 3365,75 fl. ili 17,92%. Sačuvan je i *Popis zaostataka kraljevskog poreza 1516. od 75 denara u kraljevini Slavoniji*,¹⁰¹

Popisi i obračuni (76-78). Nalozi za isplatu gotovinom osim plaća dikatora su pisma kralja ili blagajnika. Za hranu kojom su opskrbili Jajce poslije smrti kralja Vladislava, L. Banfiu, udovi Kis, I. Banfiu, B. Bačanu "ad litteras prelatorum et baronum levatis" isplaćeno je 490 fl.

¹⁰⁰ Naplate ubiranjem poreza:

za plaću banu Berislaviću od posjeda vranskog priorata, familijara i gospode kojima je na račun svojih dugova oslobodio posjede od dike	6735 fl.
palatinu na račun plaće dano od dike u njegovim posjedima	672,50 fl.
Benediktu Bačanu za plaću kaštelanstva u Badiću	450 fl.
podbanu Slavonije Baltazaru Bačanu na račun plaće od dike	255 fl.
podbanu B. Alapinu	255 fl.
prema nalogu saborskih zastupnika na posjedima gospode i plemića "ad racionem vigesime ... defalcate" su porte 1018 što čini	763,50 fl.
na posjedima Ivana, Franje i Jakova Banfia zbog prošlogodišnje konumeracije kada je vojvoda Laurencije opljačkao one koji ne posjeduju stvari u vrijednosti od 3 fl. na 132 porte čini	99 fl.
u četiri županije poravnane su zbog brojenja 264 porte što čini	198 fl.
Ukupno:	9428 fl. ili 50,19%

(Popisi i obračuni, 77, 78).

¹⁰¹ U spomenutom popisu je zabilježeno:

markiz Brandenburški ubrao je od svojih posjeda	879 fl.
L. Kanižaj ubrao je od svojih posjeda	285 fl.
L. Kanižaj zadržao je od svojih posjeda vojvoda Transilvanije zadržao od svojih posjeda	173,25 fl.
40 fl.	
B. Bačan, T. Petev zadržao od svojih posjeda	179,25 fl.
M. Frankopan zadržao od svojih posjeda	135,50 fl.
posjedi španova, plem. sudaca	310,50 fl.
zaostaci na posjedima plemića	1043,25 fl.
grof Bernardin i familijari nisu platili na posjedima opatije Topusko, kastruma Okych, ostrogonskog nadbiskupa, zagrebačkog biskupa nije ubrano	502,50 fl.
222 fl.	
zagrebački Gradec nije platio	337,50 fl.
fratri iz Lepoglave nisu platili	68,25 fl.

koji je naknadno ubrao dikator B. Bačani.¹⁰² Vrhovni blagajnik L. Salkai piše dikatoru F. Bačaniu i traži neka uloži sav trud kako bi što prije utjerao supsidij kraljevine Slavonije, jer nevolje Jajca i Hrvatske zahtijevaju da im se tom dikom pritekne u pomoć. Početkom svibnja kralj piše Franji Bačaniu i Emeriku Fančiu da ima mnogo onih koji se ustručavaju platiti supsidij i traži neka popiše sve nemarne te preda popis banu Berislaviću koji će ih silom prinuditi na plaćanje. A sabor zakazan o Miholju u Budimu, završio je radom u listopadu ne izglasavši pomoć, pa su Ludovik i Državni savjet molili pojedine županije da plate diku od 80 denara.¹⁰³ Porezni razrez u sačuvanim popisima iz 1517. g. iznosio je 50 denara. U popisima dimova za supsidij Zagrebačke županije u kotarevima N. Pezeria i L. Andrea upisano je 2111 dimova¹⁰⁴, dika je naplaćena od 255 dimova ili samo od 12,08% svih dimova, a nije ubrana od 1806 dimova ili od 86,55% dimova, a u kotaru P. Imprića između Kupe i Save upisane su 2043 porte od kojih je trebalo naplatiti porez.¹⁰⁵ U Križevačkoj županiji u kotaru S. Praškocia popisano je 4040 dimova, dika je naplaćena od 624 dima ili 15,45%, a nije ubrana od 3416 dimova ili 84,55%¹⁰⁶, u kotaru M. Tomadaša ništa nije naplaćeno od 2524 dima, u kotaru J. Mikulašića od 4081 dima, dika je naplaćena za 1122 dima ili 27,49%, a nije ubrana od 2959 dimova ili 72,51%, u kotaru J. od Čapolovca popisano je 6507 dimova, dika je naplaćena od 144 dima ili 2,21%, a nije ubrana od 6363 dima ili 97,79%.¹⁰⁷ U četiri kotara Varaždinske županije popisano je 3235 1/2 dimova,¹⁰⁸ a na kraju popisa je zabilježeno da je dika ubrana od 689 dimova u iznosu 344,50 fl.¹⁰⁹ odnosno 21,30% od

slobodna sela i predijaici u Zag. biskupiji nisu platili	234 fl.
Ukupno:	4410 fl.

(Popisi i obračuni, 79).

¹⁰² Na kraju *Popisa i zaostataka dike* kao i u *Obračunu* Bačani je ubilježio da je zbog nemarnosti podžupana i plemićkih sudaca ostala neubrana 1391 porta ili 1043,25 fl. i dodao "quas restantias in subsidium dominationis vestre deputavit". Iz toga fragmenta nije vidljivo komu su namijenjeni ostaci supsidija koji je vjerojatno bio dodijeljen banu Petru Berislaviću (Popisi i obračuni, 79).

¹⁰³ Mesić, Građa, 169; Klaić, Povjest II/3, 270, 280-281.

¹⁰⁴ Za svoju plaću ban je dobio diku od 383 dima ili 191,50 fl. i "ad rationem birsagliis" 5 dimova. Drugih isplata nije bilo. Kralj je oslobodio od plaćanja dike fratre u Lepoglavi 4 dima te na posjedu Zagrebačkog kaptola 255 dimova. Supsidij nije ubran od nekih magnata: markiza Brandenburškog, gospode Bradač, od zagrebačkog biskupa, zagrebačkog Gradeca, ali i od mnogih plemića na manjim posjedima (Popisi i obračuni, 80, 81).

¹⁰⁵ Iskazano je 746 siromaha, plemića i predijalaca jednoselaca, 712 oslobođenih od plaćanja supsidija, 635 pustih selišta, inquilina i službenika seoskih općina, dakle ukupno 2093 oslobođena plaćanja dike ili 50 više od broja porta za naplatu (Popisi i obračuni, 82-89). Međutim, postoji i kopija tog popisa koja ima samo one dimove od kojih treba ubrati diku, ukupno 2043 dima, jer je u Sasyny izostavljen župnik s 1 dimom a u Obrešu je upisan dim više nego u originalu. Ni u jednom od navedenih popisa nije ubilježena porezna upfata (Popisi i obračuni, 113-115).

¹⁰⁶ Popisi i obračuni, 89-94.

¹⁰⁷ Popisi i obračuni, 89-105. Naplaćeni iznos dike u kotaru J. od Čapolovca od 144 dima išao je za račun bana (Popisi i obračuni, 103).

¹⁰⁸ Popisi i obračuni, 105-107. Međutim, postoji i drugi popis iz Varaždinske županije gdje su upisani siromašni i od dike oslobođeni seljaci, te pusta selišta. Prema tom popisu supsidij treba ubrati od 3236 1/2 dimova (Popisi i obračuni, 108-112).

¹⁰⁹ Ako je 348,50 fl. točan iznos u florenima, onda je trebalo supsidij ubrati od 697 dimova po 50 den. za dim, a ako je ubrano 689 dimova, onda je bilo 344,50 fl. (Popisi i obračuni, 107).

ukupnog broja dimova u županiji. U Virovitičkoj županiji u kotaru S. Naga i I. Orešja popisano je 720 dimova, uplaćeno je od 279 dimova ili 38,75% svih dimova, a nije ubrana od 441 dima ili 61,25%.¹¹⁰ U Slavoniji je 1517. g. u poreznom razrezu od 25261 1/2 dimova, dika ubrana samo od 3113 dimova ili 12,32% od ukupnog broja dimova ili samo 1556,50 fl.

Takvo bijedno gospodarsko stanje potvrđuje početkom siječnja 1518. Ludovikovo pismo poljskom kralju Sigismundu. Tuži se da ne može pomoći krajini koja je u najvećoj opasnosti, niti se može obraniti od sve veće domaće oskudice pa zaključuje ako se to ne uredi, "bit će naše kraljevsko dostojanstvo uništeno sramotnom oskudicom kao što nam je i moć sasvim potlačena".¹¹¹ Na saboru održanom u srpnju 1518. u Tolni dopuštena je izvanredna daća od 50 denara,¹¹² a u rujnu iste godine sabor je dopustio izvanrednu diku zajedno s *lucrum camerac*. Oporezovani su bili i svećenici u gradovima, trgovištima, selima, rektori oltara koji imaju 60 ili manje bačava vina s desetinom prihoda, a za razrez je bio zadužen u pojedinim županijama izabrani plemićki prisežnik. Da bi se povećao prihod, bilo je određeno da se goveda, ovce i konji iz zemlje ne izvoze u stadu nego pojedinačno i da kupac plati osim uobičajene tridesetinc, 10 denara od goveda i konja i 1 denar od ovce.¹¹³ Zbog nestašice novca za obranu zemlje, ban Berislavić je založio Zagrebačkom kaptolu neke svoje stvari, a kraljev blagajnik Pavao Varda pisao im je u prosincu 1518. neka banu vrate njegov zalog i dug naplate od dopuštene izvanredne dike. Kaptol je tako postupio, ali mu dug nije bio namiren, pa su kaptolska gospoda zahtijevala da se za taj dug oprosti dika.¹¹⁴ Da bi se skupilo što više

¹¹⁰ Prema pojedinačnom zbroju onih od kojih nije ubrana dika bilo je 440 dimova (Popisi i obračuni, 112, 113).

¹¹¹ Mesić, Banovanje Berislavića, 25.

¹¹² Kovachich, *Vestigia*, 469.

¹¹³ Kovachich, *Vestigia*, 487, 488, 494, 495; Mesić, Banovanje P. Berislavića 28, 29. Svake je godine odobreno po porti ubirati 120 denara:

za otkup gradova i kraljevih tridesetnica koje u zalogu drži vojvoda Transilvanije	20 den
za dugove i troškove prisežnika	20 den
za troškove kraljeve kurije i služitelja	80 den.

Budući da plemići jednoselci osobno sudjeluju u ratu "dum regni necessitas extrema ingrueret", ne plaćaju daću (Kovachich, *Vestigia*, 495). Da bi se povećali prihodi od soli, bilo je odlučeno da samo kraljevski komornici mogu prodavati sol i da se ukloni sva strana sol u čitavoj državi do svetkovine Jurja Mučenika. Ako se nakon toga nađe sol za upotrebu ili prodaju kod gospode ili plemića, bit će takav osuđen da sva njegova dobra zadrži kralj za sebe ili prenese drugomu (Kovachich, *Vestigia*, 482, 483). Seljaci se osuđuju na gubitak svih pokretnina i nekretnina. Njihovo nasljedstvo pripada zemaljskom gospodaru, a nekretnine kraljevu fisku. Također je bio zabranjen izvoz zlata i srebra (Kovachich, 483, 485).

¹¹⁴ Staleži su naložili organima uprave da se kaptolu uskrati pomoć u različitim pravnim poslovima, ali je Ludovik zapovjedio da se tako ne postupi (MHZ III, 178, 179; MHZ III, str. XVIII, 191, Klaić, *Povjest II/3*, 286). I 2. VII. 1520. ponovno se građani tuže kralju, pa Ludovik piše banovima da želi građane i stanovnike neokrnjene sačuvati u rečenim slobodama podijeljenim od pokojnih kraljeva Ugarske i njegova oca, pa nalaže da ih se ne smije smetati ni uznemirivati, nego sačuvati ih u nekadašnjoj slobodi i starim povlasticama i da ih moraju na sve načine braniti, zaštićivati i sačuvati (MHZ III, 295). Međutim Državni savjet založio je 1517. g. preostale kraljevske dvorce za 12000 guldena (fl.). Novac je poslan banu Berislaviću i on je uz pomoć N. Zrinskog i F. Berislavića oslobodio Jajce od turske opsade i opskrbio ga hranom (Engel, *Geschichte III/2*, 196).

novca, kraljevski poreznici silili su građane Gradeca plaćati izvanredne namete i različite pristojbe, pa je općina zamolila kralja da joj potvrdi Vladislavljevu povelju iz 1505. g. Ludovik je 31. V. 1517. g. to učinio i naložio Berislaviću, budućim banovima, prepoštu Pavlu, kraljevu blagajniku i onima koji ubiru daće da se ne usuđe prisiljavati građane na plaćanje navedenih i drugih pristojba koje na svojim saborima u Slavoniji određuju zastupnici. U jesen 1518. g. kralj je prekorio Berislavića što je silom iznudio od općine 300 fl., a u rujnu 1519. Ludovik piše banu neka ne uznemirava građane koji se zbog toga ne usuđuju izlaziti iz svoga grada. Berislavić je, također, htio namaknuti novac i od onih koji su bili oslobođeni plaćanja svih daća. Opozovao je i redovnike pavlinskog samostana u Lepoglavi. Oni su zatražili zaštitu markiza Jurja Braniborskog, a on je po kraljevu nalogu 17. XI. odredio podžupanina Varaždinske županije da brane stare povlastice redovnika od svakoga tko bi u njih dirao.¹¹⁵

Opisujući u srpnju 1519. g. nestašicu na Ludovikovu dvoru, mletački poslanik Antun Surian ističe da kralj nema od čega živjeti, a pokatkad njegovi dvorjanici moraju tražiti zajam od 14 dukata.¹¹⁶ U studenome 1520. kraljev blagajnik vesprimski biskup Pavao Varda piše Ivanu Kastelanfiju o kraljevoj oskudici.¹¹⁷

U Slavoniji je 1520. razrezana izvanredna dika od 50 denara, a to su posljednji sačuvani popisi za vladavine kralja Ludovika. U popisu dimova Zagrebačke županije u kotarevima I. Parisa i A. Dijaka od Marče upisana su 1954 dima, a ništa nije naplaćeno.¹¹⁸ U popisu dimova I. od Ščitarija u kotaru Zagrebačke županije između Kupe i Save popisano je 2038 1/2 dimova, a ništa nije naplaćeno.¹¹⁹ U popisu dimova Križevačke županije P. Fintića popisano je 4116 dimova, a naplaćeno je samo od 20 dimova, odnosno od 0,49% svih dimova.¹²⁰ U "Malom kotaru" plemićkog suca M. Tamadocija popisano je 2435 dimova, a naplaćeno je 33 1/2 dimova ili 1,38% svih dimova.¹²¹ Prema posljednjem poreznom popisu iz 1520. od 718 popisanih dimova 149 dimova je platilo diku ili 20,75% svih dimova. Na kraju popisa iskazan je obračun za 75,50 florena.¹²² Dakle, 1520. g. u Slavoniji je popisano 11261 1/2 dima, a ubrana je dika od 202 1/2 dima ili 1,80% svih dimova. Katastrofičnu sliku potvrđuje podatak da se u 1520. g.

¹¹⁵ MHZ III, 192.

¹¹⁶ Klaić, Povjest II/3, 278.

¹¹⁷ "Nos usque adeo pecuniis indigere, ut vix minuta negocia Majestatis suae disponere posimus" (Mesić, Grada, 184).

¹¹⁸ Popisi i obračuni, 115-117.

¹¹⁹ Popisi i obračuni, 118-120.

¹²⁰ Osim toga dano je Alapiju 475 dimova, E. Bradašu 402 dima, Fintiću 25 dimova, što bi odgovaralo njegovoj plaći, jer se od dima ubiralo 50 den. Horvatinčić je za račun banov primio 50 dimova, od tog broja uz 148 dimova piše bilješka "per denarios 20 data est domino Bradach". Je li to značilo da je on po dimu mogao zadržati 20 denara, ne može se utvrditi, ali se može pretpostaviti, jer se takav način naplate javlja tek 1520. u Križevačkoj županiji (Popisi i obračuni, 120-126).

¹²¹ Popisi i obračuni, 127-130.

¹²² Od dika je isplaćeno:

podžupanu	12 fl.
dvama plemićkim sucima	12 fl.
potrošeno kod popisa	12 fl.
ubiraču za plaću	12 fl.
predano Franji notaru	27,50 fl.

popisuje samo 44,96% dimova od broja dimova prema popisima iz 1516. g., a od dike se ubire samo 101,25 fl., što očito govori o potpunoj nemoći centralne vlasti i kralja kao njihova vrhovnika¹²³.

Zbog posebne opasnosti koja je zaprijetila Hrvatsko-ugarskom kraljevstvu¹²⁴ Ugarski je sabor 1521. odlučio ubirati daću od 1 fl. po dimu od svih pučana u gradovima i trgovištima, kraljevskim i kraljičinim, od seljaka, od inquilina koji stanuju u svojim kućama, osim inquilina i plaćenika koji se hrane kod svoje gospode.¹²⁵ Naplaćivalo se od vina i stoke.¹²⁶ Obrtnici raznih struka iz gradova i trgovišta morali su platiti po radionici 1 fl.¹²⁷ Župnici, altaristi i druge crkvene osobe "quae gentes non conservant, pecudis pecoribusque carent" plaćaju desetinu od zlata, srebra i gotovine u novcu. Židovi, njihove žene, dječaci i djevojke plaćaju po 1 fl.¹²⁸ Osim supsidija od 1 fl. koji se ubire po dimovima, oporezovat će se vino, stoka, ovce i druge stvari, a sve što se skupi i sav novac iz te kontribucije bit će namijenjen za kraljeve banderije, za gradnju brodova i ostalih pomorskih instrumenata, te za sve ostale ratne potrebe u budućem vojnom pohodu.¹²⁹ Osim supsidija od 1 fl. koji se ubire po dimovima, od svih magnata i plemića, te svugdje od njihovih dobara kralju pripada 25 denara i povrh toga *lucrum camerae* od 5 denara koje će ubirati kraljevski blagajnik ne od dima, nego na drugi način.¹³⁰ Prelati, magnati, plemići morali su platiti samo za spomenuti pohod polovicu svojih prihoda od novca, stoke, vina, ribnjaka, rudnika zlata, srebra, bakra, željeza i drugih kovina, ili od žitorodnih šuma ili od bilo čega drugoga. Inače daju doprinos od vina ili vlastitih ili od devetine ili kupljenog ili od ovaca ili druge stoke, a plaćaju na isti način kako je određeno za seljake.¹³¹ Navedenim plaćanjima i podavanjima mora se pokoriti i kralje-

¹²³ Nije slučajno da u tom razdoblju kada je centralna vlast u rasulu nisu nakon 1520. g. sačuvani nikakvi popisi i obračuni dike, iako su se na saborima donosile odluke da se obavlja popis dimova i ubire odobreni porez.

¹²⁴ Turci su ugrozili Slankamen i Peć, osvojili Šabac, a u kolovozu 1521. predao se Beograd, vrata Ugarske (Engel, *Geschichte* III/2, 222, 223).

¹²⁵ Sabor se sastao na blagdan blažene Elizabete Udovice. Iz Peći je prešao u Stolni Biograd i ondje je 11. XII. 1521. Marija Habsburg okrunjena za kraljicu Ugarske (Kovachich, *Vestigia*, 513, 514; Engel, *Geschichte*, III/2, 229).

¹²⁶ Od posude vina koje se uzgaja u vlastitim vinogradima ili kupuje plaća se 50 denara, od srednje posude 25 denara, od većih ili manjih posuda vina u različitim predjelima zemlje od 1 fl. do 75 denara, od pojedinog bika, krave, goveda, konja koji vuku plugove ili kola ili koji su na poljoprivrednim dobrima 5 denara; od ovce, koze, pčela, svinje po 2 denara (Kovachich, *Vestigia* 514, 515).

¹²⁷ Kovachich, *Vestigia* 515. Različiti trgovci, apotekari, pekari, pozajmljivači novca, koji žive u slobodnim i u drugim utvrđenim gradovima moraju ispravno pridonijeti dvadeseti dio svoje trgovačke robe. Mlinari različitih vrsti mlinova moraju od mlinskog kamena platiti 1 fl.; ribari od velike mreže zvane halo plaćaju 1 fl.; osim toga pojedini trgovci i pekari koji žive izvan slobodnih i utvrđenih gradova od svakog konja koji vuče kola, plaćaju 50 denara (Kovachich, *Vestigia*, 516).

¹²⁸ Kovachich, *Vestigia*, 516, 517.

¹²⁹ Kovachich, *Vestigia*, 521, 522.

¹³⁰ Kovachich, *Vestigia*, 522. Trebalo je ubirati od porte, jer su odluke donesene na Ugarskom saboru gdje je dim bio jedinica manja od porte.

¹³¹ Kovachich, *Vestigia*, 524. Ista odluka o plaćanju vrijedi i za plemiće jednoselce od vina, ovaca i stoke, a oni koji nemaju nikakve godišnje prihode u novcu plaćaju pojedinačno 1 fl. Ista su podavanja i za crkvene predijalce (Kovachich, *Vestigia*, 525). Da bi se što bolje provelo ubiranje svih davanja i supsidija, u svakoj se županiji izabiru dva poštena i vjerna plemića, koji će savjesno popisati, raditi bez predaha i ubirati

vina Slavonija.¹³² Na saboru okupljeno plemstvo zatražilo je od vladara da se pobrine kod susjednih knezova i rođaka da ne bi jobagioni i seljaci koji stanuju u graničnim predjelima u strahu od tih davanja izbjegli na posjede tih vladara i knezova.¹³³ Na zasjedanju u svibnju i lipnju 1523. Ugarski je sabor odredio da se izvanredni supsidij od 2 forinte ubire i u Slavoniji. Nije poznato jesu li staleži iz Slavonije tu odredbu naknadno prihvatili i je li vladar tamo poslao zasebne povjerenike da o tome raspravljaju sa staležima.¹³⁴

Međutim borba među feudalcima još se više zaoštrila. Ivan Zapolja optužio je Stjepana Batoria da je novac skupljen za rat protiv Turaka potrošio za vlastite potrebe. Zbog toga je palatin Batori lišen svoje časti.¹³⁵ Na saboru u jesen 1524. staleži su tražili ispravljanje vrijednosti novca, a dopuštena je izvanredna daća po dva dukata od dimnjaka.¹³⁶

Svojim pismom od 15. X. 1524. g. Ludovik nalaže Zagrebačkom kaptolu neka pošalje vojnike u Hrvatsku pod zapovjedništvo banova i da se na njihovim posjedima od kojih treba sakupiti vojščinu, razrezuje ne prema portama već prema dimovima, tj. od svake kuće, te da se oporezuju svi seljaci osim veoma siromašnih koji zbog neimaštine ne mogu platiti.¹³⁷

U saboru na Rakoškom polju 7. V. 1525. plemstvo je odlučilo da oni koji sa svojih posjeda ne mogu držati 50 konjanika, teških ili lakih oklopnika ili lakih husara moraju platiti vojščinu, da se desetina oduzme svećenstvu i upotrijebi za obranu države i učvršćenje Slankamena.¹³⁸ Nadalje da se mjesta spaljena i opljačkana od Turaka ne razrezuju, da se dika ubire od inquilina koji stanuju u vlastitim kućama, imaju vlastito oruđe ili vinograd, a oslobađaju se oni libertini koji su na hrani i smještaju kod svojih gospodara. Zabranjeno je da se izvozi zlato i srebro i da se zaplijeni ako bi se izvozilo.¹³⁹ G. 1525. na saboru u Hatvanu odobrena je dika zajedno s *lucrum camerae* od 1 fl. Za

---

ih. Župani, podžupani i plemićki suci ništa ne mogu uzeti za plaću "sed in expensis ipsorum dicatorum electorum cum eis pariter procedant", a dikatori za plaću mogu primiti obojica ne više nego 50 fl. u velikim županijama, 32 fl. u srednjim i 25 fl. u manjim i malim županijama (Kovachich, Vestigia, 526).

¹³² Kovachich, Vestigia, 534. Te je godine i papa poslao po svojim legatima kralju u Požun 2000 fl. za rat protiv Turaka, a za pogranične gradove praha, oružja i živeža u vrijednosti od 7000 fl. (Thälöczy, Povijest Jajca, 132).

¹³³ Kovachich, Vestigia, 543. Zaključeno je da se dika može upotrijebiti samo za ratne potrebe. Engel, Geschichte III/2, 238.

¹³⁴ Mesić, Hrvati nakon bana Berislavića, 91. G. 1522. ukupni iznos supsidija u cijeloj državi iznosio je 45747 guldena. Te godine plemstvo i kler nisu platili diku (Engel, Geschichte III/2, 232, 233).

¹³⁵ Die Geschichte, 127.

¹³⁶ Engel, Geschichte III/2, 247, Klaić, Povjest II/3, 304.

¹³⁷ Mesić, Hrvati nakon Berislavića, 131. U svojoj raspravi, Hrvati nakon bana Berislavića, Mesić piše "da na svojih imanjih riez (diku) ne učini po tzv. portah nego po dimih ...". Međutim, u ispravi vladar ne govori o diki već o vojščini (Mesić, Građa, 219, 220).

¹³⁸ Kovachich, Vestigia, 579. Engel, Geschichte III/2, 255. Kralj nije potvrdio 22. V. zaključke o desetini i o sazivanju sabora u Hatvanu (Engel, Geschichte III/2, 258).

¹³⁹ Na saboru se nabrajaju Požeška, Vukovska i Srijemska županija među nekim mađarskim županijama "partium Inferiorum". One su činile istočni dio Slavonije, ali se već od XIII. st. povremeno izdvajaju i ponekad sa susjednim oblastima (Usora, Mačva) formiraju zasebne administrativne jedinice (Kovachich, Vestigia, 588; J. Šidak, Slavonija, E. J. VII, Zagreb 1968, 222).

odlazak na sabor papinski nuncij Burgio pozajmio je Ludoviku 4000 fl. Umjesto Batoria izabran je Verbeci. Od odobrene dike kralju su trebale pripasti tri četvrtine novca, a kraljici jedna za njihove banderije.¹⁴⁰ Odlučeno je, također, da se posjedi opljačkani od Turaka ne popisuju, da su libertini koji žive na posjedima svojih gospodara oslobođeni od dike, a oporezuju se inquilini koji imaju kuće, oruđe i vinograde. Zatraženo je da se kuje dobar novac kao u vrijeme kraljeva Matijaša i Vladislava, te da se do blagdana sv. Lovre već iskovani novac mijenja jedan novi za jedan stari, a poslije blagdana dva nova za jedan stari.¹⁴¹

Na Saboru Hrvatske i Slavonije u Križevcima 25. I. 1526. Krsto Frankopan je nagovarao plemiće da se sklone pod okrilje cara Karla i nadvojvode Ferdinanda. Prisutni se nisu mogli složiti, jer su pristaše Ivana Karlovića koji nije bio na saboru predlagali zaštitu Mlečana, ali se i Karlović doskora priklonio Ferdinandu Habsburškom.

U travnju iste godine na Saboru u Rakošu moćna bratovština kolednika podržala je bivšeg palatina S. Batoria. Kralj je smijenio Verbecia koji je bio optužen da je protiv kraljeve zabrane sazvaio Sabor u Hatvanu i za palatina postavio Batoria. Dopušteno je samo 1/2 fl. supsidija od dimnjaka i zaključeno da se utjeraju ostaci podavanja dopuštenog u Hatvanu.¹⁴²

Uz nevolje uzrokovane provalama Turaka, nestašicom novca, nasilnošću feudalaca došle su i nove. Naime, u podržavljenju rudnika bakra dvor je tražio nove izvore prihoda, pa kraljevska komora nije mogla dobiti kredite od Fugera. Pomanjkanje novca dovelo je rudnike u tešku situaciju. Ustanak radnika u rudnicima u krvi je ugušio Ivan Zapolja u proljeće 1526. godine.¹⁴³

U velikoj nevolji Ludovik donosi najtežu odluku. On nalaže 24. VII. 1526. banu da zbog prijetećih potreba njegovih i kraljevstva od svećenstva izuzme polovicu zlatnih i srebrnih posuda te spremljenih novaca. Za izuzeće je odredio zagrebačkog biskupa Simona. Budući da je velik dio novca bio namijenjen banu, naložio mu je da na biskupov zahtjev mora pružiti pomoć pri izuzimanju navedenih posuda i novaca.¹⁴⁴ Ludovik piše 31. VII. 1526. župnicima, rektorima kapela i oltara, ostalim svećenicima i gvardijanima Slavonije da je prisiljen, njima koje je dosada štedio, odrediti teret u sadašnjem velikom pohodu protiv Turaka. Naložio im je da moraju učiniti ono što će im biskup i ban po njegovoj želji i poruci zapovjediti, a oni imaju uputu i vlast kazniti sve koji budu neposlušni. Vladar piše istog dana Franji Bačanu da je naložio biskupu da mu dade plaću iz crkvene srebrnine 4000 fl. i ako bude kakav manjak, neka prosudivši vladareve hitne potrebe, bude zadovoljan onim što mu se može dati.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Mesić, Hrvati nakon Berislavića, 165, 166; Kovachich, Vestigia, 614.

¹⁴¹ Kovachich, Vestigia, 604.

¹⁴² Mesić, Hrvati nakon Berislavića, 203; Dabinović, Pravna povijest, 309; Klaić, Povjest II/3, 335, 336; L. Thallóczy - A. Hodińka, Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum, Magyarország mellékartományainak oklevéltára I (dalje Magyarország I), Budapest 1903, 513.

¹⁴³ Die Geschichte, 127.

¹⁴⁴ Mesić, Građa, 261; Mesić, Hrvati poslije Berislavića, 210. Koncem 1523. novi papa Klement VII. poslao je Burgia u Ugarsku s uputom da u slučaju nužde može dopustiti prodaju ili prekovanje u novac zlatnog i srebrnog posuda crkava i samostana u korist rata protiv Turaka (Engel, Geschichte III/2, 240).

¹⁴⁵ Magyarország I, 550, 551, 553.

Neke svoje obaveze Ludovik je rješavao poklonima posjeda koji su ostali bez nasljednika. Nastojeći osigurati novčana sredstva P. Berislaviću, kralj nalaže 6. IV. 1519. da se sva dobra pokojnika gospođe Hening i Matije Frankopana predaju banu P. Berislaviću.¹⁴⁶ G. 1520. poklonio je S. Mersiću i njegovu bratu Grguru Zenth Ilonu, Lomno i Zenkowcz u Zagrebačkoj županiji.¹⁴⁷ Kralj poziva 27. VIII. 1523. Požeški kaptol neka Mersića i njegovo potomstvo s kraljevim čovjekom uvede u posjed kaštela Podwors zajedno s trgovištima i selima koja drži P. Keglević.¹⁴⁸ Svojom poveljom od 26. VI. 1523. Ludovik daje naslovom nove darovnice Margareti, kćeri pokojnog Heninga, kćeri Ani i tastu S. Deshaziu i njihovim potomcima neke posjede,¹⁴⁹ a 15. VII. potvrđuje zagrebačkom Gradecu kao novu darovnicu povelju kralja Matijaša o nekim posjedima među kojima se spominje Petrowyna, Syllakowyna i Hraschye.¹⁵⁰

Magnati nisu priznali stari zakon po kojem su kruni morala pripasti imanja plemićkih obitelji koje su posve izumrle. Herceg Lovro Iločki sklopio je još s ocem Ivana Zapolje ugovor o nasljeđivanju. Nakon smrti Iločkoga kralj je jedan njegov grad u Ugarskoj poklonio F. Bačanu, a ostali dio imanja ostavio je njegovoj udovi. Međutim, Zapolja je poveo parnicu s kraljevskim fiskom i tražio sve hercegovne posjede. Iako je Sabor u Hatvanu u srpnju 1525. zaključio da se posjedi predaju Zapolji, a kralj sankcionirao zaključak, novi palatin Verbeci nastavio je parnicu i u veljači 1526. ugovor Zapolje i Iločkoga bio je poništen.¹⁵¹

Nagrađujući zaslužne plemiće koji su se istakli u borbama s Turcima vladar je 9. VII. 1524. darovao G. Orlovčiću i P. Kružiću posjede Lovre Iločkoga u Križevačkoj županiji koji su svojim troškom i hrabrošću tvrđavu Klis oslobodili od Turaka.¹⁵² G. 1524. Ludovik poklanja P. Kegleviću zbog vjernih službi u obrani graničnih područja protiv Turaka dijelove posjeda s kastrumima Wranograch, Podzwyzd i Christych.¹⁵³ Kralj zapovijeda 29. VII. 1524. Zagrebačkom kaptolu neka zajedno s kraljevskim čovjekom uvede njegova dvorjanika P. Keglevića u posjed kastruma Wranograch, Podzwyzd, Chawycza u Zagrebačkoj županiji koje mu je I. Tompić založio za 1000 fl. Godinu dana kasnije javlja samostanu križara ivanovaca u Albi da Kegleviću daruje kastrum Lobor sa svim trgovištima, selima i posjedima u Varaždinskoj županiji za učinjene usluge u obrani Jajca i okolice, zbog troškova većih od

¹⁴⁶ Mesić, Grada, 177.

¹⁴⁷ Prior Matija Barač dao je 19. X. 1521. svoju privolu za darovanje tih vranskih posjeda uz određenu vojnu obavezu protiv nevjernika i neprijatelja vranskog priorata (Mesić, Grada, 197, bilj. 2).

¹⁴⁸ Posjed je zbog nevjere izgubio G. Hedervari, jer Beograd nije obranio od Turaka (Klaić, Acta Keglevichiana, 65, 66).

¹⁴⁹ Kastrume Zomzedwara, Selyn s područjima Berdocz, Ztkolny, Krawarczky i oboje Chuche (Mesić, Grada, 211, 212).

¹⁵⁰ MHZ III, 514.

¹⁵¹ Mesić, Hrvati nakon Berislavića, 123, 165; Klaić, Povjest II/3, 312, 334.

¹⁵² Darovani su: kaštel Berzewcze s trgovištima i Zenth Gewrgh, Iwanch i 32 posjeda (Mesić, Grada, 216, 217).

¹⁵³ Posjede je uživao B. Alapi zajedno s I. i B. Tompićem. Izgubio ih je zbog počinjenih nasilja suvlasnicima i njihovim familijama (Acta Keglevichiana, 73, 74).

20000 fl. radi oslobođanja Bužima koji su osvojili u njemu zatočeni Turci, te zbog toga što mu je od dugova poklonio 3000 fl.¹⁵⁴

Zbog nestašice novca, a u želji da podmiri takve obaveze, Ludovik je založio neke posjede. Vladar izjavljuje 22. VII. 1525. da je P. Keglević pozajmio 2200 fl. povrh one svote kojom je od I. Banfia otkupio Bijelu Stijenu, Blinju i Lobor. Odlučio je, dakle Kegleviću vratiti dug 1526. g. osim onog novca kojim je Keglević u njegovo ime kupio spomenute kastrume, pa mu je po odluci Državnog savjeta založio kastrume Blynye i Wywar u Zagrebačkoj i Bijelu Stijenu u Križevačkoj županiji.¹⁵⁵ Ludovik se obvezao 3. V. 1526. da će Keglevića i njegove potomke štiti u posjedu založenih gradova dok mu ne vrati dug.¹⁵⁶

Osim darivanja posjeda Ludovik daje i druge povlastice. On je 15. XII. 1521. dopustio Zagrebačkom kaptolu da na svojim imanjima može kopati zlatnu, srebrnu, bakrenu i željeznu rudu uz plaćanje uobičajenog *lucrum camerae*.¹⁵⁷

Među kraljeve prihode pripada i tridesetina. Ona se ubirala, ali nije poznato kakvim je novčanim iznosima vladar raspolagao i kako se novac trošio. G. 1518. ubirala se uobičajena tridesetina od stoke, a te je godine Ludovik od novaca odobrenih za diku 20 denara od porte namijenio vojvodi Transilvanije za otkup založenih gradova i tridesetnica.¹⁵⁸

God. 1521. odlučeno je na saboru da se od prihoda tridesetnica za supsidij vladaru samo u vrijeme rata protiv Turaka plaća 50 denara od svakog bika, krave, goveda, kobila i konja.¹⁵⁹

U teškim prilikama, Hrvati ugroženi osobito od Turaka, napuštaju svoje domove. Na molbu Franje Bačana, Ludovik nalaže svim barunima, prelatima, plemićima, tridesetničarima, ubiračima malte, gradovima, selima, trgovištima da Hrvate koji dolaze na Bačanove posjede Enyng i Batthyan zajedno sa ženama i djecom, sa stokom i svim stvarima slobodno propuste bez smetnja ili bilo kakvog plaćanja.¹⁶⁰

¹⁵⁴ Acta Keglevichiana, 74, 84, 85. Ivanovci javljaju 8. XI. 1525. kralju da su Keglevića uveli u posjed Lobora (Acta Keglevichiana, 90, 91).

¹⁵⁵ Acta Keglevichiana, 90; Mesić, Građa, 251. Kastum Bijela Stijena još 1495. upisan kao vojvodstvo Feyerker s 1350 dimova bio je u vlasništvu Franje Berislavića. Isti vlasnik bio je 1507. s 260 dimova i 1517. s 250 dimova. Nedostaju ostali popisi tog kotara do 1526. (Popisi i obračuni, 10, 30, 98). Ludovik nalaže 6. VI. 1520. da se vrata kastum Bijela Stijena i tvrđava Wdwarychya s kurijom Maykovez koje je nedavno pokojni ban Petar Berislavić oduzeo magistru peharniku I. Banfiu protiv kraljeve volje (Mesić, Građa, 180, 181). Banfi i njegova žena Margareta udova F. Berislavića došli su u posjed Bijeje Stijene i Lobora. Budući da je F. Berislavić umro bez nasljednika, kraljev fiskus je zatražio predaju navedenih posjeda. U parnici u studenome 1524. riješeno je da ih Banfi vrati a kralj da plati 4228 fl. Kako Ludovik nije imao novaca, odredio je da Keglević otkupi gradove za navedenu svotu i uživa njihov prihod, dok mu kraljeva blagajna ne vrati dug. Radi otplate Keglević je pozajmio 1000 fl. (Acta Keglevichiana, str. XLV, XLVI).

¹⁵⁶ Acta Keglevichiana, 92-95. Kralj poziva 5. svibnja samostan križara ivanovaca da s kraljevim čovjekom uvede Keglevića u darovane gradove. Samostan javlja kralju 7. VI. 1526. g. da su ga uveli u posjed Bijeje Stijene s 37 imanja u Križevačkoj županiji i kastruma Blynye, Wywar i grad u podnožju kastruma s 50 posjeda u Zagrebačkoj županiji (Acta Keglevichiana, 95-97).

¹⁵⁷ Mesić, Hrvati nakon Berislavića, 61; Prema Vj. Klaiću Ludovik je 1523. g. dopustio Kegleviću kopati rudu na posjedu Bužin uz plaćanje propisane daće, ali je Klaić 1917. tu povelju smatrao falsifikatom (Klaić, Povjest II/3, 49; Acta Keglevichiana, 101).

¹⁵⁸ Kovachich, Vestigia, 499.

¹⁵⁹ Kovachich, Vestigia, 519.

¹⁶⁰ Magyarország I, 327, 328.

Iako je od 1521. do 1526. dika odobravana na saborima, ipak nisu sačuvani nikakvi popisi ni obračuni dike. Međutim, raspoložemo nekim drugim podacima o novcu koji je trošen za ratne potrebe, pa je od 13. I. do 10. VII. 1525. za Jajce iz zemaljskih sredstava isplaćeno 25337 fl., a od te je svote od 2. IV. do 2. V. isplaćeno vojnicima 75,45% ili 19116 fl.¹⁶¹ Od 30. V. do 27. VI. iste godine srijemski biskup i rizničar izdao je za jajačke potrebe 3704 fl. pa je 1525. ukupno isplaćen 29041 fl.¹⁶² U sličnom obračunu iz drugog izvora od 13. I. do 10. VII. za plaće i uz 203 fl. za barut utrošeno je 24569 fl., te 868 fl. za druge potrebe, ukupno 25437 fl.¹⁶³ Prema obračunu iz 1526. od 30. V. do 27. VI. utrošeno je 3672,66 fl.,¹⁶⁴ a sačuvan je u istoj godini obračun od 25. III. 1526. s G. Orlovićem i P. Kružićem, kapetanima u Senju i Klisu kojima su od 26. X. 1523. do 25. III. 1526. isplaćena 15743 fl.¹⁶⁵

Iako se ne može utvrditi koliko je u navedenim svotama bilo i novaca iz redovitih vladarskih prihoda, ipak prema sačuvanim popisima i obračunima dike do 1520. Ludo-

¹⁶¹ Izdaci od 2. IV. do 2. V. 1525.

kapetanima i časnicima	3386 fl.
Krsti Frankopanu	4630 fl.
kapetanu P. Gelestiu i njegovim ljudima	4800 fl.
banovima N. Geletfiu i I. Horvatu	6300 fl.

(Thálloczy, Povijest Jajca, 199, 200).

¹⁶² Thálloczy, na i. mj.

¹⁶³ CDPRHA, 310-324.

¹⁶⁴ jajačkim banovima

I. Horvatu i N. Giletfiu kraljevskim dvorjanicima iz Požege	1507,50 fl.
S. Deeshasiu za 80 šajkaša koje je 1525. po kraljevoj zapovijedi držao kod Save	113,16 fl.
za 300 pješaka u Jajcu i za ostale troškove I. Lukarića, sueca Sivka i kapetana Kormosa	100 fl.
provizoru Jajca T. Oztrositu	1327 fl.
P. Krušiću kaštelanu Klisa	450 fl.
B. Nagiu koj je poslan s kraljevskim pismom K. Frankopanu, zagrebačkom biskupu Simonu i Zagrebačkom kaptolu u starom novcu, a ne u bakrenom novcu koji nije bio u upotrebi u Slavoniji i Hrvatskoj (CDPRHA, 346-351).	150 fl.
	25 fl.

¹⁶⁵ Isplaćeno od

blagajnika Turzona	2600 fl.
Isplaćeno od blagajnika Dozia	7000 fl.
Ukupno:	9600 fl.

Ostaje za isplatu 6193 fl. Obračunani dug i svota za isplatu računski nisu točni.

vik nije iz tih izvora raspolagao većim sredstvima, pa možemo pretpostaviti da ni do 1526. nije dobio znatniji novac od dike. Slično je i s prihodima tridesetine, a nema podataka o ostalim redovitim prihodima, premda je po odlukama sabora trebalo skupiti mnogo novaca osobito zbog opasnosti od turskih napada. Međutim, podaci kojima raspolažemo pa i navedeni obračuni govore o tome da je kralj Ludovik, svjestan važnosti utvrđenog pojasa od Jajca do Senja za obranu Hrvatske, nastojao i iz drugih prihoda, osim onih iz osiromašene Slavonije, usmjeriti novac napose za pomoć tvrđavi Jajce. Umjesto novaca kralj je poklanjao ošasna dobra najistaknutijim braniteljima graničnih područja Hrvatske protiv Turaka: P. Berislaviću, G. Orloviću, P. Kružiću, P. Kegleviću koji su zahvaljujući i novodobivenim posjedima mogli prehraniti svoje vojnike.¹⁶⁶ Pa i onda kada je Ludovik pokupio od svećenstva u Slavoniji polovicu srebrnih i zlatnih predmeta a i novac, namijenio ga je hrvatskom banu F. Bačanu za vojne potrebe. O tome da je Ludovik nastojao novac usmjeriti za obranu graničnih tvrđava svjedoči i pismo Kružićeva dijaka Andrije nadvojvodi Ferdinandu u kojem ga obavještava da je njegov gospodin dobivao godišnje 7000 fl. za uzdržavanje vojnika, a sada ugarski savjetnici ne žele ništa platiti.¹⁶⁷

Hrvatski plemići izglasavali su na saboru i sami odlučivali o posebnom porezu dimnici kojim su namirivali različite potrebe kraljevine: putne troškove poslanika koji se šalju na zajednički sabor, naknade sudskim prisežnicima, neke troškove oko utvrđivanja, plaćanja vojnika stražara. O tom se porezu sačuvalo malo dokumenata, iako je često bio raspisivan.¹⁶⁸

Ban Petar Berislavić pisao je 14. VI. 1517. iz Zrinja Zagrebačkom kaptolu da je privolio Nikolu Zrinskog i Franju Berislavića postaviti straže na svim mjestima. Za njihovo uzdržavanje dopustili su ubirati od porte 3 denara, a on je obećao 50 fl. Ban poziva kaptol neka i oni s posjeda na jugu Save plate isti iznos. Jednako će se daća nametnuti i Hrastovici, posjedu zagrebačkog biskupa, javlja ban i grozi se kaptolu da će ih po kraljevu nalogu kazniti ako ne bi tako postupili.¹⁶⁹

U pismu od 30. VI. 1519. kralj nalaže banu Berislaviću da ne dopusti ubirati dimnicu od Zagrebačkog kaptola kako je to zahtijevalo slavonsko plemstvo. Ban je, također, oporezovao i redovnike pavline iz Lepoglave koji su se potužili Jurju Brandenburškom, a on je 17. XI. pozivajući se na vladarevu suglasnost, naložio podžupanima svoje Varaždinske županije da ih na osnovi njihovih starih privilegija zaštite od svakoga tko bi u njih dirao.¹⁷⁰

Ludovik je 12. VI. 1519. potvrdio povelju kralja Vladislava koji je 1505. g. puk i jobagione Zagrebačkog kaptola oslobodio plaćanja kolekte ili dimnice koju određuje Sabor Slavonije.¹⁷¹ Na saboru sazvanom 25. I. 1523. g. od bana Ivana Karlovića bila je određena dimnica. Neki su plemići na saboru bili pretučeni. Nezadovoljnici su sazvali sabor 22. II. u Donjim Zdencima i tražili da nitko ne plati dimnicu "jer tkogod bi je davao, nanio bi štete i učinio se smješnim ...".¹⁷²

¹⁶⁶ Vidi stranice uz bilj. 145-156.

¹⁶⁷ Kružić je tim novcem uzdržavao 100 konjanika i 100 pješaka (Magyarország 1, 579).

¹⁶⁸ Popisi i obračuni, str. XVI.

¹⁶⁹ MHZ II, 181; Mesić, Banovanje P. Berislavića, 58; Klaić, Povjest II/3, 282.

¹⁷⁰ Mesić, Banovanje P. Berislavića, 43; Klaić, Povjest II/3, 286.

¹⁷¹ Mesić, Građa, 173.

¹⁷² Vj. Klaić, Plemići Svetački ili nobiles de Zempche, Rad 119, Zagreb 1913., 48; Mesić, Hrvati nakon Berislavića, 66.

***

Iako je Ludovik još 1523. na sastanku u Novom Mjestu obećao Ferdinandu Habsburškom da će u ljetu iduće godine skupiti veliku vojsku, nadvojvoda Ferdinand u pismu bratu Karlu V. smatra da je stanje u Ugarskoj takvo da će njegovo obećanje biti samo dim kao što je bilo i ono koje je dao prije dvije godine, a ako dođe Turčin, drži da će Ugarska propasti, a zatim su na redu njegove zemlje. G. 1524. Ferdinand javlja bratu da se dogovor neće izvršiti zbog neposlušta prema kralju, zbog nesloge i lošeg vladanja koje se ondje udomilo. Prelati i velmože zlovoljni su prema plemstvu, a plemstvo ih mrzi.

Potvrđujući to mišljenje papinski nuncij Burgio tvrdi da onaj koji ima više plemića ili umije na saborima biti glasnjiji taj radi što hoće. Jer kraljev ugled ne znači ništa, niti ugled gospode, nego je svc u ruci plemstva.¹⁷³ Opisujući pak prilike u Državnom savjetu, Burgio ističe da cijeli dan trate na međusobnim optužbama, velmože optužuju kralja da je kriv za nesreću države, a on tu objedu svaljuje na njih. Javne blagajne su prazne, nema poslušnosti, nema nikakve pripreme za rat, nema reda, a što je gore mnogi nemaju volje da se brane.¹⁷⁴

Opisano stanje u Ugarskoj i Hrvatskoj završilo je u jesen 1526. g. katastrofom na Mohačkom polju. Naime, Turci su još 1521. osvajanjem Beograda i Šapca razbili obrambeni pojas u Posavini. Nakon što su stvorili uporište u Srijemu¹⁷⁵, poharali su istočnu Slavoniju. U tim nesretnim prilikama literat Andrija protestira 12. VII. 1523. g. u ime opata Andrije iz Topuskog zbog nasilja grofa Stjepana od Blagaja nad jobagionima na nekim opatovim posjedima. Slično je postupio i Nikola Dersfi koji je nasilno zauzeo dva redovnička posjeda, silio njihove kmetove na gospoštinu, a kada su oni to odbili, on ih je opljačkao.¹⁷⁶ U srpnju iste godine Ludovik nalaže Požeškom kaptolu neka P. Keglevića i njegove službenike pozove pred kraljevski sud, jer su se plemići Nikola i Andrija Lipinije potužili da je po njegovu nalogu T. Zabo, kaštelan kastruma Podwrcza s više ljudi i familijara napao posjed Bodowalcz u Požeškoj županiji i silom prisvojio zemlje jobagiona u Banyalazyu.¹⁷⁷

U veljači 1524. g. Ferdinand je bio obaviješten o namjerama Turaka da napadnu Ugarsku, Hrvatsku, njegove pogranične krajeve i odredio manje vojne snage za obranu.¹⁷⁸ Međutim, velika turska ofenziva počinje 1526. g. Na putu prema Mohaču

¹⁷³ Mesić, Hrvati nakon Berislavića, 104, 119, 120, 169.

¹⁷⁴ Mesić, Hrvati nakon Berislavića, 195.

¹⁷⁵ U Srijemu je odjeknula križarska vojna mađarskih seljaka pod Gy. Dózsom. Svi su seljaci u Ugarskoj i Slavoniji osjetili posljedice njezina neuspjeha: plemstvo ih je jednim zakonom trajno privezalo za zemlju (J. Š i d a k, Hrvatske zemlje u doba turskih naleta, dalje: (Šidak, Hrvatske zemlje). E. Jug, V, Zagreb 1988, 23).

¹⁷⁶ Mesić, Grada, 212, 214.

¹⁷⁷ Acta Keglevichiana, 64.

¹⁷⁸ Određeno je 200 lakih konjanika i 600 pješaka, a takve snage ne bi uspješnije mogle pomoći hrvatsko-ugarskoj vojsci prilikom turskog napada (Magyarország I.).

Turci su pljačkali istočnu Slavoniju, a u srpnju osvojili Petrovaradin.¹⁷⁹ Sanudo javlja 14. kolovoza da Ludovik skuplja vojsku i da ima do 50000 vojnika. Kralj nalaže 18. VIII. F. Baćanu da žurno dovede čete kraljevine Slavonije u njegov tabor na Mohaču.¹⁸⁰ Kobnog dana 29. VIII. 1526. bitka s Turcima završila je porazom i rasapom kraljeve vojske. Poginuli su mnogi prelati, velikaši i plemići, te brojni drugi hrvatski i ugarski vitezovi. Kad je preostala vojska nagnula u bijeg, kralj Ludovik je pod teretom svoga konja kod sela Celie, pola milje od Mohača, zaglavio u močvari.¹⁸¹

---

¹⁷⁹ Šidak, HNJ I. 762, isti, Hrvati; E. J. 4, Zagreb 1960, 48; Šidak, Hrvatske zemlje, 232.

¹⁸⁰ Mesić, Građa, 271-273.

¹⁸¹ Mesić, Građa 274-278; Mesić, Hrvati za Berislavića, 228, 229; Engel, Geschichte III/2 295-298; Šišić, Pregled povijesti, 241; Die Geschichte, 127; Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture (glavni urednik Igor Karaman), Zagreb 1980, 379.

II.

Kao porezna jedinica na osnovi koje je ubirana komorska dobit porta je već 1342. godine definirana u postojećim dokumentima. To su bila vrata kroz koja mogu ući ili izaći kola natovarena sijenom ili plodovima, a pod portom ili kurijom koja ima portu razumijevaju se četiri osobe ili više ljudi koji stanuju u takvoj kuriji, pa čak i samo jedan čovjek.¹ Novu dopunu o porti kao poreznoj jedinici nalazimo u dekretu kralja Sigismunda iz 1411. g. On, međutim, razlikuje "čitavu portu kroz koju mogu proći natovarena kola i kuriju na kojoj stanuje više od jednog ukućanina" od "valvam seu parvam portam" koja se računa kao polovica porte i plaća samo polovicu poreznoga iznosa.² Ali ako takva kurija s malim vratima ima na svojoj stražnjoj strani i velika vrata, onda se mora oporezovati kao cijela porta.³ Tek 1467. g. u vrijeme vladanja Matijaša Korvina porta je definirana kao potpuno selište⁴ i na osnovi tako određene porezne jedinice popisuje se i ubire izvanredni kraljevski porez, poznat u izvorima pod imenom subsidium, dika, taxa, contributio, iuvamen, riz. Staleži su tu daću odobrvali na saborskim zasjedanjima u Ugarskoj na kojima su katkada bili prisutni izaslanici slavonskoga sabora. Oni su određivali ne samo iznos koji je trebalo platiti od porezne jedinice nego i razrez poreza na sve one koji nisu imali posjeda. Naime, dika se u pravilu naplaćivala od dima ili od porte i za razliku od kunovine ona je u cijelosti pritjecala u kraljevsku blagajnu. Katkada se taj porez ubirao od inquilina, siromašnih seljaka, župnika, trgovaca, plemića jednose-laca i predijalaca. Na isti način kao i ranija komorska dobit ubirala se dika ili taxa. To je bilo napose naglašeno i u odlukama iz godine 1446. i 1447. koje određuju da se u svakoj županiji prebroje i popišu porte svih posjednika "secundum consuetudinem lucri camerae".⁵

Godine 1478. određeno je da se u svakoj županiji dikatoru dodjeljuje jedan prikladni plemić koji mora prema donesenim zaključcima činiti ono što je pravedno za kralja i županiju.⁶ Te su godine od plaćanja bili izuzeti plemići jednoselci, alodiji ostalih plemića, njihovi služitelji koje oni uzdržavaju, seoski suci, siromasi a od želira samo oni

¹ Corpus juris Hungarici I (dalje: Corpus juris) Tirnaviae 1751, 161; I. Kampuš, Javni tereti hrvatskih seljaka u razdoblju seljačke bune, Radovi 5, Instituta za hrvatsku povijest, Zagreb 1973.

² Corpus juris, 188.

³ Ubi vero aliquem iobagionem, ab anteriori porte curiae suae parvam portam seu ostium, a retro vero magnam portam habere conspexerint; huiusmodi curiam similiter pro una porta dicere tenentur (Corpus iuris, na i. mj.).

⁴ Corpus juris 261.

⁵ Corpus juris 225. Napose je istaknuto "... ita ut portae connumerantur et non fumus neque sessiones desertae" (na i. mj.).

⁶ F. Šišić, Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbi Hrvata s Turcima (1473-1496) (dalje: Šišić, Rukovet), Starine XXXVIII, Zagreb 1936, 61; Corpus juris 225, 227; Prema nalogu Vladislava II. od 1. XI. 1493. potrebno je "... quod in quolibet comitatu certi probi nobiles per comitatum eligantur, qui facta per dicatores nostros connumeratione lustrant totum illum comitatum et experiri debeant an fideliter isti dicatores processerint ..." (Šišić, Rukovet, 61); Sabor 1518. u Tolni odredio je da je plaća dikatora 25 fl. u županijama srednje veličine, a 20 u manjim županijama, plaća 2 ili više podžupana po 6 fl., a plemićkih sudaca 3 fl. (G. Kovachich, Vestigia comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem (dalje: Vestigia), Budaë 1790, 474.

koji ne posjeduju obradivu zemlju ili ne obrađuju vinograd.⁷ Za diku su se sastavljali posebni porezni popisi i razrezi, te obračuni kojih je bilo malo u vrijeme vladanja Jagelovića. Primjer službenoga poreznog obračuna u Slavoniji sačuvan je iz 1494. i 1495. godine. Međutim, podaci iz urbara mogli su biti tek pomoćne knjige prilikom prebrojavanja porta. Razrez poreza po selištima iz urbara mogao je poslužiti vlastelinu kada je diku ubirao za sebe.

G. 1518. određena je dika po sesiji ili porti, a dikator i plemićki prisežnik koje je birala županijska plemićka skupština morali su položiti zakletvu da će savjesno izvršiti popis i ubiranje daće, da ni od koga neće naplaćivati daću u vrijeme popisivanja i da će zadržati samo svoju plaću, a ostalo potpuno doznačiti kraljevskom blagajniku.⁸

Konumeracija sesija bila je naporan posao, jer je trebalo obići svako selo i za svakog posjednika utvrditi koliko ima seljačkih posjeda i iskazati ih brojem dimova ili porta. Za pružene usluge o veličini posjeda onih seljaka koji su živjeli u njihovim selima, seoski suci su bili i sami oslobođeni plaćanja dike, kako to pokazuju neki obračuni dikatora iz XVI. stoljeća.⁹

Dikator je morao ubirati diku tek petoga dana poslije popisivanja ili unutar 15 dana od izvršene konumeracije, a kopiju popisa zadržao je plemićki prisežnik koji ju je predočio plemstvu bilo na saboru ili na županijskoj skupštini. G. 1493. Vladislav II. je tražio da se porezni popis dike dostavi ovjeren pečatima župana, podžupana i plemićkih sudaca da bi na osnovi njega mogao primiti obračun od dikatora.¹⁰ U tom poslu dikatori su bili izloženi velikim naporima i troškovima, a bojali su se Turaka, Vlaha i kuge.¹¹ Nemarni ili oni koji nisu na vrijeme platili određenu diku, bili su prema saborskim odlukama na to prisiljavani putem pljenidbe provedene na njihovim posjedima.

Županija je mogla uskratiti isplatu poreza, a nije smjela kralju izručiti porezne prihode, pa makar bili i zakonito utjerani, ako takvo plaćanje nije bilo u skladu s osnovnim zakonima kraljevine, jer je u takvim slučajevima županija mogla biti tužena i kažnjena zbog vjeronomstva i isključena iz zajednice plemstva.

Činjenica da se u Ugarskoj dika ubirala po portama a u Slavoniji je sabor čuvajući staru povlasticu kraljevine odobravao razrez i naplatu dike po dimovima, i to polovicu odobrenog iznosa razrezanog po poreznoj jedinici na Ugarskom saboru, potvrđuje da je porta, porezna jedinica u Ugarskoj odgovarala dimu, poreznoj jedinici u Slavoniji. Zbog toga su porezni platiše u Slavoniji, plaćajući od dima polovicu poreznog iznosa koji je bio razrezan na portu u Ugarskoj, namirivali svoju diku u iznosu odobrenom spomenutim kraljevskim privilegijem.

---

⁷ Kovachich, Vestigia, 471, Kampuš, Javni tereti 81, 82.

⁸ Kovachich, Vestigia, 470. G. 1516. zbog nemarnosti podžupana i plemićkih sudaca ostalo je zaostataka neubrane dike (na i. mj.).

⁹ J. Adamček - I. Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću (Popisi i obračuni), Zagreb 1965, 86, 87.

¹⁰ Popisi i obračuni, 79.

¹¹ Iako je to zabilježeno u Zagrebačkoj županiji 1568. g., slična situacija bila je i ranije u istoj županiji kada su se seljaci zbog kuge i nasilništva nekih magnata iseljavali "ad partes Alemanorum" (Popis i obračuni, 86, 87).

Međutim, u Ugarskoj je osim porte postojao i dim. Već 1474. bilo je određeno prilikom konumeracije kraljevske daće popisati porte, a ne fumuse.¹² A kada je g. 1521. mađarsko plemstvo spremajući se za odlučni sukob s Turcima izglasovalo na saboru pomoć od 1 fl., posebno je bilo naglašeno da diku treba ubirati "fumatim". Povrh dike odobrili su i 25 denara u ime komorske dobiti, istaknuvši da se taj novac ne ubire po dimovima nego "modo alias consueto", dakle po portama.¹³

Fumus, porta ili sesija nazivi su u Slavoniji za istu poreznu jedinicu u XVI. stoljeću. G. 1507. u kotaru P. Imprića u Zagrebačkoj županiji iskazana je porta kao porezna jedinica,¹⁴ a u popisu ostalih kotareva te županije porezna jedinica nije upisana.¹⁵ U popisima iste godine u kotarevima plemićkih sudaca Nikole Drobitela, Jurja od Bontušovca, Mihajla Gorazde i Petra od Čapolovca, kao i u popisima plemićkih sudaca Blaža Semovca, Stjepana Lestaka, Ivana od Fodrovca i Ladislava Zaboka također se porezna jedinica ne spominje.¹⁶ G. 1516. obračun dike u kraljevini Slavoniji iskazan je u portama.¹⁷ U popisu Zagrebačke županije u kotaru P. Imprića iz 1517. porezne jedinice iskazane su u fumusima i portama, a u Varaždinskoj županiji u fumusima. Bila je to, dakle, ista porezna jedinica koja se jednom iskazuje u dimovima, a drugi put u selištima ili portama.¹⁸ U popisu onih koji ne plaćaju porez 1507. u Varaždinskoj županiji opustošene porezne jedinice iskazane su u selištima.¹⁹ Da je fumus, porta i selište ista porezna jedinica, očito govori popis Zagrebačke županije iz 1517. Naime, jedinice su popisane po dimovima, a ubilježeni su i pusti dimovi. Na kraju je zbroj iskazan u portama, a broj opustošenih dimova i onih koji pripadaju županijskim časnicima u selištima.²⁰

Na osnovi sačuvanih popisa Varaždinske županije izrađen je pregled promjena poreznih jedinica prema kotarevima s tim da su kotarevi obilježeni rimskim brojevima od I. do IV. Iako se kotarevi nazivaju po svojim plemićkim sucima, radi pojednostavnjenja postupka izostavljena su njihova imena i uvršteni brojevi. Iz popisa vidimo da se u pojedinim selima zbog usitnjenosti posjeda javljaju dimovi ili porte različitih posjednika,²¹ a ponegdje su isti plemići upisani kao posjednici u nekoliko sela. Pojedina mjesta ili sela ubilježena su i u više kotara, npr. Byskwpcz 1513. upisan u II. kotaru inače je od 1543. kontinuirano u kotarevima raznih plemićkih sudaca, a zajedno s Cherneczom i Thomassowczom 1507. u I. kotaru, a 1517. u II. kotaru.²² Gayancz je 1507. iskazan u I.

¹² Corpus juris, 229.

¹³ Kovachich, Vestigia, 521, 522.

¹⁴ Popisi i obračuni, 19-23.

¹⁵ Popisi i obračuni, 17-18.

¹⁶ Popisi i obračuni, 23-38.

¹⁷ Popisi i obračuni, 76-79.

¹⁸ Popisi i obračuni, 82-89, 107.

¹⁹ "Plebanus de Thoplica ... ibidem una sessio deserta; Item Welkowcz Georgii Perstecz deserte sunt due sessiones" (Popisi i obračuni, 42).

²⁰ Popisi i obračuni, 82-89.

²¹ Tablica VI/1.

²² Popisi i obračuni, 68-70, 105-112. Za razdoblje Jagelovića sačuvani su porezni popisi u Varaždinskoj županiji iz 1507, 1513. i 1517. g. G. 1513. u popisima je upisano Byskwpcz, a 1507. i 1517. Byskupowcz (Popisi i obračuni 35-38, 68-70, 105-112).

kotaru, a zajedno s Nedeljancem 1553. i 1554. u II. kotaru.²³ Lepaglawia je upisana samo 1507. u IV. kotaru, a 1513. i 1517. u III. kotaru.²⁴ Međutim, samo mjesta s većim brojem poreznih jedinica javljaju se u istim kotarevima Varaždinske županije. Tako u I. kotaru Kwchan, Martynancz, Thophlycza, Zenth Bertalam, Zwchodol, u II. kotaru Chalyncz, Jwrkethyncz, Marchan, Wynycza, Zenth Wyd, u III. kotaru Bela, Belec, Lobor, Ozthercz, Zayezda i Zelnycza,²⁵ a u IV. kotaru Chazarwara, Costel, Krapyna, Tabor i Zabok.²⁶

U pregledu promjena poreznih jedinica u četiri kotara Varaždinske županije zabilježena su sva mjesta, sela, kastrumi i njihovi dimovi koji se javljaju g. 1507, 1513. i 1517. u tri sačuvana popisa kraljevskog poreza. Za svaki lokalitet u popisu iskazan je ukupni broj dimova jednoga ili više posjednika koji ondje drže imanje. Tako su u popisu iz 1507. za Gayancz u I. kotaru upisana tri dima samo jednog vlasnika, a selo se ne spominje 1513. i 1517. g. U I. kotaru upisan je 1507. 21 dim u Knesynczu na posjedu varaždinskih građana, g. 1513. 29 dimova, a njihov posjed javlja se ponovno 1517. u I. kotaru s 36 dimova.²⁷ U drugom kotaru u popis iz 1513. upisan je Byskwpcz s 35 dimova dvojice vlasnika: dikatora Kessera s 31 dimom i Homskia s 4 dima, a 1507. ubilježen je Byskupowcz zajedno s Thomasewczom i Chereczom vlasnika B. Turocia s 30 dimova, pa opet 1517. bez upisa vlasnika s 20 dimova.²⁸ U II. kotaru u popisu iz 1507. spomenuto je više sela s posjedima i dimovima koji se samo javljaju u poreznom popisu iz te godine.²⁹ U istom kotaru 1513. upisani su Marosolcz i Krysolyan s posjedom dikatora Vragovića, te Mawsolcz s posjedom župnika od 2 dima, a ti se posjedi ne javljaju u drugim popisima.³⁰ U III. kotaru samo u popisu iz 1507. javljaju se sela Karpovcz s 8 dimova te Prennar s jednim dimom,³¹ a brojnija su mjesta koja su popisana u istom kotaru samo u popisu iz 1513. g. s posjedima različitih brojeva dimova.³² Slično je stanje u IV. kotaru Varaždinske županije. G. 1507. javljaju se u tom kotaru lokaliteti s manjim brojem dimova: Borowcza 6 dimova, Insula 1 dim, Orbowcz 15 dimova, Radoboy 9 dimova. G. 1513. upisani su Bathkolcz s 5 dimova, Zenth Keresth s 2 dima, Zenth Marthow s 1 dimom i Zenth Myhal s 2 dima.³³ U popisima iz 1507. i 1513. upisani su lokaliteti Zawersye, Crysancz, u 1507. i 1517. lokaliteti Egwdowcz, Chargowcz, Polyana, u popisima iz 1513. i 1517. upisani su Salmocz, Zawersya, Zenth Wyd-Zayezda, u popisima iz 1507., 1513. i 1517. upisani su Emryhowcz, Poklechancz, Polyana, Thar-

---

²³ Popisi i obračuni, 37, 158, 169.

²⁴ Tablica VI/1.

²⁵ Tablica VI/1. Chalyncz je selo koje se nalazi u svim popisima s veoma malim brojem dimova za razliku od nabrojanih koji imaju velik broj dimova.

²⁶ Tablica VI/1.

²⁷ Popisi i obračuni, 37, 109.

²⁸ Popisi i obračuni, 68.

²⁹ Posjed grofa s 20 dimova, Zenth Wyd, Chresnevo 2 dima, Sendethyncz 1 dim (Popisi i obračuni, 37).

³⁰ Popisi i obračuni, 59.

³¹ Popisi i obračuni, 37.

³² Tablica VI/1.

³³ Tablica VI/1.

novcz, a sve te lokalitete i dimove ne nalazimo više u preostalim popisima Varaždinske županije.³⁴

U poreznom popisu Varaždinske županije iz 1507. upisan je 3391 dim, u popisu iz 1513. 3157 dimova, a u onom iz 1517. 3236 1/2 dima.³⁵ Velike promjene u broju dimova uočavamo u Varaždinu. U prvom spomenutom popisu vlasnik posjeda Varaždin je vojvotkinja žena Ivaniša Korvina, fratri i župnik ukupno 173 dima.³⁶ U drugom popisu upisani su grad Varaždin s 260 dimova, župnik, dva prebendara i fratri ukupno 270 dimova. Već tada je Varaždin bio u posjedu markiza Brandenburškog, a on za svoje posjede nije platio porez.³⁷ U trećem popisu upisano je 300 dimova Varaždina u posjedu markiza Brandenburškog koji je preuzeo posjede Korvinove udovice, župnika, fratara i prebendara.³⁸ Za 1517. g. obračun o naplati poreza nije sačuvan, a markiz je bio među onim magnatima koji su bili oslobođeni od kraljevskog poreza ili ga nisu platili.

Promjenu u broju dimova pokazuje i Wynecza. U II. kotaru iz 1507. g. upisano je 146 dimova, u 1513. g. 110 dimova, a 1517. 506 dimova.³⁹ U prvom popisu u Wyneczi su upisani J. Giulai i župnik sa 146 dimova, u drugom Giulai sa samo 110 dimova, u trećem dva vlasnika, a glavni I. Giulai s kastrumom i pripadajućim posjedima s 500 dimova te župnik crkve sv. Marka sa 6 dimova. Za veliku razliku upisanih dimova u popisu 1513. i 1517. koje drži isti vlasnik, nema obrazloženja, ali možemo pretpostaviti da je tek 1517. razrez poreza obavljen ispravno i da su upisani svi dimovi na tom posjedu.⁴⁰ Slično je i s Loborom. U poreznom popisu Varaždinske županije u III. kotaru iz 1507. upisana su 92 dima, u 1513. g. 93 dima, a 1517. g. čak 226 dimova, odnosno 243%⁴¹ više od broja dimova iskazanog 1513. g.⁴² U prvom popisu upisana su dva posjednika, u drugom i trećem popisu također dva posjednika. U Krapini u IV. kotaru

³⁴ Popisi i obračuni, XXVII-XXX.

³⁵ Tablica VI/1.

³⁶ Posjed vojvotkinje ima 161 dim, fratri 10, župnik 2 dima. Ubilježeno je da su vojvotkinja i župnik platili kraljevski porez (Popisi i obračuni, 37).

³⁷ Župnik ima 1 dim, prebendar Klement 1, prebendar Ivan 4, a fratri 6 dimova. Međutim u Pregledu dimova i poreznih obaveza u Varaždinskoj županiji iz 1513. g. niti u *Popisima posjednika kraljevine Slavonije koji su oslobođeni plaćanja kraljevskog poreza* iz iste godine nema više tih podataka o navedenim dimovima. Iz *Popisa i obračuna* saznajemo da je markiz Brandenburški imao 653 dima u Varaždinskoj županiji, 135 u Zagrebačkoj i 264 dima u Križevačkoj županiji, ukupno 1052 dima. Iz *Popisa dimova u kraljevini Slavoniji koji su oslobođeni plaćanja* vidimo da markiz nije platio kraljevski porez za 1052 dima. Iz obračuna dikatoru B. Bačanu za g. 1516. markiz je dobio iz svojih dobara zajedno s dobrima građana Varaždina 879 fl., a budući da je te godine 75 denara po porti razrezao za diku, to je on ubrao taj iznos na svojim posjedima od 1172 dima (Popisi i obračuni, 76, 76).

³⁸ Popisi i obračuni, 138.

³⁹ Tablica VI/1.

⁴⁰ Popisi i obračuni, 37, 69, 106. U sljedećem sačuvanom popisu iz 1543. za Wyneczu su upisana samo 194 dima (Popisi i obračuni, 138).

⁴¹ Tablica VI/1.

⁴² U prvom popisu iz 1507. g. trgovište Lobor ima 22 dima, župnik 1 dim, provincija pod Loborom 69 dimova. Nije pouzdano tko je tada bio vlasnik, da li I. Giulai ili F. Berislavić, no nijedan prema Popisu posjednika u kraljevini Slavoniji nije platio diku (Popisi i obračuni, 37, 44). G. 1513. upisano je trgovište i provincija Lobor s 91 dimom F. Berislavića i s 2 dima župnika. U *Popisima dimova onih posjednika u kraljevini Slavoniji koji su bili oslobođeni od plaćanja dike* nalazi se i Berislavić (Popisi i obračuni, 69, 75). God.

Varaždinske županije 1507. upisano je 187 dimova, 1513. g. 160 dimova, a u popisu iz 1517. g. upisano je 300 dimova, dakle 160,43% dimova⁴³ više nego u popisu iz 1513.⁴⁴

Potrebno je upozoriti i na slučajeve smanjivanja dimova. U poreznom popisu IV. kotara Varaždinske županije 1507. g. Chazarwara ima 1200 dimova, 1513. 900 dimova, a u 1517. samo 380 dimova ili tek 31,67% od broja dimova iskazanog 1507. g.⁴⁵

Najveći broj dimova u Varaždinskoj županiji zabilježen je u popisu iz 1543. g. Označimo li broj od 3716 dimova za tu godinu indeksom 100, onda se broj dimova u toj županiji u prvoj polovici XVI. st. kretao od 91,25% u 1507. g. do 87,10% u 1517.⁴⁶ Najveći broj dimova bio je 1517. u I. kotaru 694 1/2 dima ili 93,47% od broja dimova u I. kotaru 1543.; u II. kotaru bio je najveći broj dimova 1517., i to 668 dimova ili 196,47% od broja dimova u istom kotaru 1543.; u III. kotaru bio je najveći broj dimova također 1517., i to 820 dimova ili 96,47% od broja dimova u istom kotaru u 1543. g.; a u IV. kotaru najveći broj dimova bio je 1507., i to 1937 dimova ili 108,09% od broja dimova u istom kotaru 1543. g.⁴⁷

Proces smanjivanja dimova u Varaždinskoj županiji uočljiv je i na osnovi drugih pokazatelja. Na 3416 dimova iz 1507. bio je 91 posjednik. Najbrojniji su bili posjednici do 20 dimova, njih 69 ili 75,82% od ukupnog broja posjednika. U drugoj grupi od 20 do 100 dimova bilo je 15 posjednika, a u grupi iznad 100 dimova 7 posjednika ili 7,69%. U prvoj grupi najbrojniji su bili posjednici do 3 dima, zatim 14 posjednika do 5 dimova, te isti broj od 5 do 10 dimova. U drugoj grupi najbrojniji su oni od 50 do 100 dimova, njih 6, dok su u trećoj grupi najbrojniji oni od 100 do 150 dimova, njih 4 ili 4,40% svih posjednika. Od ukupnog broja poreznih jedinica 290 dimova ili 8,49% u vlasništvu je crkve ili župnika, a dimove posjeduju također fratri iz Varaždina, Lepoglave, te Zagrebački kaptol.⁴⁸

1517. u popisu je kastrum Lobor s 225 dimova F. Berislavića i 1 dim od župnika. Isti je podatak unesen g. 1517. i u *Popisi dimova ... s popisom pustih i siromašnih selišta od kojih se ne plaća porez* (Popisi i obračuni, 110).

⁴³ Tablica VI/1.

⁴⁴ G. 1507. žena Ivaniša Korvina ima 149 dimova, A. Dudić 25 dimova, župnik 13 dimova. U popisu feudalaca koji 1507. nisu platili diku upisani su Dudić i vojvotkinja. U drugom popisu ubilježeno je trgovište i provincija Krapina kao posjed markiza Brandenburškog sa 130 dimova, posjed župnika sa 16 dimova i posjedi trojice prebendara s 19 dimova. U popisu dimova posjednika koji su 1513. oslobođeni plaćanja dike upisan je i markiz (Popisi i obračuni 69, 70, 75). U popisu 1517. u trgovištu Krapina upisano je 40 dimova, a u provinciji 260. Čini se da je povećan broj dimova u toj godini rezultat dobra rada popisivača. Za tu je godinu sačuvan još jedan popis s pustim i siromašnim selištima, ali je broj dimova u Krapini ostao isti (Popisi i obračuni, 107, 109).

⁴⁵ Za posjed Chazarwara koji se u izvorima naziva i kastrum nije ubilježen vlasnik 1507., 1513. i 1517. (Popisi i obračuni 38, 75, 107). G. 1508. kraljevski blagajnik oslobodio je taj posjed od plaćanja dike. U *Sumarnom pregledu poreza kraljevine Slavonije iz 1512.* ubilježeno je da kastrum Chazarwara nije platio porez od 500 dimova, godinu kasnije također nije ubran porez od 500 dimova (Popisi i obračuni, 45, 53, 75).

⁴⁶ I. Kampuš, Porezni popisi i obračuni dike u Varaždinskoj županiji u XVI. stoljeću (dalje: Kampuš, Porezni popisi u Varaždinskoj županiji), *Historijski zbornik XXXVI*, Zagreb 1984, 42.

⁴⁷ Tablica VI/1., u poreznom popisu Varaždinske županije iz 1543. g. I. kotar ima 734 dima, II. kotar 340 dimova, III. kotar 850 dimova, IV. kotar 1792 dima (Popisi i obračuni 138-140).

⁴⁸ Kampuš, Porezni popisi u Varaždinskoj županiji, 51-53. Tablica VI/2. Godine 1543. ubilježna su 54 posjednika, ali je taj zbroj zapravo veći, jer treba uzeti u obzir da je u nekim slučajevima upisano više od jednog posjednika. U prvoj grupi najbrojniji su posjednici do 3 dima, njih 25 ili 26,60% svih posjednika. U drugoj grupi je 5 posjednika koji imaju iznad 20 do 30 dimova, u trećoj grupi 4 posjednika imaju iznad 150

Da bi se moglo odgovoriti na pitanje zašto dolazi do promjena, smanjivanja ili povećavanja dimova u županijama osobito u prva dva desetljeća XVI. stoljeća, potrebno je obraditi i one porezne izvore u kojima su upisani podaci o pustim dimovima, o siromašnim seljacima pa i o umrlima, jer su i takvi slučajevi ubilježeni u poreznim popisima onda kada je zbog raznih uzroka opustjela porezna jedinica. I za skupljanje tih podataka poslužit će fragmentarni popisi poreznih dimova u slavonskim županijama. No siromasi i pusta selišta nisu uvijek ubilježeni u svim županijama i njihovim kotarevima,⁴⁹ jer nisu ulazili u broj onih poreznih dimova od kojih se ubirala raspisana dika.

Opustošene porezne jedinice upisuju se kao dim, vrata, selište, a katkada se pod nazivom kuća razumijeva porezna jedinica vrata.⁵⁰

Uza sve nabrojene slabosti porezni popisi očito pokazuju smanjivanje porezne sposobnosti stanovništva, što je vidljivo iz *Brojčanog iskaza siromašnih seljaka, pustih i spaljenih dimova i kuća te novopridošlih i novih posjeda u Slavoniji 1507-1520*.⁵¹

Usporedbe podataka u sačuvanim kotarevima daju odgovor na postavljeno pitanje, osobito onog dijela koji se odnosi na smanjivanje dimova. U navedenim popisima upisani su siromasi, kao i oni koji ne posjeduju stvari u vrijednosti od 3 florena, pa zbog toga ne plaćaju diku.

Veoma je uočljiv rast broja siromaha u pojedinim kotarevima slavonskih županija. G. 1507. u Zagrebačkoj županiji u kotaru P. Imprića bilo je 146 siromašnih seljaka, ali slika bijede je potpunija ako se pribroji 114 pustih dimova i spaljenih kuća. U Varaždinskoj županiji bilo je 1507. 136 siromaha i 9 pustih dimova, g. 1513. u kotaru P. Imprića ubilježeno je 188 siromašnih seljaka i 58 spaljenih dimova. Najveći broj 593 siromaha upisan je 1517. u njegovu kotaru Zagrebačke županije, što je 407,53% od broja u 1507. kao i 373 pusta dima, najveći broj takvih dimova u svim slavonskim županijama. Iz te godine u Zagrebačkoj županiji u popisu N. Pezeria i L. Andrea nema ni siromašnih ni pustih dimova.⁵² Iste godine u čitavoj Varaždinskoj županiji bila su 343 siromaha i 269 pustih dimova. U kotaru J. od Čapolovca u Križevačkoj županiji upisano je 120 siromaha i 124 pusta dima. U sačuvanim popisima te županije u kotarevima Stjepana Praskocia i Jurja Mikulasića nisu ubilježeni ni siromasi ni pusti dimovi.⁵³

U tri kotara Zagrebačke županije 1520. g. ubilježena su 824 pusta dima, a 238 pustih selišta bilo je u kotaru Ivana od Ščitarija. U dva kotara Križevačke županije iste godine

---

do 200 dimova, a 3 posjednika imaju iznad 300 dimova (Kampuš, Porezni popisi u Varaždinskoj županiji, 53; Tablica VI/2).

⁴⁹ Slijedeći kotarevi u slavonskim županijama sadrže navedene podatke: za 1507. u Zagrebačkoj županiji popisi kotara P. Imprića i porezni popisi svih kotara Varaždinske županije (Popisi i obračuni 19-23, 38-42); u 1513. popisi P. Fintića u Križevačkoj županiji i porezni popis B. Budaneglea i I. od Aresia u Virovitičkoj županiji (Popisi i obračuni 54-59, 70-72); g. 1517. porezni popis P. Imprića (Popisi i obračuni, 20).

⁵⁰ Uz posjede u Selynu udovice Andrije Heninga ubilježene su 1507. "domus noviter deserte propter nimiam oppressionem portas 16" (Popisi i obračuni, 19).

⁵¹ Tablica VII.

⁵² Tablica VII; Popisi i obračuni, 80, 81, 55, 118.

⁵³ Tablica VII; U ostalim spomenutim kotarevima u kojima siromasi i pusti dimovi nisu upisani bilo je i jednih i drugih. Takav postupak govori o neorganiziranom i nemarnom pristupu tom poslu i nemoći centralne vlasti da od svih dikatora traži isti postupak u njihovu radu, to jest da ubilježe i one koji porez ne mogu platiti kao i puste dimove (Popisi i obračuni, 80-81, 97-105).

je upisano 518 siromašnih seljaka, te 16 pustih dimova i 5 selišta, a u Virovitičkoj županiji bila su 223 siromaha i 14 pustih dimova.⁵⁴ Taj popis Virovitičke županije posljednji je poznati popis dike za vladanja Ludovika Jagelovića.⁵⁵

Među siromasima bilo je i onih koji imaju dimove, ali takvih je u popisima malo zabilježenih. Među brojnim siromasima bilo je, vjerojatno, kmetova koji su posjedovali male parcele poljoprivrednih površina potrebnih za preživljavanje. Seljaci su i zbog gladi napuštali svoje posjede. G. 1517. u kotaru Petra Imprića od 373 pusta dima, 23 su dima bila pusta zbog gladi, 57 seljaka je zbog gladi napustilo posjed, a od tog broja 24 seljaka su otišla u Njemačku. Zabilježena su i 63 pusta dima zbog smrti.⁵⁶

Neki feudalcu su nemilosrdno pustošili posjede seljaka i plemića jednoselaca. Već 1513. ljudi grofa Frankopana popalili su u trgovištu Čazma 56 dimova, a 1517. službenici markiza Brandenburškog opljačkali su u Turopolju plemiće jednoselce i njihove seljake spalivši im kuće. G. 1520. Matija Frankopan potpuno je opustošio selo Dobrawu, a ljudi markiza Brandenburškog opljačkali su 11 sela.⁵⁷ Iste godine u kotaru Ivana od Ščitarija u Zagrebačkoj županiji ljudi Bernardina Frankopana opustošili su u sudčiji Molwycze 32 selišta ili 59,26% svih selišta, a u sudčiji Ztankowo 10 ili 58,82%, u sudčiji Dragwnych 43 ili 56,58%, u trgovištu Thersych 27 ili 56,25%, u Jastrebarskoj 47 ili 35,61% i u Felsew Wolawli 22 selišta ili 68,75% svih selišta.⁵⁸

Već u prvoj desetini XVI. st. feudalcu su uspjeli osloboditi od plaćanja dike funkcionare seoskih općina: judices, villici, ztaryessinu, curialis, precones, waywode, chewz, byrych kao i seljake koji su na vlastelinstvu obavljali posebne poslove, ponajviše obrtničke. U tu grupu ulaze i oni koji su u popisima ubilježeni kao liberi. Svi ti seljaci s navedenim zanimanjima, oprošteni od plaćanja dike iskazani su samo g. 1507. i 1517. u kotaru P. Imprića u Zagrebačkoj županiji te 1507. i 1517. u Varaždinskoj županiji.⁵⁹ Iako je vjerojatno bilo oslobođenih seljaka takvih zanimanja i u drugim kotarevima Zagrebačke i Varaždinske i ostalih županija u Slavoniji, oni ipak nisu bili iskazani u

⁵⁴ Tablica VII.

⁵⁵ Popisi i obračuni, 130-132.

⁵⁶ Popisi i obračuni, 82-89. G. 1517. u Zagrebačkoj županiji u kotaru P. Imprića ubilježeno je 39 siromašnih seljaka koji nisu bili sposobni platiti porez. Slično je bilo u provinciji trgovišta Zysek gdje je na posjedima Zagrebačkog kaptola upisano 37 siromaha. U Pokwpyi je ubilježeno 60 dimova i 21 siromah. U Krawarskom 34, u Wokowyni 36 siromaha, u Mlaky, Nowakyma i Zenth Gerghu registrirano je 15 dimova i 22 siromaha (Popisi i obračuni, 82-86). G. 1517. u provinciji Samobor bilo je 26 siromaha. G. 1507. za vlasnika J. Faturina u trgovištu Samobor i provinciji bilo je 106 porta. U trgovištu je bilo 16 pustih dimova zbog smrti i siromaštva i 12 siromaha, a u provinciji 9 pustih kuća i 12 siromaha. (Popisi i obračuni, 86, 87, 21). U poreznom razrezu P. Imprića g. 1507. upisano je 20 porta Zagrebačkog kaptola i 5 porta Ivana Saronića, g. 1509. upisano je 30 porta kaptolskih, 25 porta J. de Ščitarjeva i 3 porte I. Saronića, a u popisu iz 1517. istoga plemićkog suca Saronićeva Koznycza bila je potpuno opustošena, a u Koznyczy Zagrebačkog kaptola ubilježeno je 26 dimova zajedno s Koyenykom, Sythnym Othokom i Zelnyczom, koji nisu bili iskazani u popisu iz 1507. g. i 1520. Zagrebački kaptol u Koznycy i Koyenyku ima 22 dima (Popisi i obračuni, 19, 46, 82, 113, 118).

⁵⁷ Opljačkana su sela: Naghmlaka, Plezo, Kobyljchy, Gorycza, Rakarye, Chwchyc, Nyrazlyn, Mwsewcyz, Rachtowcz, Chwskaczy, Kys Obres (Popisi i obračuni, 119).

⁵⁸ Popisi i obračuni, 86, 119.

⁵⁹ Popisi i obračuni, 19-23, 82-89, 38.42, 108-112. U trgovištu Zysek g. 1517. upisana su četiri građanina prisižnika s oznakom "liberi" (Popisi i obračuni, 84).

većini popisa dike,⁶⁰ a upisuju se siromasi, pusti dimovi, opljačkana selišta,⁶¹ što očito govori o slaboj i nemarnoj organizaciji ubiranja dike, najvažnijega kraljevskog poreza i o samovoljnim postupcima dikatora, koji za takav svoj rad uglavnom nisu bili pozivani na odgovornost.

Na svojevrsnu strukturu slavonskog sela upućuje zaključak, ističe prof. N. Klaić, prema kojem je od poreza oslobođen vesnik i glasnik, a vlastelin smije postaviti vesnika samo u onom selu u kojem ima najmanje 10 kmetova. Od poreza su, također, oprošteni i podvorci, tj. takvi podložnici koji žive na vlastelinovoj zemlji i nemaju svojih selišta.⁶²

Međutim podaci o seljacima oslobođenim poreza drugačiji su u prvim decenijama XVI. stoljeća. Prema popisima seljaka oslobođenih kraljevskog poreza g. 1507. u kotaru P. Imprića u Zagrebačkoj županiji upisana su 54 seoska suca, a 1517. g. u istom kotaru 53 suca. Broj sudaca određen je prema portama ili dimovima, ali vrlo različito.⁶³ U Varaždinskoj županiji 1507. upisano je 36 seoskih sudaca,⁶⁴ no ne može se utvrditi koliko je sudaca postavljeno prema broju dimova, jer u selima i na posjedima nisu ubilježeni dimovi, nego samo broj sudaca.⁶⁵ U popisu iz 1517. nije iskazan broj sudaca.⁶⁶ God. 1507. i 1517. u kotaru P. Imprića seoski suci polažu zakletvu za oprost poreza siromaš-

⁶⁰ Od poreza oslobođeni seljaci nisu iskazani 1507. u kotarevima Zagrebačke, Križevačke, Varaždinske i Virovitičke županije (Popisi i obračuni 17-18, 21-38, 43-44); g. 1509. u kotarevima Zagrebačke županije, 1512. u kotaru Križevačke županije (Popisi i obračuni, 47-53); g. 1513. u kotarevima Križevačke, Varaždinske i Virovitičke županije (Popisi i obračuni, 54-72); g. 1517. u kotarevima Križevačke i u Varaždinskoj županiji (Popisi i obračuni, 80-81, 89-100, 105-107).

⁶¹ Tablica VII.

⁶² N. Klaić, *Povijest Hrvata I*, Zagreb 1976, 339. U popisu iz 1507. već na 5 porta izabran je 1 sudac, zatim na 6, 8, 10, 17, 21, 48, 56, 80 porta također po 1 sudac, a u Selynu bila su 3 suca na 72 porte, u kaptolskom Sisku 4 suca na 132, ali u sudžiji Dragyanych na posjedu ostrogonskog nadbiskupa bio je samo 1 sudac na 100 porta. U popisu iz 1517. u Sasyncu na četiri i na pet porta različitih vlasnika bio je kod svakoga 1 sudac, a na 19, 20, 26, 40, 60, 92 porte svugdje po 1 sudac. U Selynu na 100 porta ubilježena su 4 suca, u Jastrebarskom i Lypovcu na 82 porte 4 suca, a u Craystychny i Wywodny grofa Bernardina nije upisan ni jedan sudac i nijedan od dike oslobođeni seljak. To nije čudno, jer Bernardin Frankopan nije želio dopustiti popisivanje seljaka radi oprosta od dike, jer njegovi seljaci nisu plaćali porez kralju. Prema *Popisu zaostataka kraljevskog poreza iz 1516.* upisano je da grof Bernardin i njegova družina nisu ništa platili od 717,86 dimova (Popisi i obračuni, 19-23, 82-89, 79).

⁶³ Popisi i obračuni, 38.

⁶⁴ U popisu g. 1507. je upisano: villici 33, judices 3, i to po jedan u kastrumu Krapini i trgovištima Lobor i Ozthercz (tablica VIII; Popisi i obračuni 40, 41). Nije nam poznato koliko je na dimu ili selištu bilo seljaka, ali uglavnom uvijek više od jednoga. To se može zaključiti i iz ove bilješke: "de una vero sessione defuncti sunt omnes". U popisu seljaka koji su u Varaždinskoj županiji oslobođeni od dike navedeno je: siromasi koji nemaju stvari u vrijednosti 3 fl.; siromasi za koje je prisegu položio samo župnik; siromasi koji nemaju stvari u vrijednosti 3 fl., za koje su položili prisegu, ali nije navedeno tko je polagao; ili samo siromah za kojega su položili prisegu; ili su navedeni seljaci uz oznaku da se hrane u plemićkoj kuriji za koje su položili zakletvu; ili koji ništa nema za kojeg su položili prisegu; ili je prisegu položila udova plemića ili plemić (Popis i obračuni, 38, 42).

⁶⁵ God. 1507. u Varaždinskoj županiji je ubilježeno: "Emericus de Hasagh ... habet ... villicos duos"; in Lepoglava heremitarum "villici duo ..."; Castrum Krapina "... villici quatuor ..." itd. (Popisi i obračuni 38-42). Međutim u popisu iz iste godine u Zagrebačkoj županiji u kotaru P. Imprića nalazimo točne podatke: "Mykhowecz ... portas 27 ... judex 1 ..."; "Oppidum Zythec ... portas 37 ... judex 1"; "Oppidum Samobor ... portas 36 ... judex 1". (Popisi i obračuni, 19-22).

⁶⁶ Tablica VIII.

nim seljancima.⁶⁷ G. 1507. u najvećem broju slučajeva u Varaždinskoj županiji nije poznato tko je polagao zakletvu za siromahe. U tom su popisu kao siromasi upisani seljaci koji ne posjeduju stvari u vrijednosti od 3 fl., ali i neki seoski službenici i obrtnici,⁶⁸ a u istoj županiji 1517. g., siromasi su upisani, ali nitko nije za njih polagao zakletvu.⁶⁹

U spomenutim popisima ubilježeni su od poreza oslobođeni seoski službenici. Najbrojniji su bili 1507. i 1517. woywode u kotaru P. Imprića, a u Varaždinskoj županiji 1517. 4 woywode i čuvari šuma koji su, vjerojatno, obavljali oba posla.⁷⁰ Samo 1507. u kotaru P. Imprića upisani su chewcz, byrych, curialis,⁷¹ a glasnika je bilo u 1507. i 1517. u Zagrebačkoj županiji, te 1507. u Varaždinskoj županiji.⁷² U tim popisima seljaka ubilježeni su i liberi jednom kao funkcionari seoske općine, kao inquilini, pismonoše te služitelji i vratari kastruma, iako je taj izričaj označavao i seljake bez oznake no slobodne od plaćanja dike.⁷³ Brojniju grupu činili su služitelji,⁷⁴ inquilini⁷⁵ stražari, pastiri uglavnom za svinje, u dva slučaja za svinje i goveda,⁷⁶ te ribiči.⁷⁷ Samo 1517. u Zagrebačkoj županiji upisano je 10 lađara na Kupi i Savi.⁷⁸ U tim popisima u Zagrebačkoj županiji 1507. i 1517., a u Varaždinskoj 1507. nalazimo poimence navedene obrtnike: mlinare, kovače, jednog klesara, postolare, krojače.⁷⁹

⁶⁷ Ponegdje je u kotaru P. Imprića iz 1507. upisano samo siromah. U jednom slučaju na posjedima plemića jednosedelaca zakletvu za siromahe položio je ztaryessyna koji je i sam bio oslobođen od plaćanja poreza. Godine 1517. samo u dva slučaja upisano je siromah (Popisi i obračuni, 19-23, 82-89). G. 1513. u Virovitičkoj županiji 1513., 1517. i 1520. plemići su polagali zakletvu za siromašne (Popisi i obračuni, 71, 102, 130-132).

⁶⁸ U najvećem broju slučajeva upisano je samo "pro quibus juraverunt". U tri slučaja župnici su položili zakletvu za 5 seljaka, u jednom slučaju villicus za šest seljaka, u jednom walpoh za osam, u dva vlastelini za 8 siromašnih seljaka (Popisi i obračuni, 38-42).

⁶⁹ U 1517. upisano je: Zwhodol ... pauperes 4, Poyana ... pauperes ibidem 2, Drwskowcz ... pauperes ibidem 4 (Popisi i obračuni, 108-111).

⁷⁰ G. 1507. u Zagrebačkoj županiji upisano je 50 woywoda, a 1517. 42. U Varaždinskoj županiji 1507. nema woywoda već 11 plaćenika. Iskazano je i 13 čuvara šuma, a takvih nema u kotaru P. Imprića (tablica VIII).

⁷¹ Tablica VIII. U Križevačkoj županiji u kotaru Petra Fintića g. 1520. razrezan je porez župnika Sv. Marije u Polju na 9 dimova, a njegovi seljaci su izjavili da su oni inquilini koji čuvaju čazmansku crkvu što je drugom rukom ubilježeno u popis. Bio je to pokušaj da se oslobode plaćanja dike. Na tim posjedima obavljen je 1513. i 1517. porezni razrez za 6 dimova, a nakon 1520. nema više podataka (Popisi i obračuni 125, 55, 91).

⁷² U kotaru P. Imprića (Zag. žup.) g. 1507. bilo je 4, a 1517. 56 glasnika, u Varaždinskoj županiji 1507. g. 19 glasnika, te 6 glasnika i čuvara šuma (tablica VIII).

⁷³ Tablica VIII.

⁷⁴ U kotaru P. Imprića bilo je 28 služitelja, a 1517. 4 služitelja. Taj broj bio je manji, jer je 1517. upisano 16 familijara od kojih je 12 služilo kod vlastelina i njegove obitelji, a šestero je služilo u kastrumu trgovišta Samobor (tablica VIII; Popisi i obračuni, 86).

⁷⁵ Za 11 inquilina je 1517. upisano u Zagrebačkoj županiji da svakodnevno služe u kastrumu ostrogonskog nadbiskupa Tersych kod Okycha (Popisi i obračuni 87; tablica VIII).

⁷⁶ Popisi i obračuni 82, 87. U Zagrebačkoj županiji 1507. ubilježeno je 11 pastira, 1517. 26, a u Varaždinskoj županiji 1507. 7 pastira (tablica VIII).

⁷⁷ Tablica VIII. Za 3 ribiča na posjedima Zag. kaptola Koyenyk, Sythny Othok, Koznycza i Zelnycza zabilježeno je "penes Sawam commorantes". Na tom posjedu upisana su "4 nobiles et prediales unius sessionis portatores litterarum ipsorum dominorum" (Popisi i obračuni, 821).

⁷⁸ Na imanju Obres bio je 1 lađar za Savu, a u Lythwanychyu 2 lađara za Kupu (Popisi i obračuni 86, 84).

⁷⁹ Tablica VIII. U Zagrebačkoj županiji 1507. i 1517. alodiatore, ortulani, 1507. alodiatore et pastores, podworc, 1517. magistri ferrarii, a u Varaždinskoj županiji 1507. g. samo jedan fremator (tablica VIII).

Međutim 1517. u Varaždinskoj županiji⁸⁰ nisu više popisivani obrtnici i ostali kmetovi koji su obavljali posebne poslove, već su oni iskazivani pod općim izričajima "liberi et inquilini, liberi et famuli, liberi, factores et liberi", a u popis su upisani siromasi, te puste porte ili selišta. U Varaždinskoj županiji 1517. g. npr. u Loboru s 225 dimova i Wyneczi s 506 dimova nije više upisan nijedan seljak oslobođen poreza, iako je takvih u popisu iz 1507. bilo mnogo.⁸¹

U *Brojčanom iskazu siromašnih seljaka, pustih i spaljenih dimova i kuća, novopridošlih i novih selišta i posjeda u kraljevini Slavoniji 1507-1520. g.*, u kotaru P. Imprića iz 1507. upisano je 6 sagrađenih domova,⁸² a 1520. u Križevačkoj županiji u "Malom kotaru" Mihajla Tomadocija upisano je 5 novih selišta.⁸³ Također su u istom popisu ubilježena i četiri nova posjeda, ali nije poznato koliko je pojedini posjed imao dimova.⁸⁴ U Varaždinsku, Zagrebačku i Križevačku županiju dolaze i novi doseljenici. *Brojčani iznos* ... iskazuje ih g. 1517. kao novopridošle u Varaždinskoj i 1520. u Križevačkoj županiji.⁸⁵ Novopridošli Hrvati ubilježeni su 1520. u Zagrebačkoj županiji u kotaru Ivana Parisa. U Alsoo Stihwyzci u istom kotaru Hrvati udove Margarete Banfi oslobođeni su od daće, a drže 20 selišta ili 23,53% svih selišta,⁸⁶ ali onih 20 seljaka koji se nalaze u Brdowczu na kraljevu posjedu nije bilo oslobođeno od dike. U istoj županiji u kotaru Andrije od Maroča doseljenici u Hraschyni Baltazara i Franje Bačana drže 22 selišta ili 25,29%, ali nisu bili dužni platiti diku.⁸⁷

Čestim odlascima na javne radove kmetovi su bili toliko opterećeni da nisu dospjeli obrađivati svoja polja i vinograde, a jedva ona na posjedima svojih zemaljskih gospodara. Opterećeni mnogobrojnim obavezama u stalnom strahu od Turaka,⁸⁸ nasilnih feudala⁸⁹ i najamničkih četa koje su više pljačkale nego branile zemlju, kmetovi napuštahu svoja sela tražeći kod plemića u susjedstvu Hrvatske, za sebe i svoje obitelji sigurnije sklonište i bolje uvjete života. Porezne jedinice se smanjuju zbog pretjeranog izrabljivanja seljaka, gladi,⁹⁰ svađa, turskih⁹¹ provala, pljačkanja⁹² i zbog smrti,⁹³ no razlozi smanjivanja dimova u najvećem broju slučajeva u popisima nisu navedeni. Zbog toga se smanjuju i porezni prihodi, mnogi plemići nastoje izbjeći plaćanje dike ili je od seljaka ubiru za sebe.

⁸⁰ Popisom su obuhvaćena 4 kotara: P. Lestaka, Kr. Bekovića, P. Hozivega i I. Mirkocija.

⁸¹ G. 1507. u Loboru je upisano: 4 služitelja, 3 obrtnika, 1 villicus, 1 iudex, 2 siromaha, a u Wyneczi 23 siromaha, 10 obrtnika, 4 služitelja i 1 villicus (Popisi i obračuni 41, 42).

⁸² Tablica VII.

⁸³ Popisi i dimovi, 128.

⁸⁴ Popisi i obračuni, 128, 129.

⁸⁵ Tablica VII.

⁸⁶ Tablica VII; Popisi i obračuni 115.

⁸⁷ Tablica VII.

⁸⁸ Na lokalitetu Pwztha Dwsyca, Hergoychy Turci su 1517. opljačkali čitavo selo od 8 dimova, a isti broj dimova i u Brezthu (Popisi i obračuni, 84).

⁸⁹ Tablica VII.

⁹⁰ Popisi i obračuni, 85, 87.

⁹¹ Popisi i obračuni, 84.

⁹² Popisi i obračuni, 84.

⁹³ Popisi i obračuni, 79.

Dikatori se ne drže primljenih uputa prilikom sastavljanja poreznih popisa,⁹⁴ iskazuju manji broj dimova ili porta, a katkada ih i ne upisuju. Prilikom ubiranja poreza mnogi nastoje sačuvati stare povlastice o oslobođenju od plaćanja ili najčešće ostaju dužni diku koja se naknadno teško utjeruje. Plemići jednoselci koji su često bili oslobođeni plaćanja ratnog poreza ne dopuštaju službenicima izvršiti razrez niti plaćaju diku kada im sabor odredi da je i oni moraju namiriti. Mnogi magnati ne plaćaju supsidij, diku ubiru u svoju korist, a neki svoje seljake uvrštavaju među one koji su bili oslobođeni plaćanja dike.⁹⁵ I ostale prihode koji su pripadali vladaru, feudalcima su prisvajali.

Takva uprava u rasulu u kojoj su i najviši dostojanstvenici grabili državnu imovinu nije mogla prikupiti potreban novac za opremu vojske, plaćanje vojnika u graničnim utverdama, niti ih na vrijeme opskrbljivati najnužnijim živežom. Seljaci plaćaju diku i ostala davanja, svojim radom uzdržavaju vlastelu i plemiće, trpe ne samo glad i kužnih bolesti nego i od turskih pljačkaških pohoda i nasilja feudalaca. Kralj Ludovik nemoćan prema magnatima, s nedjelotvornom korumpiranom upravom, nije mogao zaštititi seljake, niti uspješno organizirati obranu, iako je nastojao održati i obraniti glavna uporišta protiv Turaka.

Slika gospodarske bijede i nevolje u Slavoniji u prvim decenijama XVI. stoljeća, slična je i onoj u Ugarskoj, pa je teška katastrofa g. 1526. na Mohaču posljedica svih tih žalosnih zbivanja u vrijeme vladanja Jagelovića.

---

⁹⁴ Porezni popisi bili su nemarno sastavljeni: upisani su netočni zbrojevi (Popisi i obračuni, 73-75, 84, 94, 95, 99, 101-103, 112, 113, 115, 128, 130-132); u obračun su dva puta uneseni isti iznosi (Popisi i obračuni, 78); prilikom nabiranja seoskih službenika nije upisan broj (Popisi i obračuni, 88); u županiji iskazan netočan broj ubranih dimova u florenima (Popisi i obračuni, 107); u pojedinim popisima sela i posjeda nije upisan broj dimova (Popisi i obračuni, 118); na kraju popisa i na poleđini lista su različiti ukupni brojevi dimova (Popisi i obračuni, 130).

⁹⁵ Tablica VII. g. 1507. u Zagrebačkoj županiji i ostalim županijama iskazani su brojni pusti dimovi i puste kuće. Razlog pustoši nije uvijek u popisima naveden, ali je u tim podacima mnogo onih koji su umrli, pobjegli zbog Turaka, gladi ili nasilnika (tablica VII).

Tablica 1.

OBRAČUN U SLAVONIJI ZA 1494. GOD.
 u županijama Virovitici, Križevcima, Zagrebu i Varaždinu

Dimovi u četiri županije	Broj dimova	% od ukupnog broja dimova	Iznos u florenima	% od ukupnog iznosa ubranih i obračunanih dimova u florenima
Ubrani i obračunani dimovi	11064	35,43	5532	35,43
Neubrani dimovi	17818	57,06	8909	57,06
Neubrani dimovi - oslobođeni	398	1,27	199	1,27
Neubrani zaoštaci i spaljeni dimovi	1945	6,23	972,5	6,23
Ukupni broj dimova	31225	99,99	-	99,99
Ukupni iznos u florenima	-	-	15612,5	-
Ukupno obračunani dimovi	Broj dimova	% od ukupnog broja dimova	Iznos u florenima od ubranih i obračunanih dimova	% od ubranih i obračunanih dimova, u florenima
Ubrano	9461	30,30	4730,5	85,51
Posjedi pleničkih sudaca u četiri županije – obračunani	381	1,22	190,5	3,44
Posjedi zamjenika banova i župana u županijama varaždinskoj, virovitičkoj, zagrebačkoj	612	1,96	306	5,53
Obračunane plaće i troškovi dikatora u četiri županije	610	1,95	305	5,51
Ukupno ubrani i obračunani dimovi u florenima	11064	35,43	5532	99,99
Ukupno neubranih dimova	20161	64,57	-	-
Ukupno svih dimova	31225	100,00	-	-

1 / tabl_1

Tablica 2.

PRVI OBRAČUN KRALJEVINE SLAVONIJE ZA 1495. GOD.
 u županijama Virovitici, Križevcima, Zagrebu i Varaždinu

Dimovi u kraljevini Slavoniji	Broj dimova	Iznos u florenima	% od ukupnog broja dimova
Ubrani i obračunani dimovi	18350	9175	62,44
Neubrani dimovi	11040	5520	37,56
Ukupni broj dimova	29390	-	-
Ukupni iznos u florenima	-	14695	100

Ubrani i obračunani dimovi	Broj dimova	Iznos u florenima	% od ubranih i obračunanih dimova
Ukupni dimovi u kraljevini Slavoniji	17050	8525	92,92
Posjedi plemićkih sudaca u četiri županije	250	125	1,36
Posjedi banova i župana u četiri županije	386	193	2,10
Plaće dikatora	664	332	3,62
Ukupno ubrani i obračunani dimovi	18350	9175	100

Zaostali porez od neubranih dimova	Broj dimova	Iznos u florenima	% od ukupnog broja neubranih dimova
Županija Križevci	1031	515,5	56,87
Županija Virovitica	107	53,5	5,90
Županija Varaždin	125	62,5	6,89
Županija Zagreb	550	275	30,34
Zaostali porez	1813	906,5	100

Neubrani i ostali dimovi	Broj dimova	Iznos u florenima	% od neubranih i ostalih dimova	% od ukupnog broja dimova
Neubrani	7786	3893	70,53	26,49
Plemići jednoseleci	572	286	5,18	1,95
Zaostaci	1813	906,5	16,42	6,17
Popaljeni dimovi	869	434,5	7,87	2,96
Ukupno neubrani i ostali dimovi	11040	5520	100	37,57
Ukupno ubrani i obračunani dimovi	18350	9175	-	62,44
Ukupno svih dimova	29390	14695	-	100,01

Tablica 3.

DRUGI OBRAČUN KRALJEVINE SLAVONIJE ZA 1495. GOD.
 u županijama Virovitici, Križevcima, Zagrebu i Varaždinu
 (OvK, Popisi i obračuni, 6,7)

Dimovi u kraljevini Slavoniji	Broj dimova	Iznos u florenima	% od ukupnog broja dimova
Ubrani i obračunani dimovi	21010	10505	71,35
Oslobodeni dimovi	8437	4218,5	28,65
Ukupni broj dimova	29447		
Ukupni iznos u florenima		14723,5	100

Ubrani i obračunani dimovi	Broj dimova	Iznos u florenima	% od ubranih i obračunanih dimova
Ukupni dimovi u kraljevini Slavoniji	2000	1000	9,52
Dimovi predani na ubiranje vojvodi I. Korvinu	18890	9445	89,91
Poravnani dimovi (troškovi dikatora)	120	60	0,57
Ukupno ubrani i obračunani dimovi	21010	10505	100

Neubrani i ostali dimovi	Broj dimova	Iznos u florenima	% od oslobođenih i ostalih dimova	% od ukupnog broja dimova
Oslobodeni dimovi	4318	2159	51,18	14,66
Spaljeni dimovi	747	373,5	8,85	2,54
Oslobodeni dimovi	3372 ¹	1686	39,97	11,45
Ukupno oslobođeni i ostali dimovi	8437	4218,5	100,00	28,65
Ukupno ubrani i obračunani dimovi	21010	10505	–	71,35
Ukupno svih dimova	29447	14723,5	–	100,00

¹ Nije izričito upisano da su oslobođeni, a među njima su dimovi plemićkih sudaca i Bernarda Thurochya, ali su pojedinačno iskazani pod naslovom, Bona dominorum per litteras regie maiestatis libertata.

Tablica 4.

ŽUPANIJA POŽEGA

Obračun za 1494. godinu – porezni razrez 3632 1/2 florena¹ ili 1 floren po dimu

	floreni	%	floreni	%	dimovi	floreni	%	NAPOMENA
Iznos ubranog poreza	1773,5	48,82						Ukupna svota poreznoga razreza odgovara pojedinačno upisanim iznosima u obračunu (J. Adamček – I. Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. st., Zagreb 1976., 3)
Iznos neubranog poreza	1859	51,18						
Za plaće županima i sucima			24	7,5				
Za troškove i plaće dikatorima			109					
Ostatak ubranog poreza			1640,5	92,5				
Podžupani i plemićki suci zadržali su porez iznad plaća					121	121	6,51	
Ostobođeni siromasi od plaćanja					551	551	29,64	
Spaljeni dimovi od Turaka					411	411	22,11	
Neubrani porez (velikaši i plemići)					776	776	41,74	
Ukupno:	3632,5	100	1773,5	100	1859	1859	100	

¹ Iskazani porezni razrez iznosi 3647 1/2 florena. Razlika između iskazanoga i obračunanoga poreza iznosi 15 florena.

Tablica 4.1.

ŽUPANIJA POŽEGA

Obračun za 1495. godinu – porezni razrez 2824 1/2 florena² ili 1 floren po dimu

	floreći	%	floreći	%	dimovi	floreći	%	NAPOMENA
Iznos ubranog poreza	1472	52,12						Ubrana svota poreznoga razreda odgovara pojedinačno upisanim iznosima (J. Adamček – I. Kampuš, Popisi i obračuni 5)
Iznos neubranog poreza	1352	47,88						
Za plaće županima i sucima			24	1,63				
Izabranim plemićima			25	1,70				
Za troškove i plaće dikatorima			173	11,75				
Ostatak ubranog poreza			1250	84,92				
Oslobodeni siromasi od plaćanja					445	445	32,91	
Ostali oslobođenici					133	133	9,84	
Spaljeni dimovi od Turaka					508	508	37,57	
Neubrani porez (velikaši i plemići)					266	266	19,67	
Ukupno:	2824	100	1472	100	1352	1352	99,99	

² Iskazani porezni razrez iznosi 2827 florena. Razlika između iskazanoga i obračunanoga razreza iznosi 3 florena.

Tablica 4.2.

1512. god.
 SUMARNI PREGLED DIMOVA I POREZA U KRALJEVINI SLAVONIJI
 porezni iznos po dimu 75 denara

	dimovi	%	iznos u florenima ¹	
			(I)	(II)
Ubrani dimovi	15138	60,14	11404,00	11353,50
Neubrani dimovi	441	1,75	743,25	330,75
Neplaćeni dimovi	1290	5,12	924,75	967,50
Oslobođeni dimovi	144	0,57	108	108,00
Plemići jednoselci i slobodne varoši dimovi	342	1,36	218	256,50
Posjedi velikaša, plemića, crkve te Zagreba i Varaždina dimovi	7816	31,05	4890,74	586,20
U k u p n o :	25171	99,99	18288,74	13602,45

¹ Prema Sumarnom pregledu iznos u florenima obračunan je u tablici pod I, a prema popisu dimova u kotaru P. Fintića Križevačke županije porez je predviđen u iznosu 75 denara za dim i obračunan je u tablici pod II (Popisi i obračuni, 53, 45-53).

1513. god.
 POPIS DIMOVA U KRALJEVINI SLAVONIJI*
 porezni iznos po dimu 60 denara

	dimovi	%	iznos u florenima
Ubrani dimovi	10713	41,91	6428
Neubrani dimovi	1703,5	6,66	1022,10
Neplaćeni dimovi	440	1,72	264
Oslobođeni dimovi	149	0,58	89,40
Slobodne varoši i plemići jednoselci dimovi	312	1,22	187,20
Spaljeni dimovi	82	0,32	49,20
Posjedi velikaša, plemića i crkve dimovi	10866,5	42,51	6479,90
Posjedi časnika i službenika dimovi	1273	4,98	764,20
Dva puta oporezovani dimovi	21	0,08	12,60
U k u p n o :	25560*	99,98	15296,60

* U popisu dimova posjednika u 1513. god. samo u dva navrata uz dimove su navedeni i denari. Tako ubrani dimovi u Slavoniji iznose 10173 dimova i 20 denara, a za posjede podbana upisano je 317 dimova i 40 denara. U konačnom zbroju 60 denara je pretvoreno u 1 dim, pa završni iznos dimova iznosi 25561 dim. Budući da se od dima ubralo 60 denara, upisani raspis poreza iznosio je 15336,60 florena. Međutim pojedinačni iznosi u florenima iskazani u obračunu iznose 15296,60 florena (AK, Popisi i obračuni, 75, 76).

Tablica 5.

God. 1513.
PREGLAD DIMOVA I POREZNIH OBAVEZA U ŽUPANIJAMA KRALJEVINE SLAVONIJE
 razrez dake 60 denara od dima

Županija	Exacti fumi	Inexacti fumi	Rectificati fumi	Non soluta fumi	Combusti in episcopatu Zagrabienſi	Libere ville et nobiles trinit sessionis in episcopatu	Bis dicata fumi	Posjedi velikaša crkve plemića dimovi	Posjedi časnika službenika dimovi	Summarie fumi
KRIŽEVCI	7578 1/2 f., den. 80	1023	93	399 1/2 f., den. 30	58	312	21	6386	1767 1/2 f., den. 40	17638 1/2 f., den. 150 17959 zbroj dimova županije
VIROVITICA	405	27	15	-	24	-	-	366	23	860 zbroj dimova županije
ZAGREB	1775 f., den. 30	61,90	16	-	-	-	-	1841	238	3931 f., den. 120 3933 zbroj dimova županije
VARAŽDIN	953	591	25	-	-	-	-	1737	331	3637 3237 zbroj dimova županije
	10711 1/2 f., den. 110	1702 f., den. 90	149	399 1/2 f., den. 30	82	312	21	10330	2359 1/2 f., den. 40	26086 1/2 f., den. 270 ¹ 25989 ²

¹ Iskazan je stvarni zbroj zbrojeva svih upisanih dimova (Adamček-Kampuš, Popisi i obračuni, 72-75).

² Kao zbroj zbrojeva svih županija u dokumentu je upisano 25980 dimova (Adamček-Kampuš, Popisi i obračuni, 75).

Tablica 6.1.

PREGLED PROMJENA POREZNIH JEDINICA
 u sačuvanim poreznim popisima u Varaždinskoj županiji – Processus I
 1507. – 1517. g.

	1507. porta, fumus	1513. fumus	1517. porta, fumus
Edgdowcz, Chargowcz, Polyana	11		10
Egywdo, Charkowcz		10	
Emryhowcz (Emryholcz)	12	10	5
Gayancz	3		
Knesyncz (Knyegyncz, Knegyncz)	21		36
Kwchan (Kochan, Kochyze)	36	28	21,5
Lestak (Lestakowcz)		9	9
Martynancz	79	24	18
Poklechancz (Poclychan)	5	10	5
Polyana	8	6	5
Salmocz (Salmowcz)		4	2
Semowcz	8		
Stephancz (Steffancz)	29		
Sthepancz, Ozeka, Zwynyssa			21
Stepancwcz, Zywynossa		29	
Sabnik, Zenthberthalam		19	
Tarnowcz (Tharnowc, Thremowcz, Thermowcz)	24	20	24
Thomasewcz, Chercz, Byskupowcz	30		
Thoplycza (Toplyca)	101	132	127
Warasd	173	272	309
Vrbanowcz		25	
Wrebowcz			38
Zawersye	4	2	
Zbelowcz (Zbelyo, Zbelw)	5	5	
Zbelewo, Dolyancz	16	12	
Zbelevo, Gorycza	7		
Zbelyo, Goricza, Dolyancz			14
Zenth, Bertalam, Insula Zenth Bertalam, Othok	14	21	22
Zenth Jacob	1	2	5
Zent Jacob, Obres		16	
Zenth Kelemen	3	2	1
Zwhodol	26	28	22
Ukupno:	616	686	694,5

Tablica 6.1.

PREGLED PROMJENA POREZNIH JEDINICA
 u sačuvanim poreznim popisima u Varaždinskoj županiji – Processus II
 1507. – 1517. g.

	1507. porta, fumus	1513. fumus	1517. porta, fumus
Belethyncz	28	23	
Belethyncz, Ozthrycze			13
Belkolecz		5	
Berethyncz	7	10	2
Byskwpcz		35	
Byskwpowcz, Chernecz, Thomassowcz			20
Chalyncz (Csalyncz)	2	6	2
Cheresnye (Cheresniewo)		12	12
Crassulcz		1	
Herpeny	1		
Jakupelcz	20		
Jwrkethyncz (Gywrkethyncz)	16	11	13
Kossoycza		1	
Lesthakowcz, Berethyncz, Tharnowcz	13		
Koscowcz (Koskolecz)	2	4	2
Drwskowcz	3	5	3
Marchan (Marchyan)	4	6	3
Marosolcz		2	
Marosolcz, Krysolyan		20	
Maryasowcz	23		
Obres, Chresnewo	7		
Tarnowcz, Ternocz (Threnowcz)	5	11	12
Welkowcz	10		4
Wynycza (Vinicze)	146	110	506
Zamlacyc (Zamlacha, Zamlattya)	37	37	
Zamlache, Zentilia			37
Zenth Kerezth, Maryassowcz			16
Zenth Wyd	16	16	21
Zenth Wyd, Chresnewo	2		
Zenth Wyd, Zayezda		4	2
Knegyncz		29	
U k u p n o :	342	348	668

Tablica 6.1.

PREGLED PROMJENA POREZNIH JEDINICA
 u sačuvanim poreznim popisima u Varaždinskoj županiji – Processus III
 1507. – 1517. g.

	1507. porta, fumus	1513. fumus	1517. porta, fumus
Bathyna		20	
Bela	123	91	100
Belec (Belcz)	36	37	35
Benkowcz			2
Borkowcz	6		5
Brunye			4
Bwdyndol, Bwdaweoig			4
Chelowecky		4	
Chepleyncz		2	
Ferkwlyewczy		7	
Fodorowczy		11	
Geramuczyak		6	
Gothalowcz (Gathalowcz)	11	11	2
Karpowcz	8		
Lepoglawa		60	90
Lobor	92	93	226
Lypowcz (Lipowcz)		7	
Marygolthowcz (Margyholcz)		1	
Ozthercz (Osthercz)	86	73	71
Petrusowcz (Petrosowcz)	2	5	
Pomperiowcz (Pomperowcz)	1		1
Prennar	1		
Preposthowcz, Lypowcz			2
Rardorc			5
Rathkowcz, Chrenychan			5
Rwdynwelge		4	
Serdethyncz	1		
Trakostan, Thrakwschyan	118	105	
Trakostyan, Kamenycza			210
Zawercza (Zaversya)		1	1
Zayezda	16	16	20
Zelnycza	20	22	22
Zenthgyewrgh			1

Tablica 6.1.

Zenthmarton			3
Zlathyna		5	1
Zothezka, Mache			10
Ukupno:	521	581	820

PREGLED PROMJENA POREZNIH JEDINICA
 u sačuvanim poreznim popisima u Varaždinskoj županiji – Processus IV
 1507. – 1517. g.

	1507. porta, fumus	1513. fumus	1517. porta, fumus
Borowcz	6		
Bwssyn		10	10
Chabwssowcz			5
Chazarwara	1200	900	380
Coztel ili Kozthel	125	114	100
Crysancz	12	12	
Erpenye ili Herpenye	4		
Ferkwlewcz (Ferkwlowcz)	1		
Gregorowcz (Greguroucz, Gregoryewcz)		1	2
Gwbasewo	5	3	
Insula	1		
Komor			10
Komor, Vladyzlowcz	16		
Krapyna	187	165	300
Krysancz			8
Lepaglawa	77		
Martin Dol	3		7
Marthynzky (Marthyncy, Marhyncz)		2	4
Zwthezka	21	50	
Myrkowcz (Myrkocz)	10	10	20
Orbowcz	15		
Orehowycza (Orehowcza)		16	21
Radoboya	9		
Rathkolecz		5	
Rathkowcz, Karlowcz			3
Tabor, Kysthabor	215	145	103
Thoplycza	3	4	2

Tablica 6.1.

Wrathkowcz	6		
Vrbowcz		65	
Wrebowcz, Swswrancz, Jezenyew			56
Zabok	17	27	22
Zadrok (Zadrowcz, Zwdroc)		2	1
Zenth Keresth		2	
Zenth Marthon		1	
Zenth Myhal	1	2	
Zenth Nedele	3	6	
Ukupno:	1937	1542	1054
Processus I	616	686	694,5
II	317	348	668
III	521	581	820
IV	1937	1542	1054
Comitatus Varasdiensis	3391	3157	3236,5

Tablica 6.2.

Kretanje dimova i posjednika 1507.				
broj dimova	broj vlasnika	%	ukupno	%
do 3 dima	31	34,07	69	75,82
do 5 dimova	14	15,38		
do 10 dimova	14	15,38		
do 15 dimova	7	7,69		
do 20 dimova	3	3,30		
do 30 dimova	5	5,49	15	16,48
do 50 dimova	4	4,40		
do 100 dimova	6	6,59		
do 150 dimova	4	4,40		
do 200 dimova	—	—		
iznad 200 dimova	1	1,10	7	7,70
iznad 300 dimova	2	2,20		
	91	100	91	100

Kretanje dimova u vlasništvu župnika 1507. godine	
1 dim	9 župnika (9 dimova)
2 dima	2 župnika (4 dima)
3 dima	4 župnika (12 dimova)
4 dima	2 župnika (8 dimova)
6 dimova	1 župnik (6 dimova)
14 dimova	1 župnik (14 dimova)

Tablica 6.2.

Kretanje dimova i posjednika 1543.				
broj dimova	broj vlasnika	%	ukupno	%
do 3 dima ¹	25	26,60		
do 5 dimova ²	20	21,28		
do 10 dimova ³	19	20,21		
do 15 dimova	5	5,32		
do 20 dimova ⁴	7	7,45	76	80,85
do 30 dimova	5	5,32		
do 50 dimova	2	2,13		
do 100 dimova	2	2,13	9	9,57
do 150 dimova	2	2,13		
do 200 dimova	4	4,26		
iznad 200 dimova	–	–		
iznad 300 dimova	3	3,19	9	9,57
	94	100,02	94	99,99

1 u jednom slučaju više nego jedan vlasnik

2 u dva slučaja više od 1 vlasnika

3 u tri slučaja više od 1 vlasnika

4 u dva slučaja više nego 1 vlasnik

Tablica 7.

BROJČANI ISKAZ SIROMAŠNIH SELJAKA, PUSTIH I SPALJENIH DIMOVA I KUĆA,
 NOVOPRIDOŠLIH TE NOVIH SELIŠTA I POSJEDA U KRALJEVINI SLAVONJIJI 1507-1520. GODINE

Županija	God. kada je objavljen porezni razrez	Siro- masi	Pusti dimovi portae	Puste kuće	Izgrađene kuće	Spaljene kuće	Spaljeni dimovi.	Umrti	Novo pridošli	Novo prid. Hrvati	Pusta selišta zbog smrti	Novi posjedi	PRIMJEDBA
Zagrebačka županija kotar Petra Imprycha	1507.	146	28 ¹	85	6	1	-	-	-	-	-	-	Porezna jedinica je dim, porta, selište.
Varaždinska županija svi kotarevi	1507.	136	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Isprava se čuva u Mađarskom državnom arhivu, a zbog oštećenja na nekim mjestima je nečitljiva (Popisi i obračuni 32-42).
Križevačka županija kotar Petra Fynthycha	1513.	188	-	-	-	-	58	-	-	-	-	-	
Virovitička županija kotar Bartolomeja od Brodauelge	1513.	63 ²	33	-	-	-	28	-	-	-	-	-	
Zagrebačka županija kotar Petra Imprycha	1517.	595 ^{2a}	373	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Križevačka županija kotar Juija od Čapolov- ca	1517.	120	124	-	-	-	12	25	-	-	67	-	
Varaždinska županija četiri kotara	1517.	343 ^{2b}	269	-	-	-	-	-	5	-	7	-	
Zagrebačka županija kotar Farrisca (I) kotar Andrija od Marocha (II) kotar Ivana od Schytaryja (III)	1520.	(I) 252 (II) 153 (III) 419 824	-	-	-	-	-	-	-	20 ³ 22 ⁴	-	-	
											238	-	
										42			

Križevačka županija kotar Petra Fyrblycha (I)	1520.	(I) 368 ⁵ (II) 118 486	16	-	-	-	40	6	-	-	U selu Wynacy upisana 33 dima, a 48 siromaha (Popisi i obračuni 124)
kotar Mihajla Thornadoczjaja (II)				-	-	-	4	-	5	4	
Virovitička županija	1520.	223	14	-	-	-	-	-	-	-	

¹ Za 16 upisanih porta biješka glasi: domus noviter deserte propter nimiam oppressionem (AK, Popisi i obračuni, 19).

² Među siromašnima izvršeni su i posjednici pet dimova, jer je u popisu poreznog razreza upisano "pro quinque furnibus juramenta quod non habent res valentes trium florenorum" (AK, Popisi i obračuni 72).

^{2a} U broju siromaha iskazana su 2 siromaha na posjedima jednoselaca iz Turoplja, a u broju pustih dimova i 4 pustia čima ili porte (AK, Popisi i obračuni, 86).

^{2b} U broju siromašnih su liberi et pauperes 70 seljaka, 16 iz trgovišta Thoplycha, kod župnika 8, a u provinciji Thoplycha 20, na ostalim posjedima 26 i 4 factores et pauperes (AK, Popisi i obračuni, 108, 109, 111).

³ Novopridošli Hrvati smješteni u Alsco Zhwyczi bili su oslobođeni plaćanja poreza, a oni smješteni u Berdonoczu (Berdowczu) iskazani su u popisu među dimovima za naplatu (AK, Popisi i obračuni, 115).

⁴ Uz pridošlice Hrvate upisano je da se radi o selištima (AK, Popisi i obračuni, 117).

⁵ U Prezechnom posjednik Kos položio zakletvu da su 4 upisana građani, pa su oslobođeni plaćanja kraljevskog poreza (AK, Popisi i obračuni, 120). U popisu se navodi u Chasmi 89 dimova koji plaćaju porez zajedno s 56 ranije popaljenih dimova. Godine 1512. trgovište je imalo 73 dima. Godine 1513. u trgovištu Chasma spaljeno je 56 dimova. U popisu iz 1517. od poreza je oslobođeno 46 dimova radi obnove popaljenih (AK, Popisi i obračuni, 125, 50, 55, 90).

Tablica 8.

**POPIS SELJAKA FUNKCIONARA SEOSKIH OPĆINA
 I ONIH KOJI OBAVLJAJU POSEBNE POSLOVE NA VLASTELINSTVU
 KOJI SU OSLOBOĐENI PLAĆANJA KRALJEVSKOG POREZA**

	Zagrebačka županija kotar P. Imprycha		Varaždinska županija		
	1507.	1517.	1507.	1517.	
alodiatores	21	18	–	–	
alodiatores et pastores	5	–	–	–	
anyos	6	–	–	–	
byrnycze	10	–	–	–	
byrych	10	–	–	–	
carpentarii	11	17	23	–	Žup. Varaždin, 1 siromah u Orbowczu, 1 siromah u Radoboy (Popisi i obračuni, 39, 41)
chewcz	10	–	–	–	
curialis	1	–	–	–	
cursor	1	–	–	–	
cursores atque portatores literarum, liberi	–	6	–	–	
custodes silvarum	–	–	13	–	
custos apum	–	–	1	–	
doleator	1	–	–	–	
fabri	5	10	9	–	Žup. Varaždin, 1 siromah u Obrowczu, 1 siromah u Ladislawczu (Popisi i obračuni 39, 42)
factores	2	–	–	1	
factores et liberi	–	–	–	101	
factores et famuli	–	–	–	4	
factores, liberi et famuli	–	–	–	17	
familiarii	–	16	–	–	
frenator	–	–	1	–	
inquilini	12	43	53	–	Žup. Varaždin, 1 siromah na posjedu J. Herkfyja (Popisi i obračuni, 42)
iudices	54	55	3	–	
lapidida	1	–	–	–	

Tablica 8.

	Zagrebačka županija kotar P. Imprycha		Varaždinska županija		
	1507.	1517.	1507.	1517.	
liberi et inquilini	-	-	-	15	
liberi et famuli	-	-	-	10	
liberi	24	-	6	73	
magistri ferrarii	-	2	-	-	
mercenarii	-	-	11	-	
molendinatores	9	21	5	-	
navigatores	-	10	-	-	
ortulani	3	5	-	-	
pastores	11	26	7	-	
pistatores, piscatores	2	16	14	-	
pistores pannis	2	-	1	-	
podworecz	9	-	-	-	
portarii turris	2	-	-	-	
precones	4	56	19	-	
precones et custodes silvarum	-	-	6	-	Žup. Varaždin, 1 siromah u Ladislawczu, 1 siromah kod J. Herktyfya (Popisi i obračuni, 42)
sartores	1	-	4	-	
sutores	1	5	12	-	Županija Varaždin, 1 siromah u Zelnyczy 1 na posjedu Gwbassewo (Popisi i obračuni 40, 41)
servitores	28	4	12	-	Županija Varaždin, 1 siromah u Zothezki, 1 u Zelniczy 3 (Popisi i obračuni 40, 41)
servitores atque portarii castri liberi	-	-	6	-	
textores	-	-	4	-	Žup. Varaždin, 1 siromah u Herpenyju, 1 u Zadrowczu, 1 u Wynyczy (Popisi i obračuni, 39, 40, 42)
theloniatores	-	-	3	-	
waywode, woywode	50	42	-	-	
waywode atque custodes silvarum	-	-	-	4	

Tablica 8.

	Zagrebačka županija kotar P. Imprycha		Varaždinska županija		
	1507.	1517.	1507.	1517.	
vigilatores ad castrum, vigilatores	19	18	34	–	
ztarecyssyna	1	–	–	–	
villici	–	–	33	–	Ž. V. u Myrkowczu 1 siromah, na posjedu E. Kosa 1 siromah

Oznaka siromah za funkcionare seoskih općina i one koji obavljaju posebne poslove upisana je kad je to u popisu Varaždinske županije iz 1507. posebno istaknuto.

Zusammenfassung

DAS STEUERSYSTEM IN SLAWONIEN MIT BESONDERER BERÜCKSICHTIGUNG DES SUBSIDIIUMS ZUR ZEIT DER JAGELLONEN (1490-1526)

Ivan Kampuš

Die Herrschaft der Jagellonen im ungarisch-kroatischen Staat zwischen 1490 und 1526 war durch die Schwächung ihrer Herrschaft und eine im Vergleich zur Herrschaft ihres Vorgängers Mathias Corvinus deutlich geschwächte Wirtschaftsmacht gekennzeichnet. Das während der Herrschaft des Mathias Corvinus mühsam erreichte soziale Gleichgewicht, das Verteidigungssystem seiner Zeit und das Herrschaftssystem waren bald vernichtet.

Die wichtigsten Einkünfte aus Sondersteuern, die die Magnaten, Prälaten und Adeligen bei ihren Tagungen guthießen, war das Subsidium - Dika.

Der Autor analysiert die Subsidiarabrechnungen aus den Jahren 1494 bis 1516 eingehend. Er spricht ausführlich auch über andere Einkünfte während der Herrschaft des Königs Ladislaus. Er beweist auch, daß nicht alle königlichen Güter versetzt waren, sondern daß der König diese aus Geldmangel als Schenkungen an einige adelige Feudalherren verlieh, damit diese sich selbst den immer häufigeren Einfällen der Türken widersetzen. Ladislaus bediente sich der Formel Venedigs und schloß sich dem Antitürkenbund an, und so bekam er von Venedig bis 1510 größere Summen zugewiesen. Das Bestreben der Cambray-Liga, ihn in den Bund gegen Venedig zu bringen mit der Aufgabe, Dalmatien von Venedig zurückzuerobern, war falsch und nicht zu verwirklichen, und darüber spricht die Analyse der finanziellen Situation in Slavonien.

Aus der Zeit der Herrschaft von Ludwig, dem Nachfolger von König Ladislaus sind Listen und Subsidiarabrechnungen von 1516 bis 1520 erhalten. 1520 werden 112611/2 Haushalte gezählt, die Subsidiarsteuer aber nur von 1,80% eingenommen. Das katastrophale Bild wird erhärtet durch die Angabe, daß 1520 im Vergleich zu 1516 nur 44,96% der Haushalte gezählt und erfaßt werden. Nach 1520 steigen die Steuern, es ist aber nicht festzustellen, wieviel wirklich eingenommen wurde.

Um einigen seiner finanziellen Verpflichtungen nachzukommen, versetzt und verschenkt Ludwig Güter. Einige Angaben und Abrechnungen besagen, daß sich der König sehr wohl der Wichtigkeit des Festungs- und Verteidigungsgürtels von Jajce bis Senj bewußt ist. Wegen der geringen Einkünfte aus Slawonien bezieht er das für die Verteidigung Kroatiens notwendige Geld aus den anderen Landesteilen.

Im II. Kapitel wird über die Steuereinheiten mit den Bezeichnungen Fumus, Porta und Selište gesprochen, über die Organisation der Einziehung dieser Abgaben. Es ist auch die Rede von den möglichen Ursachen für die Verringerung der Anzahl der Haushalte in Slawonien. Denn zahlreiche Bauern verlassen wegen des Hungers, wegen Krankheiten und der gradenlosen Ausbeutung durch die Feudalherren und Türken das Land. Viele sterben, und viele wandern in die benachbarten Länder ab.

Der Autor führt an, daß im XVI. Jh. Bauern und Handwerker und solche mit anderen Berufen, die auf den Gütern ihrer Feudalherren lebten, von Steuerabgaben befreit waren, nicht mehr wie früher, als nur die Gemeinderichter, Boten und Diener befreit waren.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS

Ivan KAMPUŠ

Ivica PRLENDER

Tomislav RAUKAR

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu
Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ul. Ivana Lučića 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja iznosi 140 kuna

Izdanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Garićgradska 6 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, travanj 1997.